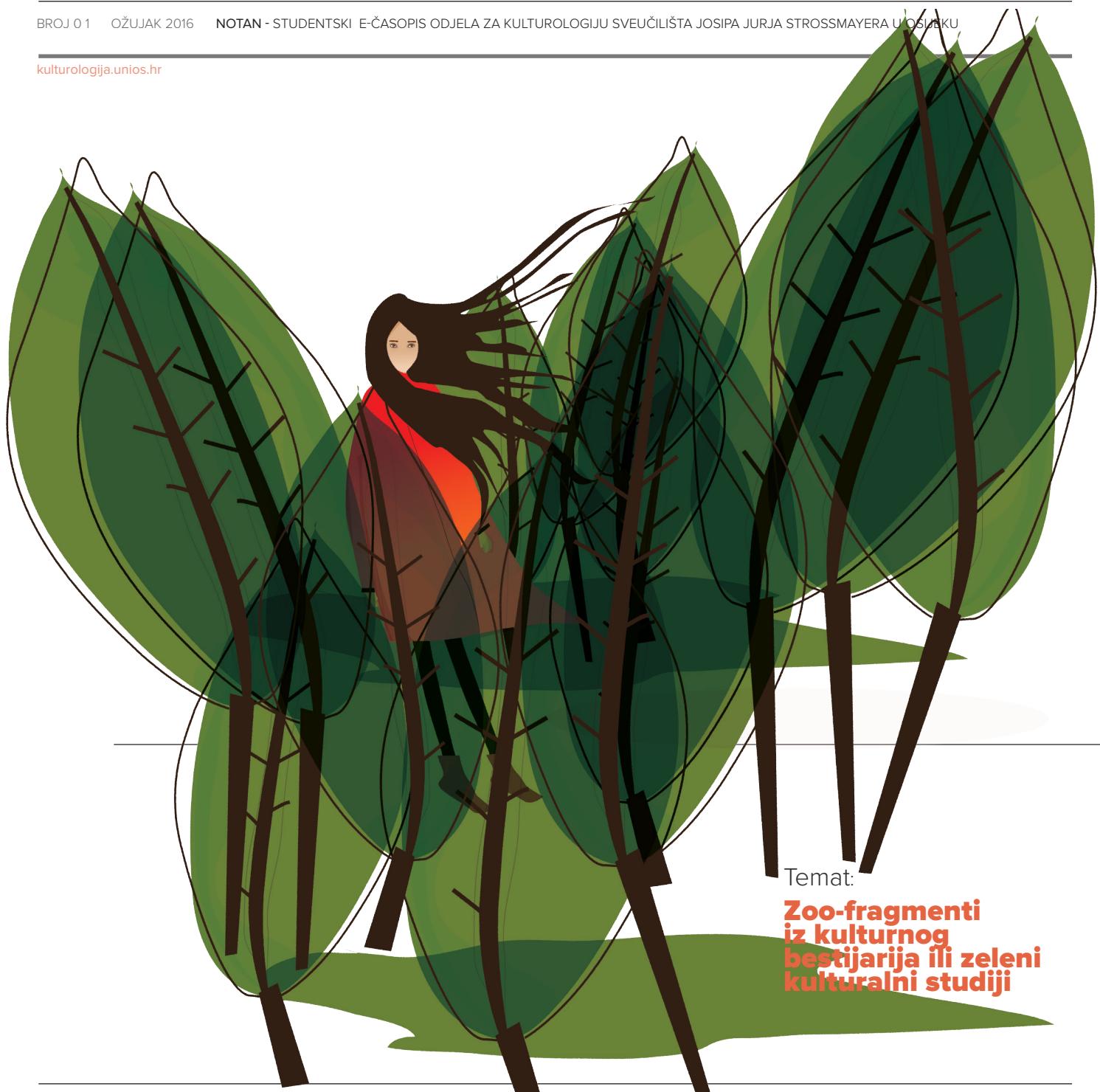

notan

BROJ 01 OŽUJAK 2016 NOTAN - STUDENTSKI E-ČASOPIS ODJELA ZA KULTUROLOGIJU SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSJEKU

kulturologija.unios.hr

Temat:

**Zoo-fragmenti
iz kulturnog
bestijarija ili zeleni
kulturalni studiji**

8

12

24

31

Prema znanosti

Damir Časar, Marko Kasej, Bruno Koić, Marko Leskovar, Marija Završki, Iva Bošnjaković Mirta Germovšek...

Prema umjetnosti

Ivana Džaja, Juraj Repinac, Bruno Koić, Dora Kujek, Marijana Kaurin, Valentina Stantić, Emily Dobutović, Ana Markan, Kristina Brkić...

Okom kritike

Dora Jurić, Višnja Katalenić, Vjeran Marijašević, Marija Lozančić, Irena Grgić, Sara Goll...

Carpe Diem

Manuela Polak, Damir Časar, Izabela Filipović, Ivana Rajić, Tomislav Marijanović Tina Škrljac...

Notan

STUDENTSKI E-ČASOPIS ODJELA ZA KULTUROLOGIJU SVEUČILIŠTA JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
GOD. I., BR. 1., 2016.

odjel za kulturologiju

Za izdavača:
doc dr. sc. Ivana Žužul
Studentsko uredništvo:
Vanja Basarić
Lea Dubravčević – glavna i odgovorna urednica

Ivana Džaja
Dora Jurić
Dora Kujek
Karolina Teklić
Mentorsko uredništvo:
dr. sc. Marina Đukić
dr. sc. Marija Erl Šafar
dr. sc. Tatjana Ileš – izvršna urednica
dr. sc. Marija Mihaljević

Umetničko oblikovanje:
Josipa Maksimović

Roko Poljak
Promidžba:

Daniel Sedlar
Filip Živaljić

Vizualni identitet i oblikovanje:
Sabina & Luka Alebić

Lektura i korektura:
dr. sc. Borko Baraban

Adresa uredništva:
Odjel za kulturologiju, Trg Sv. Trojstva 3, 31000 Osijek
kulturologija.unios.hr
notan.urednistvo@gmail.com

Tiskak:
Xxx
ISSN (e-časopis)

ISSN (tiskani primjerak)

DVIJE-TRI O PROJEKTU.

Projekt osnivanja e-časopisa studenata Odjela za kulturologiju u sastavu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku proizšao je iz komunikacije studenata i profesora na Odjelu, napose na nastavi seminarskoga tipa te radionicama, a koja je pokazala potrebu za relevantnim i vidljivim prostorom za objavu kvalitetnih stručnih studentskih radova, onih koji imaju ambiciju postati znanstvenijima, ali i kreativnih studentskih pisanih i inih ostvarenja. Na inicijativu studenata i poticanje mentora te uz dobru volju vodstva Odjela za kulturologiju pokrenut je studentski e-časopis Odjela za kulturologiju pod nazivom Notan.

Osim rečenoga, radom u uredništvu, pisanjem i objavom radova te interdisciplinarnom suradnjom omogućuje se studentima Odjela za kulturologiju praktičan rad te njihova afirmacija kao mladih znanstveno-teorijskih autora. Takvim oblikom potpore studentima omogućuje se podizanje kvalitete studija, ali i budućeg akademskog i šireg kulturno-kritičkoga djelovanja.

Drugim riječima, cilj je ovoga projekta zainteresiranim studentima pružiti platformu na kojoj će uz mentorsku i podršku matične institucije biti u mogućnosti objavljivati svoje seminarske radove, eseje, stručne prikaze, ali i svoja kreativna, napose, pisana ostvarenja te se kroz njih i sami predstaviti kao mlada intelektualna elita koja promišlja kulturološke, sociološke, antropološke, umjetničke i drug teme u aktualnom društveno-političkom i kulturnom kontekstu. Jedan je od ciljeva i povezivanje studenata kulturnih studija u Osijeku sa studentima ostalih sveučilišta u Hrvatskoj i inozemstvu koji se bave kulturologijom, ali i drugim srodnim područjima.

U ime mentorskoga uredništva (dr. sc. Marina Đukić, dr. sc. Marija Erl Šafar, dr. sc. Marija Mihaljević) zahvaljujem pročelnici Odjela za kulturologiju doc. dr. sc. Ivani Žužul na inicijativi i početnom impulsu, zamjenicima pročelnice doc. art. Anđelku Mrkonjiću i doc. dr. sc. Željku Paviću na podršci u okvirima svojih djelatnosti te svim kolegama koji su svojom stručnošću, znanjem i dobrom voljom potpomogli objavu prvoga broja časopisa Notan, posebice dr. sc. Borku Barabunu i mr. sc. Luku Alebiću. Na kraju, velika iskrena zahvala ide i studentima Odjela za kulturologiju bez čije ambicije i rada ovakav projekt ne bi niti imao svoj smisao. Vjerujemo kako njima, ali i novima naraštajima studenata u naslijede ostavljamo intelektualni izazov i vrijedan komunikacijski prostor slobode kritičkoga mišljenja i pisanja.

Dr. sc. Tatjana Ileš

SADRŽAJ.

2	Impresum	3	Sadržaj	4	Riječ uredništva	5	Temat: Zoo-fragmenti iz kulturnog bestijarija ili zeleni kulturni studiji
6	Doc. dr. sc. Suzana Marjanić	8	Životinje u videoigramu	12	Zoomuzikologija ili stvaraju li životinje glazbu?	19	O-tvorene
26	(Ne)sveta krava	31	Prema znanosti	32	Demistifikacija nasilja u popularnom filmu	45	Zašto „naši Hrvati hrokču – na žensko pero“
49	Misli o kazalištu	52	Praznik luda, praznik magaraca	59	Prema umjetnosti	61	— (2)
62	Crvendač	65	Diktiram ditiramb	66	Pisanje	68	Pojam sreće
69	Prolaznost dolazi po nove žrtve	70	Vlakovi su nove psihiatrije	71	Vjeđe	74	Mir
75	Brandy	77	Nije kriva Neretva	79	Posljednji prosnac	81	Okom kritike
83	Dora Jurić, Višnja Katalenić, Vjeran Marijašević, Marija Lozančić, Irena Grgić, Sara Goll	89	Carpe Diem	90	Volontiranje? Uvijek!	91	Generation KM
94	Bez naslova	96	Zašto platiti kartu za koncert?	98	Mixeta	99	Ženska moda od 1916. do 2016.
102	For Fans Only	105	Naklon...	106	O Notanu		Ivana Rajić

RIJEČ UREDNIŠTVA.

Iznanost i umjetnost, kao najsnažnije vrijednosti ljudskog duha, te njihovi svekoliki uzajamni odnosi postavljeni su u temelje ovoga našeg studija i daju mu obilježe interdisciplinarnosti, a koje smo na, vjerujemo zanimljiv, način odlučili predstaviti i u obliku časopisa nazvanog Notan [japanski, čitaj: notaaan]. Zašto Notan? Naziv je to dizajnerskoga koncepta koji uključuje igru svijetlih i tamnih elemenata postavljenih jedan do drugoga. Na papiru se primjećuje kako tamni elementi ne postoje bez svijetlih koji ih okružuju, odnosno svijetli elementi ne postoje bez tamnih koji ih određuju. Ta dva elementa tvore – jedno. Upravo će nas takav koncept voditi pri oblikovanju ovoga časopisa kako bismo i na vizualno atraktivan i intrigantan način predočili različitosti, ali i dodirne točke sadržaja nastalih na Odjelu za kulturologiju.

Časopis je zamišljen kao e-časopis i on će to biti. Međutim, prvi će broj Notana imati i svoju tiskanu inačicu, za koju držimo da će uvelike doprinijeti prezentaciji samoga časopisa te njegovoj dostupnosti čitateljskoj publici i bez nužnoga uključivanja u virtualne svjetove.

Notan ima pet osnovnih tematskih cjelina koje smo nazvali u skladu sa sadržajima koje pojedina od njih donosi. Prva će uvijek biti svojevrsni Temat koji će urediti gost-urednik prema svojim znanstvenim i stručnim afinitetima. U ovome je broju gošća-urednica doc. dr. sc. Suzana Marjanić. Nakon toga slijedi dio nazvan Prema znanosti, a koji donosi kvalitetne i zanimljive, ponekad i provokativne, studentske seminarske radove, eseje, seminarske i istraživačke te ine projekte u odabiru njihovih mentora. Nakon toga slijedi dio pod nazivom Prema umjetnosti u kojemu se nalaze kreativni pisani uradci naših studenata. Okom kritike sljedeća je tematska jedinica u kojoj će se nastojati kritičkim čitanjem i mišljenjem donositi sudovi o različitim umjetničkim i kulturnim ostvarajima (književnim, likovnim, glazbenim, filmskim, kazališnim, itd.). Časopis zaključuje dio nazvan Carpe diem u kojemu možete čitati o zanimljivostima, ali i ozbiljnim projektima i interesima studena-

ta iz njihova studentskog života i svakodnevice.

Prvi broj Notana tako u tematu Suzane Marjanić donosi zanimljive perspektive promatranja životinjskoga svijeta s kulturnog stajališta pa možete saznati kako su mačke uspjele pripitomiti ljudе ili primjerice otkud životinje u svijetu videogara. Na putu prema znanosti, recimo, donosimo aktualan tekst o nasilju u popularnom filmu i njegovoј demistifikaciji, a na onome prema umjetnosti nekoliko pjesničkih i proznih, kratkopričačkih, vrijednih doprinosa. Važno je spomenuti i kako su u vizualnom oblikovanju časopisa fotografije i ilustracije također mahom studenata Odjela za kulturologiju. Naposljeku, iz pera mlađih kritičara donosimo tekstove o književnim uradcima, ali i o jednoj predstavi osječkoga HNK. U zaključnom dijelu prvoga broja možete čitati primjerice o volonterskim aktivnostima i projektima naših studenata, provokativan tekst o tome zašto platiti kartu za koncert ili pogledati kratak presjek ženske mode od 1916. do 2016. uz ilustracije kolegice Ivane Rađić.

Sadržajno se, dakle, krećemo različitim pravcima, ali ne i bez jasnoga cilja, pokazujući kako znanstvene istine i umjetničke istine supostotje u stvarnosti koju i sami živimo. Upravo se u tome, vjerujemo, krije ljepota ljudskoga duha i iz njega iznjedrene kulture koja je temeljna misao vodilja našega studiranja pri ovom Odjelu, ali i pri koncipiranju Notana.

Dragi čitatelju,
prepuštamo te [Notanu](#).

Uredništvo

Temat:

Zoo-fragmenti

iz kulturnog

bestijarija

ili zeleni

kulturalni

studiji.

Doc. dr. sc. Suzana Marjanić¹

Pet odabralih studentskih eseja (odabrali i uredili Anđelko Mrkonjić i Suzana Marjanić), a koji su nastali na temelju studentskih izlaganja na kolegiju Kulturni bestijarij (zimski semestar 2014/2015., 2015/2016.) dodatno potvrđuju kako je kada je u pitanju kulturna animalistika (engl. animal studies), riječ o multidisciplinarnom, interdisciplinarnom, transdisciplinarnom području proučavanja uloge životinja u kulturi čovječanstva, ali jednako tako i kulture životinja.

“Nije pitanje u tome mogu li životinje misliti ili mogu li govoriti već mogu li patiti.”

JEREMY BENTHAM, UVOD U PRINCIPE MORALA I ZAKONODAVSTVA, 1789.

nije samo fenomen vezan isključivo uz čovjeka, odnosno ljudske životinje s obzirom da nije samo čovjek taj koji može stvarati melodiju i ritam. Naime, najpoznatiji pjevači među neljudskim životinjama svakako su ptice i grbavi kitovi, kao što nadalje u tom iznimnom zoomuzikološkom eseju kolegica utvrđuje da su brojni glazbenici i skladatelji inspiracije crpili upravo iz zvukova koje proizvode ptice i kitovi, a primjere nalazi u klasičnoj i popularnoj glazbi. Kolegica Vanja Maganić u svome eseju o sakraliziranoj ali jednako tako i demoniziranoj mački, među ostalim, podastire činjenice o biblijskoj nevidljivosti mačaka; naime, budući da su bile božanstva u Egiptu (mačkoglava Bastet od čijega alternativnoga imena Pasht proizlazi i engleska riječ pussy) u Bibliji se domaće mačke uopće ne spominju. U poetskom putopisu O-tvorene na relaciji Požega – Šri Lanka kao Indije u malom kolegica Jelena Rebić dočarava nam iz naše eurocentrične perspektive hinduistički obred vjenčanja Matea i Dhivye, koji su vršnjaci i djeca hrabrih, uspješnih samohranih majki-žena-kraljica. Tako se kulturna animalistika otvara i prema antropologiji religiji koja se pak grana i prema antropologiji hrane; hinduistički obred vjenčanja, naravno, pretpostavlja vegetarijansku prehranu. I naš mali zoo-temat završava kolegica Kristina Kovačević esejom (Ne) sveta krava u kojem nas podsjeća na kulturnomaterijalističku teoriju Marvina Harrisa koji religijske fenomene tumači iz ekonomske matrice, pa će tako i ulogu svetih krava u hinduizmu protumačiti iz profanoga, ekonomskoga značenja koje prekriva sve numinozne epifenomene; odnosno njegovim riječima – “Volje indijskom seljaku traktor, vršilica i obiteljski automobil, sve u jednom, a krava je tvornica za proizvodnju volova.” Dakako, kulturnomaterijalističko tumačenje može se primjeniti i na mačkoglavu Bastet koja bi prema navedenim interpretativnim svjetovima svoju svetost zadobila zbog toga što su mačke Egipat kao žitnicu čuvale od miševa i štakora (da ne uporabimo specističku odrednicu – glodavaca).

Navedenih pet zoo-fragmenata svjedoče kako kulturna animalistika kao transdisciplinarno područje usmjerava studente/ice na istraživanja koja međusobno povezuju iskustva npr. zoologije, etnologije, folkloristike, kulturne antropologije, etologije (znanost o ponašanju), filozofije, psihologije, povijesti, sociologije, kulturnih studija, rodnih studija, teologije (ekoteologije), teorije prava i oslobođenja životinja, kako bi i u humanističkim disciplinama postala što vidljivija i problematika vrste. Odnosno, kao što to detektira u okviru zelenih kulturnih studija (green cultural studies) Jhan Hochman – kako brojne humanističke discipline nisu prihvatile

zelene pristupe s obzirom na to da njihovo epicentralno i specističko područje čine antropocentrični kategoremi – rasa, klasa, rod i spol s odsustvom vrste.

Osim toga Gilbert Durand u knjizi Antropološke strukture imaginarnog (1984.) utvrđuje da svaka arhetipologija mora započeti bestijarijem i razmišljanjem o univerzalnosti i banalnosti bestijarija te da od svih slika, doista, su slike životinja najčešće, ali i najopćenitije.

Osobno, zahvalila bih se svim studentima/studenticama koji s upisali navedeni zooetički kolegiji, koji je nastojao kroz petnaest odabralih tema zajedničkim kreativnim snagama i studenata/ica i predavača/ica (Anđelko Mrkonjić, Antonija Zaradija Kiš i Suzana Marjanić) pratiti teorijsko utemeljenje kulturne animalistike/zoologije (animal studies), odnosno utvrditi kako se povijest životinja i povijest čovjeka međusobno prožimaju, nažalost, sa specističkom prevlašću nadživotinje, kako je to utvrdio Nikola Visković, autor prve naše zooetičke knjige (Životinja i čovjek: prilog kulturnoj zoologiji, 1996.). Odnosno, kao što navode Alexander Bar i Jan Söderqvist, autori Netokracije (2002.), ne smijemo zaboraviti kako je najvažnija značajka totalističkoga mišljenja antropocentrički svjetonazor.

I naravno završna zahvala ide velikom “andeosko-mrkom” kolegi Anđelku Mrkonjiću, čijim je poticajem i zaslugom kolegij Kulturni bestijarij uveden na Odjel za kulturologiju kao i dragim zagrebačko-osječkim ili osječko-zagrebačkim kolegicama Luciji Ljubić i Ivani Žužul i njihovom prijateljskom pozivu za oblikovanjem ovoga zoo-temata o našim najvećim Drugima, ili kako ih antropolog i primatolog Craig Stanford označava – *ZNAČAJNI DRUGI (significant others)...*

¹ Zanstvena savjetnica (r. 1969.), radi u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, gdje ostvaruje interes za teorije mita i rituala (disertacija: Mitsko u usmenoknjževnom – tragom Nodilove re/konstrukcije “stare vjere” Srba i Hrvata. IEF rkp. 1774, 2002.), kulturnu animalistiku te antropologiju izvedbe. God. 2005. u Nakladi MD objavila je knjigu Glasovi “Davnih dana”: transgresije svjetova u Krležinim zapisima 1914–1921/22., a 2014. god. knjigu Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas (Bijeli val, Institut za etnologiju i folkloristiku, Školska knjiga). S A. Zaradijom Kiš uredila je zbornike radova Kulturni bestijarij (Zagreb, 2007.) i Književna životinja. Kulturni bestijarij 2. (Zagreb, 2012.), s M. Hameršak Folklorističku čitanku (Zagreb, 2010.) i s I. Pricom Mitski zbornik (Zagreb, 2010.). Članica je uredništva časopisa Treća: časopisa Centra za ženske studije, dvotjednika Zarez i časopisa Život umjetnosti.

Nastavna djelatnost: vanjska je suradnica (predavačica) Odjela za kulturologiju Sveučilišta u Osijeku, Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru, Poslijediplomskoga studija književnosti, izvedbenih umjetnosti, filma i kulture na Filozofском fakultetu u Zagrebu, Odsjeka za kroatologiju na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu i Centra za ženske studije u Zagrebu.

Nagrada: Za knjigu Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas (Bijeli val, Institut za etnologiju i folkloristiku, Školska knjiga); Godišnja nagrada Hrvatske sekcije AICA i Državna nagrada za znanost.

Životinje u videoigrama

Zoran Žalac

Medij videoigara može se smatrati progresivnim po pitanju inkluzije raznih životinjskih vrsta već od svojih ranih početaka. Čim su prve komercijalne videoigre počele migrirati iz američkih podruma i garaža prema dnevnom boravku te na taj način postale relevantan novi vid zabave za mlade i stare, lik životinje najčešće je bio taj koji je povezivao različite tematike, žanrove, stilove i ciljeve tih videoigara. Animalističke karakteristike životinjskih likova u videoigramama najlakše su i najbrže ocrtavale upravo ono na čemu se dobar dio tadašnjih igara tada bazira – svojevrsnu prijetnju koja je igraču postavljena kao izazov. Još od pojave fizički dominantnog gorila Donkey Konga u istoimenoj igri iz 1981., koji po uzoru na filmskog pandana King Konga otima ženski lik i izaziva igrača na spašavanje istoga, bilo je vidljivo na kakvim temeljima leži prikaz životinja u videoigramama. Uloge životinjskih likova u igrama bile su različite, ali generalno su ih uvijek uvjetovale njihove karakteristike kakve prepoznajemo u stvarnoj prirodi, odnosno uvriježenom setu stereotipiziranih odrednica.

Zoo-video: Donkey Kong, Diddy i Dixie Kong...

Devedesetih godina prošlog stoljeća životinje su u videoigramama imale svojevrsno zlatno razdoblje. Bilo je to vrijeme snažne ekspanzije triju tvrtki – Nintenda, Sonyja i Sega – koje su na tržištu lansirale po nekoliko različitih uređaja namijenjenih za igranje videoigara. Same uređaje bilo je teško promovirati ciljanoj publici, u prvom redu mlađem uzrastu, bez prepoznatljivih likova. Upravo tu uskočile su životinje – javio se model životinskog lika kao junaka. Bilo je tu riječ o antropomorfiziranim

likovima koji su bili osmišljeni da budu marketinški popularni, te da postanu prepoznatljivi i trajan trend. Tvrta Nintendo za svoje je Entertainment System konzole imala nekoliko naslovnih junaka – već spomenutom majmunu Donkey Kongu pridružile su se mlade snage Diddy i Dixie Kong, a pored njih bili su tu i dinosaur Yoshi, lisac Star Fox, vjeverica Conkers, medvjed Banjo, ptica Kazooie i drugi. Tvrta Sega uvelike je izgradila imidž svojih uređaja za igranje na temelju ježa Sonica i njegovih pomagača koji su također spadali pod različite vrste antropomorfiranih ježeva. Najpopularnija konzola devedesetih, PlayStation, tvrtke Sony, imala je najveći broj prepoznatljivih životinjskih junaka. U prvom redu nalazili su se kojot Crash Bandicoot, zmaj Spyro, gušter Gex i drugi. Tvrta Sony je zadрžala praksu promoviranja svog uređaja uz pomoć životinjskih likova i godinama kasnije. Dotadašnji likovi pali su u zaborav, ali su ih zamijenili novi, poput rakuna Sly Coopera, svisca Daxtera, ili fikcijskih vrsta koje kombiniraju više različitih animalističkih karakteristika – poput lika zvanog Ratchet koji je dijelom lav, dijelom merkat. S vremenom je model životinskog junaka postao sve više marginaliziran. Razlog za to jest "sazrijevanje" videoigara kao medija koji je razvojem tehnologije krenuo prema novoj ciljnoj publici, odnosno demografski. Iako su životinjski likovi ostali prisutni u onome što se danas striktno definira pod igrama za djecu, uređaji za igranje videoigara danas se promoviraju tematikom pucnjave i akcije, predviđene za zreliju publiku. Mlađa publika i dalje se nastoji privući životinjskim likovima načijim je primjerima vidljivo isticanje onoga što se smatra simpatičnim, odnosno stereotipizacija životinjskih karakteristi-

FOTOGRAFIJA

Assassin's Creed IV: Black Flag 2013.;
izvor: gamepressure.com

ka – lukav kao lisica, brz kao zec i tome slično.

Prijenosni digitalni ljubimac Tamagotchi

Drugi najčešće zastupljeni model prikaza i korištenja životinjskih likova u videoigramama jest model životinje kao ljubimca. Početci popularnosti tog modela vidljivi su krajem devedesetih pojavom uređaja poznatog kao Tamagotchi. Zamislijen kao prijenosni digitalni ljubimac, Tamagotchi se pojavio 1996. godine i u vrlo kratkom roku postigao svjetsku slavu. Do 2010. godine prodano je više od 76 milijuna tih virtualnih ljubimaca. Izvorno dizajniran za grupu djevojčica tinejdžerske dobi kako bi im stvorio naviku brige za živo biće i osnažio mječinski instinkt, Tamagotchi je izašao iz predviđenih okvira i ostvario komercijalni uspjeh kojim je definirao čitav podžanr simulacije virtualnih ljubimaca na tržištu videoigara. U igri su životinje imale mjerače gladi, sreće, ukrašenosti i discipline. Od igrača se tražila stalna briga za ljubimca kojega je morao čistiti kako se ne bi razbolio, te eventualno uginuo (ili ako uporabimo korektniju odrednicu – umro) Tamagotchi su mogli biti nekoliko vrsta životinja, od mačaka do pataka,

ovisno o tipu ili verziji uređaja.

Kasniji primjeri modela životinje kao ljubimca u videoigramama uslijedili su od 2005. godine pa do danas. Kao jedan od navedenih jest serijal Nintendogs i njegovi dodaci, u kojemu se virtualne pse i mačke vodi u šetnje, trenira, zabavlja i uređuje. Drugi primjer bio bi manje interaktivni Kinectimals, igra u kojemu životinje reagiraju na kretnje igrača analizirane kamerom, slijede njihove gestikulacije, izvode različite poteze i tome slično. Dotične igre spadaju u nišu koja je iznimno komercijalizirana te je predviđena za djecu kojoj roditelji ne žele nabaviti stvarnog ljubimca kako se o njemu ne bi sami morali brinuti, ali u isto vrijeme ne žele uskratiti zabavu i zadovoljstvo svojoj djeci. Osim što su igre s virtualnim ljubimcima iznimno komercijalizirane (prodaju se što slađi tigrovi, pingvini i slično), treba reći kako iste mogu biti i edukativne jer mlađoj publici stvaraju naviku brige o životinjama, odnosno svijest o njihovim potrebama i naravima.

Životinje u sklopu mikromenadžmenta

Treći ustaljeni primjer prikaza životinja u videoigramama jesu životinje

u sklopu mikromenadžmenta. Radi se tu o videoigramama pretežno strateškog karaktera u kojima je cilj što uspješnije vođenje gospodarstva, farme, ranča ili pak zoološkog vrta. Primjeri takvih igara su donedavno popularni Farmville, Harvest Moon, Animal Crossing, Zoo Tycoon i drugi. Životinje u tim igrama najčešće su promatrane kao subjekti za eksploraciju. Kako je cilj tih igara uspješno voditi i proširivati gospodarstva pod svojim vlasništvom, životinjske vrste eksploriraju se da budu maksimalno profitabilne, bilo kao ekshibicija ili pak kao neka imovina. U tom pogledu može se reći kako su životinje u takvim videoigramama objektivizirane, ali moguće je na to gledati i iz edukativnog aspekta. Da bi mikromenadžment bio uspješan potrebno je prvo spoznati potrebe životinja u vlasništvu – kakvu im staništa odgovaraju, kakvu hranu konzumiraju, u kakvim uvjetima se najbolje osjećaju, i tome slično. Premda je u takvim videoigramama krajnji cilj maksimiziranje outputa za vlastitu korist, bez brige o životinjama nema ni maksimalne produktivnosti. Edukativni karakter ovakvih igara, iako stavljen po strani, stoga ne treba u potpunosti zanemariti.

Pokemon

Četvrti učestali model prikaza životinja u videoigrama jest životinja kao kolekcionarski objekt. Najpoznatiji primjer tog modela posuđen je iz japanske TV serije Pokemon, koja je paralelno dobila i svoje adaptacije u obliku videoigara. Uzrečica «Moraš ih skupiti sve» jasno objašnjava koncept kolekcionarstva životinjskih likova koji je iznimno pogodan za komercijalizaciju. Likovima se vrijednost daje kroz njihove karakteristike, ali ponajprije kroz razinu zastupljenosti, odnosno učestalost pojavljivanja. Formulu koju je popularizirao serijal Pokemon uspješno koriste i druge franšize poput Digimona, Monster Ranchera i Monster Huntera, igara koje većinom dolaze iz Japana. Danas se ta formula ponajviše koristi u kombinaciji s igrackama. Serijali kao što su Skylanders i Disney Infinity spajaju igracke sa životinjskim likovima i oživljavanje istih kroz virtualne likove u videoigrama.

Međutim, postoje i različite varijacije na temu kolekcionarstva životinja. Kolekcionarstvo kroz fotografiranje životinja u igrama kao što su Beyond Good and Evil (2003.) te Afrika (2009.) širi koncept i prema edukativnom karakteru jer se tim aktivnostima istovremeno uči o životnjama koje se »prikuplja«. Postoji pak i varijacija koja životinje eksplorira isključivo kao izazov, a to su različite simulacije lova i ribolova. U takvim igrama kolekcionarstvo životinja mjeri se kroz trofeje ulova. Za primjere

uspješnosti najčešće se navode stvarni lovci koji su od svog hobija napravili biznis, te su upravo te igre dio njihovih franšiza. Primjer toga je serijal Cabela's Big Game Hunter, u vlasništvu američkog trgovачkog lanca Cabela's koji prodaje opremu za lov, ribolov i kampiranje. Još jedan primjer je Duck Dynasty serijal o lovu na patke, iza kojega stoji tvrtka Duck Commander, Inc. u vlasništvu američke obitelji Robertson koja između ostalog ima i istoimeni reality show.

Životinje-pomoćnici

Sljedeći model životinja u videoigrama jest prikaz životinja u ulozi pomoćnika. Životinje se na taj način prezentiraju kao pomoćna sredstva, daju im se zadaci transporta i pretraživanja. Dvije životinje koje su najučestaliji primjeri u ovom modelu jesu psi i konji. Psi kao pomoćnici izvršavaju niz različitih zadataka koje dobivaju kao naredbu od igrača, obično kako bi glavnom liku dohvatali predmet u daljini, pronašli nešto ili ga obranili. Konj prvenstveno služi za transport, brže kretanje kroz jahanje, te za skladištenje različitih predmeta. Vrijedi spomenuti da u ovom modelu životinje kao pomoćnici najčešće ne mogu umrijeti. Pri pojavi opasnosti, prijetnje ili nasilja životinje pomoćnici obično bježe. Iako se njihova patnja vizualizira kroz strah ili šepanje, uvijek su zaštićene kako ih igrač ne bi zauvijek izgubio, s obzirom da s njima razvija osobnu vezu utoliko što ih

FOTOGRAFIJA
Fallout 4 – pas Dogmet kao pomoćnik; 2015.;
izvor: gamespot.com

može imenovati, dati im nadimke i slično.

Model životinja kao protivnika zapravo je najkorišteniji model u današnjim videoigrama, ali treba naglasiti kako je prilično selektivan. Da bi se životinja tretirala kao neprijatelj obično se mora smatrati divljom životinjom, imati određene fizičke predispozicije u vidu veličine, te se smatrati izazovom ili prijetnjom. Drugim riječima, u ulozi životinje kao neprijatelja nikada se, primjerice, neće naći kućni ljubimci, plašljive životinje i slično. S druge strane, kao iznimka tom pravilu su životinje za koje je uvriježeno mišljenje kako predstavljaju štetočine – npr. kukci.

Životinje kao resursi

Sve učestaliji model prikaza životinja u videoigrama jesu i životinje kao resursi. Ovaj kontroverzni prikaz igračima daje pogodnosti u prikupljanju životinjskog krvna, mesa ili drugih resursa kako bi ostvario vlastitu korist kroz razmjenu tih materijala za drugu robu ili vrijednosnu valutu. Takav prikaz nasilja nad životnjama često je izazivao žustre kritike i prigovore brojnih društava za zaštitu i prava životinja. Ipak, nikada se još nije dogodilo da je prodaja neke igre bila zabranjena zbog toga. Kao glavni argument za korištenje takvog prikaza u videoigrama najčešće se navodi namjera postizanja autentičnosti. Takve igre obično su smještene u stvarna povjesna razdoblja kada je tretman prema životnjama doista bio nasilan, pa da bi se postigla uvjerljivost u prikazu cjelokupnog razdoblja, tvorci videoigara vjeruju kako je nužno ne izostavljati prikaz tretmana prema životinjskim vrstama.

Ondje gdje ostali modeli prikaza promiču komercijalizaciju, stereotipizaciju i eksploraciju, nešto rjeđi model prikaza životinja kao životinja u videoigrama donosi korisnu razinu edukativnosti. Riječ je o igrama u kojima su životinje u glavnim ulogama, ali bez prisutnosti ikakvih antropomorfoloških elemenata. Igre kao što su Shelter, Way to the Woods, Seasons after the Fall i The Wild daju uvid u život životinje kroz različite scenarije u njezinom

FOTOGRAFIJA
Farmville – igra o mikromenadžmentu životinja, 2009.; izvor: zynga.com

Zoomuzikologija ili stvaraju li životinje glazbu?

Tihana Cindrić

Glazba je još od davnina vezana uz čovjeka. Razvijala se usporedno s njim, stoga možemo reći da glazba predstavlja važan dio društvenoga i civilizacijskog razvoja. U početcima je uglavnom bila vezana uz religijske rituale i služila kao pratnja različitim ceremonijama. Međutim, njezina je važnost s vremenom rasla, pa je tako postala neizostavan dio ljudske svakodnevice.

"Malo zoomorfizma ne bi učinilo čovjeku nikakvu štetu."

O. REVault D' ALLONES

Unatoč njezinoj višestoljetnoj prisutnosti, definirati glazbu nije jednostavno, posebice danas kada glazba podrazumijeva vrlo širok i raznolik spektar žanrova, zvukova, ritmova, instrumenata i izvođača. Teško je složiti dovoljno široku definiciju koja će obuhvatiti sve ono što glazba jest jer ona, naposljetku, najviše ovisi o nečijem osobnom doživljaju i interpretaciji. Ipak, većina teoretičara kao ključ za

definiranje glazbe koristi nekoliko pojmove: čovjek, umjetnost, melodija, estetika.

Zašto čovjek? O glazbi se, naime, oduvijek promišljalo antropocentrično. Ljudima, odnosno ljudskim životinjama, pripisane su mogućnosti razumijevanja, stvaranja, estetiziranja. Zato se smatra da je glazba čovjekov proizvod te da upravo ljudi detektiraju određene zvukove i reagiraju na njih, a ujedno i postavljaju estetske parametre za te zvukove određujući pritom sviđa li im se neki zvuk ili ne.

Ali vrijedno je zapitati se je li glazba fenomen vezan isključivo uz čovjeka, odnosno ljudske životinje? Jer nije samo čovjek taj koji može stvarati melodiju i ritam. Naposljetku, ptice pjevice nisu bez razloga dobile epitet "pjevice". Ipak, prepostavka je da zvukovi neljudskih životinja imaju isključivo biološku funkciju. Prema tome, njihova je osnovna svrha obično zov na ljubav (ili kako bi se nažalost specističkom odrednicom reklo – parenje) ili obilježavanje teritorija, a vrlo rijetko im se pripisuje estetska ili umjetnička vrijednost. S obzirom na to da su ta dva parametra važna u definiranju glazbe, većina je odbacila ideju da su neki od zvukova koje životinje stvaraju glazba. No tu je opet važno istaknuti da je čovjek taj koji je odlučio da ti zvukovi nisu glazba. Glazbeni semiolog i semiotičar, profesor muzikologije Jean-Jacques Nattiez sažeo je takvo konvencionalno razmišljanje: "Čovjek je taj koji odlučuje što jest i što nije muzičko, čak i kada zvuk nije ljudskog podrijetla" (prema Friedmann, 2013, http). Prema tome, ako čujemo glazbu u pjevu ptica ili glasanju cvrčka, to je zbog nas, jer smo mi to detektirali kao glazbu. Oni kroz naše uši postaju antropomofizirani u glazbu. Ron Hoy, profesor neurobiologije, također apostrofira da se sve na kraju svodi na "čovjekov doživljaj je li nešto glazba ili nije" (Marpes, http).

Glazba neljudskih životinja

Međutim, sredinom 20. stoljeća dolazi do promjena u poimanju odnosa ljudskih i neljudskih životinja te se javlja veći interes, što znanstvenika, što ljudi općenito za kognitivne sposobnosti neljudskih životinja. Između ostalog, neki su teoretičari i znanstvenici, pa čak i glazbenici, pokazali zanimanje upravo za životinje i glazbu. Ideji o glazbi neljudskih životinja najviše se u to vrijeme približila ornitologija (grana zoologije koja proučava ptice).

Ideja zoomuzikologije javila se kasnije, tek 1983. godine s Françoisom-Bernardom Mâcheom u njegovu djelu Music, Myth and Nature or The Dolphins of Arion.

Mâche napominje sljedeće – „govoriti o glazbi životinja bez navodnika“ (Martinelli 2005:3). I nadalje: „(...) ako se pokaže da je glazba fenomen raširen u nekoliko skupina živih bića, osim čovjeka, to će dovesti u pitanje definiciju glazbe, ali i čovjeka i kulture, kao i ideju koju imamo o samim životinjama“ (Mâche, 1983: 95). U skorije vrijeme najviše zanimanja za ovu temu pokazali su (finski) semiotičari među kojima se ističe profesor Dario Martinelli, talijanski semiotičar, muzikolog i skladatelj koji se pitanjem zoomuzikologije bavi u svojim knjigama i esejima. On upravo Mâchea smatra tvorcem pojma zoomuzikologije, a sâm Martinelli taj je pojam definirao i upisao u glazbenu enciklopediju. Zoomuzikologija je relativno široko, ali još uvijek nedovoljno istraženo područje. Žalosti činjenica da je na hrvatskom jeziku o zoomuzikologiji nije zapisano gotovo ništa.

Što je zoomuzikologija?

Definirati zoomuzikologiju može se na više načina. U širem kontekstu definirana je kao grana muzikologije i zoologije ili, preciznije rečeno, zoosemiotike. Iz toga se može razumjeti da je riječ o širokom području koje obuhvača niz drugih znanstvenih grana i disciplina. Definirajući zoomuzikologiju, Martinelli ističe da ona proučava „estetsku uporabu zvukova komuniciranja kod životinja“ (Martinelli, http). Pritom upozorava da namjerno koristi pojam estetika jer na taj način izbjegava korištenje, za njega, opasnog pojma glazba, koji je teško definirati čak i kada je riječ o glazbi koju proizvodi čovjek. Također navodi da pojam estetike koristi i izbog toga što etologija i druge znanosti češće priznaju da životinje imaju osjećaj za estetiku nego da stvaraju glazbu. Većina njih će ipak zaključiti da se životinje zvukovima koriste da bi komunicirale. Martinelli naposljetku dolazi o nekoliko zaključaka o zoomuzikologiji. Prvi je da zoomuzikologija pristupa neljudskim životinjama

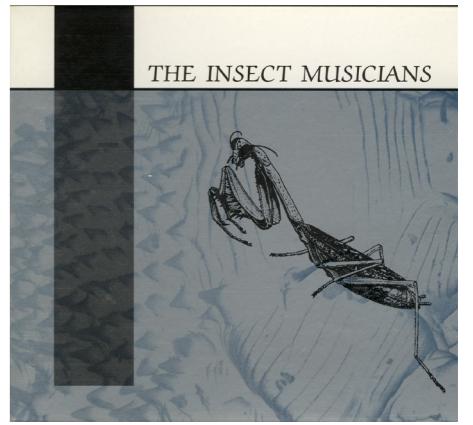
s pozicije humanističkih znanosti, a glazbi s pozicije bioloških znanosti. Osnovna inovacija koju nudi zoomuzikologija jest da glazba nije vezana isključivo za čovjeka, nego je temeljena na osjećajima i instinktima te da prihvati zoomuzikološku paradigmu znači redefinirati glazbu, počevši od njenih snažnih antropocentričnih konotacija. To ga dovodi i do posljednjeg zaključka da na etičkoj razini zoomuzikologija zajedno sa zoosemiotikom, kognitivnom etologijom i drugim disciplinama svjedoči o napretku u odnosu i proučavanju neljudskih životinja, što nam omogućuje viđenje i tumačenje drugih živih bića na ispravniji i realniji način.

Ptice i grbavi kitovi

Najpoznatiji pjevači među neljudskim životinjama svakako su ptice i grbavi kitovi. Brojni su glazbenici i skladatelji inspiracije crpili upravo iz zvukova koje proizvode ptice i kitovi, a primjere nalazimo u klasičnoj i popularnoj glazbi. Neka su djela inspirirana zvukom određene vrste, u nekim su zvukovi životinja doslovno transkribirani za izvedbu na instrumentima, a čest je slučaj da glazbenici izvorne zvukove iz prirode inkorporiraju u svoje pjesme. Pjev ptica bio je velika inspiracija za Oliviera Messiaena koji je u svojim djelima oponašao glasove ptica koje su za njega predstavljale našu čežnju za svijetom i slobodom. Njegova skladba Le Merle noir (Pjesma crnog

FOTOGRAFIJA

Omot knjige - Graeme Revell:
The Insect Musicians (1986.)

Mitska mačka

Vanja Maganjic

kosa) doslovni je transkript pjeva crnog kosa izveden na klaviru i flauti. George Crumb je ideju za skladbu Vox Balaenae (u slobodnom prijevodu „glas kita“) dobio upravo slušajući snimku pjesme grbavog kita. U popularnoj glazbi možemo naći primjer u pjesmi benda Pink Floyd Circus Minor u kojoj se u pozadini čuje pjev ptica, dok je Graeme Revell u djelu The Insect Musicians (1986.) obradio zvukove glasanja insekata.

Suvremeno je društvo srušilo sve granice umjetnosti u smislu da sve oko nas može postati estetski vrijedno ako odlučimo nešto razumjeti i doživjeti kao takvo. Stoga se vrijedi zapitati zašto bismo pjev ptice eliminirali kao potencijalnu skladbu bez estetske vrijednosti, a u isto vrijeme kompozicije poput 4'33" Johna Cagea u kojima je potpuna tišina (odnosno, buka publike) prozvali velikim glazbenim djelima. Odgovor svakako leži u onom ranije spomenutom antropocentrizmu po kojem čovjek određuje što je vrijedno, a što ne – što je glazba, a što ne. Ipak, treba imati na umu da svijet neljudskih životinja i njihovih kognitivnih sposobnosti nije u potpunosti jasan, stoga njihove kreacije, kao i pitanje doživljavaju li glazbu kao i mi, ostaju otvorene. Pripisati muzikalnost neljudskim životinjama ne znači da ih trebamo usporediti s glazbenim sposobnostima i kriterijima ljudskih životinja. Svaku bismo vrstu trebali razumjeti i promatrati u kontekstu njihova okruženja i svijeta te prema tome i pravila kompozicije, ritma, izvedbe ovise od vrste do vrste i ne mogu se uspoređivati, a pogotovo ne promatrati iz isključivo antropocentrične pozicije te ih tako odbacivati kao estetski bezvrijedne.

Odmak od antropocentričnog zvuka

Jedna od najvećih poteškoća na koje zoomuzikologija nailazi vjerojatno je problem pristupa specifičnim kulturama neljudskih životinja. Teško se udaljiti od ideja i pravila svijeta ljudskih životinja, posebice kada nam ne mogu u potpunosti biti jasna pravila drugog svijeta koji pokušavamo istražiti. Pitanje je kako koristiti pojам "glazba" kada govorimo o neljudskim životnjama? Kako proučavati glazbu i estetiku kod neljudskih životinja koristeći se isključivo kriterijima koje je odredio čovjek? Možda upravo u tome i jest važnost zoomuzikologije jer usvojiti njezinu paradigmu znači preispitati dosadašnje definicije glazbe i cijelog niza drugih pojmove. Ona od nas zahtjeva da se odmaknemo od antropocentričnog gledanja i pruža nam priliku za gradnju novih odnosa prema neljudskim životnjama, da u njima otkrivamo novu, drugačiju, estetsku vrijednost. Zoomuzikologija također svjedoči o napretku ljudskog znanja u proučavanju neljudskih životinja jer bi do prije nekoliko godina bilo apsolutno nerazumno javno govoriti o glazbenim osobinama životinja, barem u znanstvenim krugovima, a sada ona postaje interesom sve većeg broja ljudi.

Literatura

- Friedmann, Jonathan L. 2013. „Music in Animals“. <https://thinkingonmusic.wordpress.com/tag/zoomusicology/>
- Mâche, François-Bernard. 1983. Music, Myth and Nature or The Dolphins of Arion. Pariz: Hardwood Academic Publishers.
- Marpes, Jen. „Do Animals Have an Innate Sense of Music?“. <http://news.nationalgeographic.com/news/2001/01/0105biomusic.html>
- Martinelli, Dario. „A Short Introduction to Zoomusicology“. <http://www.zoosemiotics.helsinki.fi/zm/>
- Martinelli, Dario. 2005. „A Whale of a Sonata – Zoomusicology and the Question of Musical structures“. <http://see.library.utoronto.ca/SEED/Vol5-1/Martinelli.htm>

Uz mačke oduvijek se vezivala misterioznost, elegancija i ženstvenost. Dokaz te toga pronalazimo u prvim civilizacijama, a razlozi zbog kojih imamo takve predodžbe o mačkama arhetipski su ukorijenjeni u kulturi. Kako bismo razumjeli ljudsku povezanost s mačkama, moramo proučiti povijesne zapise, mitove, predaje i legende koje bilježe okolnosti pod kojima su mačke postale česte ljubimice u domovima diljem svijeta.

Iako se mačke najčešće veže uz Egipat, istraživanja su pokazala kako su one mnogo starije – naime, dokazi o njihovu postojanju pronađeni su i u drevnoj Mezopotamiji. Smatra se kako su od tamo uvezene na druge kontinente. Istraživanja pokazuju kako su mačke pripitomljene oko 12 000 pr. Kr., otpri-

like u isto vrijeme kada i psi. (Mark, 2012). Navedeno dovodi do zaključka kako su mačke samostalne individue, pošto nikada nisu do kraja pripitomljene poput pasa. Tu razdiobu možemo analizirati kroz rane zapise koji opisuju ljudsku svakodnevnicu, ali i u epovima velikih civilizacija.

Mačke velikih civilizacija

Sve velike civilizacije imale su svoje nacionalne epove koji su kroz alegorije objašnjavali nastanak svijeta i odnose između čovjeka i prirode. Mačke se spominju u većini takvih djela, osim u Bibliji. Biblija je pisana u vrijeme kada na Bliskom istoku nije bilo mačaka, barem ne pripitomljenih. Sukladno tome, autori nisu pisali o vrstama koje nisu bile dio svakodnevice (Berković, 2012). U indijskom epu Mahabharati, nalazi se poznati ulomak o mački Lomasi i mišu Paliti koji si medusobno pomognu izbjegći sigurnu smrt te raspravljaju o prirodi veza u kojima je jedan partner jači. Nadalje u epu Ramayana bog Indra prerašava se u mačku kako bi pobjegao suprugu svoje ljubavnice Ahalye. Čak je i priča o Mačku u čizmama preuzeta iz stare indijske priče iz 5. st. pr. Kr. U mitu o perzijskom junaku Rustumu, mačka je dar kojeg madioničar napravi od vatre kako bi se odužio Rustumu koji ga je spasio od razbojnika. Ta mačka postane junakova pratiteljica i ljubimac. Kineska mitologija govorи о tome kako su bogovi kada su stvarali svijet, mačkama dali moć govora kako bi upravljale svijetom. To se pokazalo uzaludnim jer su mačke radile spavale. Zbog toga su bogovi dolazili na Zemlju i provjeravali kako napreduju. Mačke su im objasnile kako nemaju interesa za vođenjem svijeta i to mjesto prepustile su ljudima. Tada je ljudima dana moć govora, ali je mačkama ostalo upravljanje vremenom. Vjerovalo se kako se gledanjem u mačkine oči može isčitati vrijeme. Prorok Muhamed također je bio ljubitelj mačaka. Oblik slova M koje tigraste mačke imaju na čelu prema legendi je poteklo od Muhamedove mačke koju je posvetio. To je prva mačka koja je imala svoje ime – Muezza (ili Mu'izza, arapski مُعِزَّةٌ). Muhamed je toliko volio svoju mačku da kada bi mu zaspala na ruci, ne bi je ometak nego bi odrezao rukav i oslobođio ruku na taj način. Buddhisti imaju negativnu sliku mačaka zbog mitova u kojima se sve životinje okupljaju oko Buddhe na smrtnoj postelji, osim mačke koja je zaspala. Druga verzija mita govorи kako je Buddhi po štakoru poslan lijek, ali je mačka ubila štakora (Mark, 2012).

Grčki mitovi također imaju mačje likove, a najpoznatiji je mit o Zeusovoj okladi

s ostalim bogovima. Smatrao je kako je priroda inferiorna i kako bi to dokazao pretvorio je mačku u predivnu ženu koja je zaludila muškarce i u jednom danu pronašla muža. Kako bi mu dokazala suprotno, Afrodita je bacila miša u bračnu postelju i žena-mačka se vratila starim navikama i povijala miša (Sax, 2001: 59). U do sada nabrojanim kulturama dominira motiv neukrotive domaće mačke. Smatra se kako je mačka prva životinja koja je pripitomila čovjeka i dok se ta osobina u prvim civilizacijama slavila, kasnije će ih navedena kvaliteta stajati života.

Mačkoglava Bastet

Dok su druge kulture cijenile mačke, niti jedna nije slavila mačke kao egipatska. Egipćani su pripitomili mačke iz koristi jer su mogle loviti štakore i miševe koji su prijetili žitaricama. Kada su to uočili, Egipćani su počeli ostavljati hranu na otvorenome i time su ih mamilili. Na taj su način sačuvali hranu, a mačke su bile zaštićene od većih predatora. Iz navedenog suodnosa stvorena je veza koju je egipatska kultura imala s mačkama. Ubrzo osnivaju „ministarstvo“ za mačke koje je sprječavalo izvoz mačaka iz Egipta. Herodot je zabilježio podatak kako bi kada bi mačka umrla, cijela obitelj obrijala obrve u znak žalosti. Mačke bi bile mumificirane u najbolje tkanine i pokapane uz mlijeko, miševe, štakore i ostale potrepštine koje bi im mogле koristiti u zagrobnom životu. Mačke su pokapane u zasebne grobnice u Bubastisu, gradu posvećenom mačkoglavoj boginji Bastet. U slučaju požara, Egipćani bi prvo spašavali mačke, a tek onda ostale stvari, ali najbolji primjer štovanja mačaka je bitka kod Peluzij koju su Perzijanci dobili crtanjem mačkoglave boginje Bastet na štitove i nošenjem živih mačaa u bitku, što je Egipćane zgrozilo i odbijali su se boriti, znajući da bi mogli ugroziti živote tih mačaka (Mark, 2012).

Prikaz mačaka u svakodnevici je zanimljiv, ali mitovi kojima su Egipćani objašnjavali mačkinu ulogu u svijetu daleko su bolji. Smatra se kako je štovanje mačaka poteklo od drevne priče prema kojoj je mačka obranila sveto drvo od zmije Apofis koja je krenula daviti drvo. Mačke su zbog očiju uvijek bile vezane uz mjesec i kako je mjesec u mnogim religijama i kulturama smatrana ženskim objektom, tako su i mačke uvijek bile božice ili vezane uz ženska božanstva.

Kao prva egipatska mačja božica zabilježena je Mafdet, božica s lavljom glavom. Štovanje božice Mafdet seže do prve dinastije ili oko 3000 pr. Kr. Bila je štovana kao zaštitnica ljudi od otrovnih zmija i škorpiona. U Donjem Egiptu njezino mjesto zauzima Bastet, božica koja je zaštitnica Egipta, faraona i Sunca. Prikazivana je kao mačka ili kao žena s glavom mačke. Smatrana je kćerkom boga sunca – Ra i majka boga Nefertum koji je imao lavljji oblik. Bastetin hram se nalazio u Bubastisu, gradu čije je ime značilo Bastetina kuća. Herodot navodi kako se ogromni hram nalazio u centru grada koji je tada bio prijestolnica donjeg Egipta. Grad je svake godine organizirao slavlje u čast božice Bastet i za vrijeme slavlja grad bi napunili seljaci i stanovnici iz obližnjih gradova. Kada su grad pokorili Perzijanci (350. g. pr. Kr.) slavlje je ukinuto. Ubrzo se Bastet prestaje štovati. Kasnije sve mačke dobivaju status sličan božanstvu. Iako su postojale svete mačke koje su živjele u Bastetinom hramu i smatrane su njezinim reinkarnacijama, mačke nikada nisu bile štovane kao božice, ali su imale bolji status od ljudi. Tako bi se ubojstvo mačke kažnjavalo smrću i sve mačke su uživale zaštitu od faraona (Sax, 2001: 58-59).

Demonizirani status mačke

Božanski status mačke mijenja se širenjem kršćanstva. U srednjem vijeku

započelo je istrebljivanja mačaka, pogotovo crnih s obzirom da se vjerovalo kako su zle. Takvo je postupanje uslijedilo zbog porasta populacije štakora koji su prenosili bolesti, među ostalima i kugu. Time su ljudi po drugi put u povijesti naučili kako su mačke korisne. U renesansi se vjerovalo kako su povezane s vješticama, što je i danas zadržano kao arhetip u popularnoj kulturi (npr. Harry Potter). Naime kršćanska demonizacija mačke oslanja se na predaju kako je mačka otiskom šape potpisala ugovor s vragom. Mnogi pisci su mačke koje love miševe uspoređivali s vragom koji lovi duše. Templari su, između ostalog, optuženi i za štovanje mačaka pošto su ih koristili u navigaciji. Čak je i papa 1484. izjavio kako su mačke vragovima najdraža životinja i idol svih vještica. Razlog tome je vjerovanje ljudi iz tog razdoblja. Dominantno je vjerovanje bilo kako su životinje stvorene da bi služile čovjeku, no kako ih nisu mogli dresirati i natjerati da mu služe, plašile su ih i morali su to objasniti kroz prizmu zla (Metzel, 2009). S mačkama se dogodilo isto što i sa sirenama. Od zaštitnika ljudi, mačke tako kristijaniziranim demonizacijom postaju demoni koji vrebaju ljudе i donose nes-

FOTOGRAFIJA

Antropozoomorfna boginja Bastet. Prikazana je s tijelom žene i mačjom glavom s naglašenim ušima i očima što simbolizira njezinu povezanost s božanstvom Ra.
(Izvor: <https://artandloveglobalblog.wordpress.com/2015/02/22/who-is-the-goddest-bast/>)

reću.

U vrijeme velikih ekspedicija, mačke su bile česta pojava na brodovima. Smatralo se kako žene na brodovima donose nesreću pa su mačke služile kao instrument spajanja muškaraca i žena, ali i iz ekonomskoga razloga – smanjivale su populaciju miševa i štakora. Smatralo se da su mačke baš poput žena, prevrtljive i zbog toga su mogle predvidjeti vremenske prilike i oluje. Tako bi mačkino umivanje signaliziralo kišu, a nervozu oluju. Mačke su baš poput drugih životinja mogle osjetiti da će brod potonuti i tako su spašavale posadu (Sax, 2001: 59-60).

Mačka-žena: društveni status

Položaj mačke u društvu može se promatrati kroz prizmu položaja žena. Religije koje imaju ženska božanstva, često su slavile ili barem bile blagonaklonje prema njima. Vrijeme inkvizicije uzrokovalo je pak progon mačaka. Takvi stereotipi zadržali su se i danas. U popularnoj kulturi česta je hiperseksualizacija mačaka – ženskim likovima se pridaju „mačkaste“ osobine kao što su eleganca, misterioznost, snalažljivost i prikrivena samostalnost, jer se takvi likovi nikada ne uspiju izboriti za sebe nego ovise o muškarцу. Baš kao što i mačke ovise o čovjeku. U vrijeme masovnih medija rađa se novi kult mačaka – internet. Slike i videozapisi mačaka vladaju internetom i slobodno se može reći kako im se vratila stara slava. Znanstvenici su pokušali otkriti zašto su mačke tako zanimljive i popularne i pronašli su nekoliko razloga. Prvi razlog je – nikada nisu naučile surađivati s ljudima. Naime, čovjek je proizveo mnoge pasmine pasa i prilagodio ih sebi (mali psi za stalone, psi bez alergena, kratkodlaki psi i slično), no mačke se puno slobodnije razmnožavaju i biolog John Bradshaw sa Sveučilišta u Bristolu smatra kako se u 85% slučajeva mačke razmnožavaju s nepripitomljenim mačkama. Zbog toga

FOTOGRAFIJA

Scena iz filma Batman se vraća (Tim Burton), 1992.

Mačke nisu navikle služiti čovjeka i ne odazivaju se na naredbe. Drugi razlog je taj što se mogu sprljati s raznim vrstama koje bi im trebale biti prirodni pljen ili grabežljivac (npr. papige, psi, zečevi, svinje). Kao treći razlog navodi se činjenica što nas ne smatraju vlasnicima nego nesposobnim životnjama. Tako će nam donositi životinje koje ulove kako bi se pohvalile kako su sposobnije od nas. Četvrti razlog je taj što imamo velika očekivanja od njih i često njihovom ponašanju pripisujemo objašnjenja koja nisu logična za životinje. Slično tome, mačke nikada nisu do kraja naviknule na život u unutarnjim prostorima zbog čega se često zavlače u uske prostore i ruše stvari koje im smetaju (Dempsey, 2015).

Mačke su uz čovjeka stvarno prošle kroz dobro i zlo. Predodžbe koje imamo o njima duboko su ukorijenjene u ljudsku kulturu i zanimljivo ih je promatrati kroz različite ideologije, religije, lokacije i transformacije. O toj mačjoj karakterologiji saznajemo npr. iz knjige Particular Cats Doris Lessing (usp. Visković 1996: 429).

Literatura

- Berković, Danijel. 2012. „Bestijarij u Psalmima Vrhovčeve kajkavske Biblije“. Kairos – Evandeoski teološki časopis, (2): 201-230.
- Dempsey, Katie. 2015. „10 Psychological Reasons Internet Cats Are So Popular“. <http://listverse.com/2015/08/09/10-psychological-reasons-internet-cats-are-so-popular>
- Mark, Joshua J. 2012. „Cats In The Ancient World“. <http://www.ancient.eu/article/466>, 2012.
- Metzer, Irina. 2009. „Heretical Cats: Animal Symbolism in Religious Discourse“. •Medium Aevum Quotidium 59: 16-32.
- Sax, Boria. 2001. The Mythical Zoo – An Encyclopedia of Animals in World Myth, Legend, and Literature. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- Visković, Nikola. 1996. Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji. Split: Književni krug.

Neovisno o tomu koje si nacionalnosti, koje si vjeroispovijesti, kojoj kulturi pripadaš, neovisno o tomu koliko godina brojiš, koliko deva ili diploma imaš, znaj da će ti ljubav kad-tad pokucati na vratašca, pa makar za sobom nosilo zahtjev za vizom.

Ljubav nema / iznad / protiv / umjesto / unatoč/ granica' ili u ovom oceanu života sami biramo kakva ćemo školjka biti – obična ljutišura ili pak – školjka bisernica.

upravo strah kočnica svakog uspjeha, zatvaraju se u tamu svoje samoće, baš poput nekih školjki. Rješenje je takvih situacija jednostavno: O-tvorimo se! A otvorenost i jest protežni motiv ovoga rada.

Požega i Šri Lanka; Matej i Dhivya

Glavne protagoniste ove priče ljubav je posjetila (ne)očekivano, ujedinila je i primirila svaku različitost, no za sobom je ostavila ipak dovoljno prostora za daljnju nesmetanu kultivaciju osobnosti obaju partnera. Njegovo ime je Matej, a njezino Dhivya. Oni su vršnjaci i djeca hrabrih, uspješnih samohranih majki-žena-kraljica. Ha, ništa to neobično ne bi bilo da on nije "naš" – iz Požege, a ona iz tamonekeotočne-države – Šri Lanke. Upoznali su se u Oxfordu, tijekom studija. Ubrzo su prepoznali posebnost svojih osjećaja i odlučili su to i ozakoniti. Prvu potvrdu za svoj zajednički život zatražili su u Londonu, kod matičara, a potom su krenuli na put, ne bi li svatko i na svojoj rodnoj grudi tradicionalnim načinom iskazao ljubav i poštovanje prema obredu vjenčanja. Ono prvo, proslavljen je Ijetos, u Požegi, na +35°, dok se drugi

FOTOGRAFIJA

Dhivya i Matej u šrilankansom taxiju „tuk-tuk“. Na krovu se nalazi grana banane, kao simbol plodnosti

O–tvorenje

Jelena Rebić

FOTOGRAFIJA

Slikanje mladenaca prije obreda vjenčanja.

FOTOGRAFIJA

Obred vjenčanja. Dok se Dhivyja presvlači u svoj crveni sari, svećenik uz svog pomoćnika nastavlja obredno slavlje.

obred dogodio jesen, u Colombu, na +35° (pa ti kupi jednu ljetnu haljinu za vjenčanje!). Hrvati kao vrsni domaćini zadivili su svoju novostećenu rodinu s Istoka gurmanskim delicijama, osobito onim slavonskim, što je za Šri Lančane predstavljao i svojevrstan šok za nepce, i to ne zbog jačine začina i ljutine paprike jer, ne zaboravimo, Šri Lanka po tomu daleko-o-o-o prednjači (79% mog objedovanja šrilanskanske hrane započinjalo je, trajalo i završavalo u suzama), već po količini mesa (životinja) koju obitavamo jesti. A toga je, vjerujte, bilo puno. Kao i litara vina... Pa i pjesme... Ta, samo jednom majka ženi sina! (lli bi tako barem trebalo biti. U idealnim uvjetima. "Povoljnimo!", reklo bi se.) Šalu na stranu, no u konačnosti, prvo suudruživanje obitelji prošlo je u radosti i veselju. Mladenci su dobili blagoslov svih okupljenih, kao i produ kod slavenskih bogova, te je nastupilo vrijeme posta, ne bi li se svi što bolje pripremili za hinduističko vjenčanje. Ono je bilo najavljeno za 30. rujna.

Hinduistički obred vjenčanja

Tri dana pred vjenčanje, započete su tradicionalne pripreme. Jedan dan je tako bio namijenjen samo za žene. Tijekom tog dana, žene su vodile svojevrsne radionice na kojima se pjevalo, molilo za blagoslov i zaštitu određenih bogova, ruke su se ukrašavale kanom. Takav je način iscrtavanja po rukama zapravo prevencija u zaštiti od prijenosa bakterije prilikom čestog rukovanja na svadbi. Pravili su se tradicionalni svadbeni kolacići, koji su se potom umatali u šarene papiriće, da bi se onda na dan vjenčanja poklanjali uzvanicima. Budući da je ovo vjenčanje bilo apsolutno multi-kulti (uzvanika jedino nije bilo s kontinenta Antarktika), i muškarci i žene družili su se neovisno o tradiciji koju nalaže određena procedura, što je bilo vrlo živopisno i inspirirajuće. Sva ta raskoš svjetske tradicije i običaja, vatromet boja, sada

je bila okupljena na jednom mjestu, a svaki uzvanik bio je uzorit izaslanik svog kulturnog ognjišta. Dan pred vjenčanje, mladoženja ima zadatak taljenja zlata za svoju buduću suprugu. Rano ujutro on odlazi u zlatarnicu gdje tali zlato. Oblikuje se ogrlica koja u samom činu vjenčavanja predstavlja najvažniji predmet, baš kao što je to kod nas prsten. Taj tali predstavlja mladenku imovinsku sigurnost, on je neka vrsta miraza, ali miraza kojega poklanja suprug. Njegova uloga i sposobnost ovladavanja budućih bračnih dužnosti testira se vještinom kopčanja talja oko vrata supruge. Pa s obzirom na to, ipak neću iznositi pojedinosti o Matejevoj "spretnoj" izvedbi. No, ne mogu a da ne pohvalim njegovu odlučnost da unatoč neuspješnom vezivanju talja, nije odustao u svom naumu da to učini sam, te je tako Dhivjine tete, koje su mu priskočile u pomoć, otjerao, lupkajući ih po prstima. Svjesno ili ne, Matej je time ipak zadobio veliku naklonost i simpatije ženskog dijela rodbine. Suprug svojoj budućoj ta-

FOTOGRAFIJA

Slikanje mladenaca prije obreda vjenčanja.

FOTOGRAFIJA

Dhivya i njezine djeveruše..

koder poklanja i vjenčanu haljinu – sari, i to crvene boje, kao znak da djevojka postaje ženom. Takav čin prije je bio od izuzetne važnosti za samog mladoženju, jer brakovi su bili dogovarani i mladenci se nisu vidjeli sve do dana vjenčanja. Kupnjom sarija za mladenku, mladoženji je tako omogućen barem mali uvid u otjelotvorenje onoga što ga čeka ispod sarija kojega je naručio prema dimenzijama tijela svoje buduće. Tijekom same ceremonije vjenčanja mladenka se odlazi preodjenuti, te svoj ružičasti sari tada zamjenjuje tim novim, crvenim, dok svi uzvanici nestripljivo očekuju njezin dolazak, što zna potrajati.

Dan vjenčanja i sari

Na dan vjenčanja mladoženja tradicionalno zaprima blagoslov muškog člana obitelji, oca, no budući da obje obitelji broje samo ženske članove, tu ulogu preuzeala je Dhivyjina majka. Mateju se uz poseban blagoslov stavlja turban i on je tada spremjan za odlazak po mladenku. Dhivya se spremala od ranoga jutra. Ona i njezine djeveruše, nje-

ina majka i Matejeva bile su podvrgnute kozmetičkom uređivanju. Uz pomno odabране sarije birala se prikladna šminka, na čelo se stavljao bindi, u kose se umetalo cvijeće i plele su se pletenice, koje su nerijetko dosezale i ispod stražnjice. Kosi si ondje pristupa s posebnom pažnjom, te se tako već i u malih djevojčica može uočiti njegovana, duga kosa. Zanimljiva priča vezana je za sari. To je tradicionalna ženska odjeća koju čini tkanina duga šest metara, ali koja posebnim zamatanjem tvori neku vrstu sukњe i plašta koji se pak dijagonalno prebacuje preko ženinog poprsja i time žensko tijelo čini zavodljivim i privlačnim. Ono što tada ostaje otkriveno, ženin je rbus (što je dosta teško palo djevojkama-uzvanicima). Naime, stoljećima su se Šri Lančanke slobodno kretale u svojim sarijima obnaženih grudi, no budući da je utjecaj zapadne kulture bio značajan, svoj trag ostavio je i u kulturi ođevanja, pa su tako žene ispod svojih sarija počele nositi topice, ne bi li tako prekrile grudi. Trbuš je ostao otkriven, što i nije toliko loše, budući da su tamo

FOTOGRAFIJA:

Tradicionalno ocrtavanje ruke kanom uoči vjenčanja.

FOTOGRAFIJA:

Matej zaprima blagoslov prije svog presvlačenja i odlaska po Dhiviju.

vrućine ponekad nesnošljive, pa onda i taj mali dio tijela koji biva otkriven pruža barem neku "ventilaciju". Zanimljivo je da se Zapadnjakinje koje se prema suvremenim modnim i konzumerističkim obrascima odijevaju u minijaturne odjevne komade ustručavaju odjenuti sarije jer navodno "previše otkrivaju". Došlo je, dakle, do bitnog zaokreta u kojemu se u potpunosti uočava prisutnost orientalističkog sistematiziranja svijeta. Kultura onoga Drugoga svedena je gotovo pa na primitivizam i ne uočava se "zapadnjačko" podbacivanje u području moralnog ponašanja i dolikovanja mladih žena vezanih za vlastitu seksualnost. Pa tako, svemu što je nama strano, u najblažem smislu, pridjevamo atribute egzotičnosti. U hinduističkoj kulturi, brak predstavlja najvažniji obred u životu čovjeka, na njega se gleda kao na prijelaz iz jednog stadija života (stadija edukacije i učenja) u drugi stadij (posvećen stvaranju obitelji i doma), kao što bi rekao Arnold van Gennep u svojoj studiji *Rituali prijelaza*

Natalne karte, vegetarijanska večera...

U hinduističkim spisima, brak je sakrament sa snažnim moralnim i etičkim vrijednostima, on ima zadaću

(1909.). Taj stadij života posvećen je najproduktivnijim djelatnostima, služenju i uživanju. Prema hinduističkoj filozofiji uspješan život temelji se na bogatstvu (Artha), zadovoljstvu (Kama), pravdi (Dharma) i prosvjećivanju (Mokša), a slijedeći spiritualnost u životu, stabilnost, prosperitet i sreću nećeš donijeti samo sebi i svojoj obitelji već cijeloj zajednici kojoj pripadaš. Stoga se na obiteljsko ujedinjenje kroz obred vjenčanja gleda kao na temelj cijelog društva. Iako žena u Šri Lanci ima pravo glasa, na njezinu ulogu u samom obredu vjenčanja, ipak se gleda s jednom dozom odsotovanja, budući da je glavna uloga ipak pridana muškarcu. Otac mlađenaca je taj koji svoje dijete dovodi do oltara, on je taj koji ih provodi kroz cijeli obred i blagoslovila ih. To je dio tradicije i vjerenja, a na bilo kakvu izmjenu gledalo bi se kao na nepoštivanje reda, oskrnuće višestoljetne tradicije i iskazivanje nedoličnosti prema bogovima i pravilima koje sam obred vjenčanja nalaže. U društvu takvo ponašanje izaziva osudu, a takve negativne reakcije Dhivya i Matej i očekivali su na svome vjenčanju. Oni, kao djeca samohranih majki nisu imali mogućnost da vjenčanje obave na tradicionalan način. Ulogu oca mogao je preuzeti najbliži muški član rodbine, no oni to nisu željeli. Odlučni u naumu da njihove majke bude te koje će ih voditi kroz obred vjenčanje pristali su na rizik. Jedino što su još morali učiniti bio je pronalazak svećenika koji bi bio dovoljno susretljiv i otvoren za nove izazove. Potražnja nije bila jednostavna, no kada su napokon našli na svećenika koji je odlučno prihvatio izazov i podržao mladence u njihovoj ideji, sve je bilo spremno za vjenčanje kakvo još nije viđeno.

FOTOGRAFIJA

Dečko i ja u kurtama – njihovoj tradicionalnoj odjeći

FOTOGRAFIJA
Matej i njegov kum i bratić i Dhivyjin rođak

pa sam tako svoje prvo alkoholno piće kušala tek oko 23 h, a obred je počeo u 17 h. Na našim vjenčanjima već bi pola svatova bilo "oduzeto", zar ne?

Šri Lanka – Indija u malom

Proživjevši tako divna iskustva, i to u zemlji kulturno, u potpunosti različitoj od moje, gledajući sada na sve to ipak s nekim odmakom, kao da dolazim do zaključka da druge nacije i njihove kulture ponajbolje upoznajemo kroz jednu njezinu komponentu – kulturu hrane. Male porcije, raznolikost organske hrane, obilje začina, prema antropologiji prehrane – to je Šri Lanka. Teritorijalna odcijepljenost od Indije ponosno ju čini decentnom verzijom Indije u malom. Suživljavanje religija i tradicija, nepriskorovno sve jači utjecaj zapadnjačkog stila života, tvori mozaičan portret ove zemlje. Rijetko gdje možete doživjeti da se u jednoj zajednici tako dobro slažu i nadopunjaju pripadnici različitih vjera. Hinduistički "kič" smiruje islamska čistina, dok negdje u daljinu prostor oko tebe ispunjava pulsirajuća energija zvuka om. Kolorističnost koja se očituje i kroz

monumentalna zdanja kao da je čista preslika živopisne interakcije građana, njihovih običaja i bogatstva vegetacije. Višegodišnje iskustvo rata ostavilo je značajne posljedice, no taj narod svojom vedrinom, a istovremeno i svojom velikom poniznošću otjelotvorenu kroz vjerske rituale dokaz su da se samo otvorenosću može prijeći u novo iskustvo života, bilo to već sada – u ovovremeno životu, bilo u onom idućem. Hrvatska, kao također jedna manja zajednica, može puno toga naučiti od zemlje kao što je Šri Lanka. Blagoslovjeni mogućnošću izbora, u ovom oceanu života sami biramo kakva ćemo školjka biti – obična ljuštura ili pak - školjka bisernica.

(Ne)sveta krava

Kristina Kovačević

U svim segmentima ljudske egzistencije i kulture, životinje su oduvijek bile prisutne. Osim materijalnog odnosa prema čovjeku, one su i predmet mitsko-religijskog svijeta. Postaju simboli te predmet antropomorfizma i zoomorfizma (vidi: Visković, 2009: 51-60). Stoga životinje čine semiološke, odnosno semantičke naslage leksikologije, a time i frazeologije, i to od, da se poslužim ponovo Viskovićevom odrednicom, od simbolizacije do eksploracije.

Egipatska Hator¹

Kroz povijest krava je životinja koja je štovana i smatrana svetom u nekoliko religija, te je njen značenje i simbolika većinom slična. Započevši od mitskih arhetipova, krava je najčešće prikazana kroz simboliku majke. Jedan od prvih primjera nalazimo u Egiptu. Božica-krava imenovana je Hator, čije je glavno svetište bilo Dendri, i sve ostale glavne božice su bile povezane s njom. Božica Hator je predstavnica ljubavi, ljepote, glazbe i sreće, a prikazi njen oblika uvijek su drugačiji. Ponekad je pri-

kazivana kao antropomorfna, ali s kravljim rogovima na glavi, ponekad zoomorfna, ali urasla u ljudsko lice, a ponekad se potpuno zoovizualizira u obliku krave. Neki su je vizualizirali i kao mačku, čemu svjedoči jedan prikaz natpisa s otoka Philae koji opisuje blagonaklonu Hator kao Bastet, a ljuditu kao Sekmet (Zlatar 2012: 1051). Egipatska božanstva koja uz Hator nose atribute krave su Nut (Izidina i Ozirisova majka) i sama Izida².

Krava je veoma važna i za pripadnike hinduističke religije, ona je cijenjena kao izvor hrane i simbol života te stoga, prema njihovom uvjerenju, nikada ne može biti ubijena. Smatraju da ubojstvo krave može prouzrokovati nevolje različitih vrsta. U hinduizmu postoje dvije teorije zašto je krava sveta životinja. Jedna od tih teorija ističe da postoji rang na kojem je krava na prvom mjestu dok su životinje poput zeca, žabe i sl. na dnu ljestvice. Druga teorija tvrdi da su u prošlosti Indijci često koristili meso krave i njen mlijeko, što je skoro doveđe do njihova istrebljenja te je od tada zakonom zabranjeno njen ubijanje³.

FOTOGRAFIJA
Egipatska Hator

¹ Egipatska Hator, izvor: http://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians/gods_gallery_07.shtml

² Arheološki muzej u Zagrebu. „Leksikon egipatske mitologije“. Usp. <http://www.amz.hr/naslovnica/egiptologija/mitologija/leksikon.aspx> (21. 12. 2015.)

³ Kahriman, Azra. „Zašto je krava sveta životinja u Indiji“. Usp. <http://bosnia.alrasub.com/zasto-je-krava-sveta-zivotinja-u-indiji> (21. 12. 2015.)

FOTOGRAFIJA
Krišna i sveta krava

janstvo. Jedan odjeljak iz *Veda* svjedoči tome: „Nije grijeh jesti meso... ali apstinenca donosi sa sobom velike nagrade“ (Zakoni o čovjeku, V/56)⁴. Hinduisti su prestali konzumirati meso kasnije, kada su džainizam i budizam doživjeli religijski vrhunac. Ta praksa se ustalila u hinduizmu, koliko zbog praktičnih razloga toliko i zbog duhovnih. Klanje životinja samo za vjerske obrede ili goste bilo je skupo, a s druge strane krava daje obilje korisnih proizvoda poput mlijeka, maslaca i goriva od sušenog izmeta koji je glavni izvor energije za kućanstva diljem Indije. Prevladava uvjerenje da je ta tradicija prihvaćena u hinduizmu zbog jakog utjecaja strogog vegetarijanskog džainizma. Krava ostaje zaštićena životinja u hinduizmu do danas i hinduisti ne jedu govedinu. Većina seoskih indijskih obitelji ima barem jednu kravu koja daje mlijeko i često je tretirana kao član obitelji. Na sjeveru Indije krave čak večeraju s ljudima, koji im na kraju večere ponude i desert. Indijci pišu pjesme o kravama u kojima se dive blagom pogledu njenih očiju. Reći nekoj ženi da ima oči kao krava u Indiji nije uvreda, već najveći mogući kompliment. Čak i kandidati za predsjednika Indije ne ulaze u izbornu kampanju, a da nisu pokazali svoje poštivanje prema kravama.

Indijci smatraju da je bog Krišna činom dolaska na ovaj svijet pokazao koliko zaista voli krave, i koliko mu je stalo do njihove zaštite. Kravu, ili kako je hinduisti zovu *Nandi*, u Indiji smatraju prijateljicom boga Krišne. Krave i Krišna uvijek su bili zajedno. U svom izvornom obliku u duhovnom svijetu, Krišna je dječak pastir u poljoprivrednoj zajednici Goloka ("Planeta krava") gdje drži neograničene, transcendentalne Surabhi krave. Prilikom silaska na zemlju, Krišna donosi repliku Vrindavane (živjeti u Vrindavani ispunjenje je duhovnih čežnji za hinduiste), a on provodi svoje djetinjstvo u društvu s kravama i njihovim bebama (koje speciščki rječnik određuje kao telad). Njegov primjer pokazuje važnost krave u ljudskom društvu, praktične prednosti brige za njih, kao i prednosti agrarne ekonomije koja se temelji na suradnji između čovjeka i krave.

Svete krave u interpretaciji kulturnog materijalizma

Krava je prema shvaćanju Indijaca drugačija, njena "prava" – također. One se slobodno kreću ulicama, miruju u hladu trgovina ili javnih ustanova. Unatoč statusu "Sveta Krava", posjetiteljima Indije se ne čini da su krave toliko cijenjene. Često se mogu vidjeti kako tumara-

⁴ „Hindu cow taboo“. Usp. Izvor: <http://www.religionfacts.com/cow-taboo> (21. 12. 2015.)

ju ulicama, žive od smeća koje se nalazi na ulicama i uzrok su dugim kolonama automobila koji strpljivo čekaju da se krava makne s ulice. Kulturni materijalist Marvin Harris u knjizi *Cows, Pigs, Wars and Witches* (1974.) ima svojevrsno objašnjenje za odnos Indijaca prema kravama. On smatra da hinduisti časte krave jer su one simbol svega živoga. Kao što je Marija kršćanima Božja majka, tako je krava hinduistima majka života, te da nema većeg svetogrda za hinduiste od ubojstva krave. Prema mnogim teoretičarima, obožavanje krave u Indiji je prvi uzrok za glad i siromaštvo. Neki zapadni agronomi kažu da tabuima protiv pokolja krava zadržavamo živima 100 milijuna *beskorisnih* krava na životu. Tvrde da obožavanje krava snižava efikasnost agronomije jer *beskorisne* životinje ne proizvode mlijeko i meso, a natječe se za usjeve i hranu s korisnim životnjama i ljudima. Nadalje, Marvin Harris iznosi u svojoj knjizi podatke iz istraživanja studije pod pokroviteljstvom Zaklade Ford iz 1959. godine koja je zaključila da se vjerojatno polovica indijskih krava može smatrati viškom u odnosu na opskrbu hrane. Ekonomisti sa Sveučilišta u Pensilvaniji navode da je 1979. godine Indija imala trideset miliju-

na neproduktivnih krava, što potvrđuje da se tamo nalazi ogromna količina viška *neiskoristivih i neekonomičnih* životinja, i da je ta situacija rezultat iracionalne hinduističke doktrine. Turisti koji putuju npr. kroz Delhi, Kalkutu, Madras i Bombaj začuđeni su slobodom kretanja zatalih životinja. U okviru navedenoga Harris tvrdi da ljubav prema kravama utječe na njihov život na više načina. Vladine agencije otvaraju i održavaju staračke domove za krave u koje vlasnici mogu besplatno ostaviti svoje oronule i stare životinje. Farmeri tretiraju svoje krave kao članove obitelji ukrase ih s vijencima i kićankama, mole za njih, kada se razbole, i pozovu svoje susjede i svećenika kako bi proslavili i dozvali rođenje novog *teleta*.

Biblijске krave

Kao usporedbu s hinduizmom i njihovu pogledu na kravu, možemo uzeti, s druge strane, kršćanstvo. Biblija u *Knjizi postanka* (41, 1-7, 25-27) motiv krave prikazuje u faraonovu snu koji će Josip odgonetnuti. Sedam debelih i lijepih krava simbolizira sedam plodnih i bogatih, a sedam mršavih i ružnih krava sedam gladnih godina. U prijevodu, krava je hraniteljica i simbol materijalnog

bogatstva.

U Bibliji nailazimo na još jedan lik krave, no u obliku teleta. Kada su Izraelci na Sinaju sagradili sebi zlatno tele, Bog ih je kaznio smrću 3000 Izraelaca. Obratio se Mojsiju te mu rekao: *Brzo su zašli s puta koji sam im odredio. Napravili su sebi tele od rastopljene kovine, predaj pali ničice i žrtve mu prinijeli uz poklike: 'Ovo je tvoj bog, Izraele, koji te izveo iz zemlje egipatske!'* (Izl., 32, 8). Ovoga puta lik krave nije prikazan pozitivno, već u obliku idolopoklonstva, te je Bog radi štovanja zlatnog teleta kaznio ljudе na najokrutniji način-smrću. Zlatno tele je bilo znak poganskog idola. Prvi izvještaj o stvaranju pokazuje da je Bog zamislio svijet bez nasilja što se vidi po tome da nitko nikoga nije trebao ubijati da bi preživio (Post, 1, 29-30). Na sličan način prorok Izajia zamišlja puno ostvarenje Božjeg Kraljevstva: *Vuk će prebiti s janjetom, ris ležati s kozlićem, tele i lavići zajedno će pasti, a djetešće njih će voditi'. Krava i medvjedica zajedno će pasti, a mladunčad njihova skupa će ležati, lav će jesti slamu k'o govedo.* (Iz, 11, 6-7) Izajia je prikazao rođenje Isusa Krista koje se ostvarilo u šipilji ili u štali, upravo u dodiru sa životnjama. Marija je zdesna, a Josip lijevo od malog Isusa u jaslicama. Životinje, a među njima i

krava, prikazani su u slozi, jedinstvu s čovjekom.

Krava u industrijskim logorima

Zapadno društvo i kapitalizam na žalost nema milosti prema životnjama i ne smatra ih svetima. Ne iskazuju zahvalnost kravama i mlijeku koje nam daju, a prirodom nam nije namijenjeno. Ukratko, oduzimaju im život najnehumanijim činom – klanjem, nakon što više nisu sposobne davati mlijeko. *Tele* (ili kako bi rekli zagovornici prava životinja – *beba krave*) se odvaja od krave već nakon trećeg dana starosti kako ne bi popolio previše mlijeka i kako bi se što brže naviknulo na drugu hranu jer je njegova hrana namijenjena nama. Svakoga dana stotine tisuća *teladi* odvaja se od njihovih majki, i to kako bi bila zadovoljena naša antropocentrična želja za kravljin mlijeko, čime smo određeni kao jedine životinje koje piju mlijeko drugih životinja. Nakon intenzivnog tovljenja kroz nekoliko mjeseci završe u klaoniciama. Ljudi uglavnom ne znaju da su krave zbog proizvodnje mlijeka, sira, maslaca i jogurta podvrgnute godišnjim trudnoćama. Trudne su 7-10 mjeseci svake godin. Prilikom rođenja *teleta*, majčinska veza između krave i novorođene bebe nasilno se prekida već nakon nekoliko dana; beba krave je stavljena na zamjene majčinom mlijeku. Čovjek je jedini sisavac koji kao odrastao piye mlijeko, i to ne svoje, već ga oduzima bebi krave. Svega 20-25% beba krave namijenjeno je proizvodnji mlijeka. Ostali se nakon dva tjedna odvajaju za proizvodnju mesa i preradu *kože*⁵. Joan Dunayer, feministica i zagovornica prava životinja, najbolje opisuje trenutno stanje u društvu: *Koliko bi nakazna morala biti jedna osoba da muči, zlostavlja i ubije neku životinju? Mnogi će reći, barem oni razumni, da bi ta osoba morala biti poprilično nakazna i poremećena. Dapače, društvo će često takvu osobu osudit. No koliko nakazno može biti samo društvo koje sustavno istrebljuje, iskorištava, muči, tamniči i ubija životinje zbog svog fetiša, zabave*

*ili appetita.*⁶ Zaista, pojedinac koji čini nasilje nad životinjom jest problem, no živjeti u takvom društvu sustavnog nasilja, jest najveći problem. Kako je ljudski život prema nekim paradigmama svet, svet je i život životinja, no na tu svetost jednostavnije je zatvoriti oči, kao što i mnogi čine.

Literatura

- Harris, Marvin 1974. *Cows, Pigs, Wars and Witches, The Riddles of Culture*. New York: Random House.
- Zlatar, Manuela. 2012. „Arhetipska simbolika krave“. U Književna životinja: Kulturni bestijari II. dio, ur. Suzana Marjanović, Antonija Zaradija Kiš, 1049-1062. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Visković, Nikola. 2009. Kulturna zoologija: Što je životinja čovjeku i što je čovjek životinji. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/>
- Mlijeko kao ubojica i mučitelj životinja“. <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=260> (21. 12. 2015.)
- <http://www.religionfacts.com/cow-taboo>
- „Hindu cow taboo“. <http://www.religionfacts.com/cow-taboo> (21. 12. 2015.)
- <http://www.duh-vremena.bloger.index.hr/>
- Duh vremena. „Predrasude prema ostalim životinjskim vrstama“. <http://www.duh-vremena.bloger.index.hr/post/predrasude-prema-ostalim-zivotinjskim-vrstama/11447249.aspx> (21. 12. 2015.)

FOTOGRAFIJA

Rođenje Isusa Krista kraj domaćih životinja (krava)

5 „Mlijeko kao ubojica i mučitelj životinja“.

Usp. <http://www.prijatelji-zivotinja.hr/index.hr.php?id=260>
(21. 12. 2015.)

6 Duh vremena. „Predrasude prema ostalim životinjskim vrstama“.

Usp. <http://www.duh-vremena.bloger.index.hr/post/predrasude-prema-ostalim-zivotinjskim-vrstama/11447249.aspx>
(21. 12. 2015.)

A black and white photograph showing a close-up of a building's exterior. The building features dark, textured panels and sharp, geometric angles. A vertical seam runs down the center, and a horizontal ledge is visible on the right side. The background is a bright, overexposed sky.

Prema
znanosti.

Demistifikacija nasilja u popularnom filmu

Damir Časar, Marko Kaselj, Bruno Koić, Marko Leskovar

Sažetak

Paklena naranča. Uhvatite Cartera. Prljavi Harry, Psi od slame.

Paklena naranča, paklena naranča, paklena naranča.

Uvod

Ekranizacija nasilničkog ponašanja i prikazivanje nasilja u medijima, odnosno posljedice takvih medijskih slika u društvu značajan su problem današnjice.

Definicija koju daje Svjetska zdravstvena organizacija kaže kako je nasilje „namjerno korištenje fizičke sile ili moći, prijetnjom ili uistinu, protiv sebe, druge osobe, ili protiv grupe ili zajednice, koje rezultira ili postoji visoka vjerojatnost da će rezultirati ozljedom, smrću, psihološkom štetom, nerazvijenošću ili deprivacijom¹. Prema istoj organizaciji, razlikujemo četiri osnovna tipa nasilja: fizičko, seksualno i psihičko nasilje te deprivaciju. Kao noviji oblik nasilja pojavljuje se i virtualno ili *cyber* nasilje, ono putem interneta, mobilnog, društvenih mreža (kada netko o nekome objavljuje sadržaj bez pristanka, snima bez pristanka, uz nemirava SMS ili nekim drugim porukama), a sve je češće zahvaljujući jačanju upravo toga virtualnog medija kao najmoćnijega u društvu.

Televizijske emisije, reportaže, računalne igrice, filmovi, serije te brojni drugi audiovizualni sadržaji u medijima danas gotovo *da ne prolaze bez nekog oblika nasilja*, a jedna televizijska studija² pokazala je da se u modernoj televiziji svake tri minute prikaze jedan oblik nasilja.

Sukobi pojedinaca ili skupina u društvu nisu novost. Međutim, kako nasilje i njegovo medijsko prikazivanje u nekim situacijama može pojačavati, ono koje se prezentira na informativnim, zabavnim i propagandnim programima, a fokus promišljanja okrenut ćemo pre-

vijek) pokušavalo medijski prezentirati i kao nešto neizbjegivo i potrebno. Primjerice, prikazivanje motiva iz mitova, legendi i vjerovanja u kojima junak na neizbjegivo nasilan način rješava kakvu prijetnju vlastitoj egzistenciji ili društvu u obliku ljudskih neprijatelja ili pak nadnaravnih stvorenja.

Televizijsko nasilje

Televizija kao medij, uz rastući utjecaj interneta, danas u tome igra najveću ulogu, upravo zbog toga što je postala u punom smislu obiteljski medij. U kućanstvima je danas televizija svakodnevno prisutna, njezin je program na neki način prozor u globalno selo, a značajno je primjetiti kako televizija svojom programskom politikom upravlja izborom informacija koje će se usmjeriti u obiteljski prostor. Utjecaj televizije na široke gledateljske mase veoma je snažan, a tome možda ponajviše pridonosi činjenica da je ona medij koji objedinjuje audio i vizualni sadržaj, drugim riječima – nudi i riječ/zvuk i sliku. A ta je televizijska ili filmska slika veoma često upravo slika nasilja i nasilničkoga ponašanja.

Hrvatski teoretičar medija Jerko Valković, pozivajući se na Mikosa, piše kako postoji razlika između medijski insceniranog nasilja, onog koje je prilagođeno ili priređeno za publiku i medijski obrađenog nasilja koji se prikazuje unutar programa i konteksta koji nastaje na stvaran način prikazati svijet, poput informativnih sadržaja, reportaža i sličnoga. (Valković, 2010.) S obzirom na vrstu televizijskih sadržaja⁴, u ovom radu nasilje prepoznajemo kao ono koje se prezentira na informativnim, zabavnim i propagandnim programima,

a fokus promišljanja okrenut ćemo pre-

ma zabavnim televizijskim sadržajima.

U zabavne medijske, odnosno televizijske sadržaje spadaju dakako filmovi, serije, animirani TV proizvodi te raznorazne *reality i talk show* emisije.

Fikcija kao narativna forma jedno je od osnovnih obilježja televizijske zabave, a koja je prisutna u brojnim artišticim oblicima te kao takva sadrži elemente radnje koji se pobliže vežu uz pojedine ljudske karakteristike – ljubav, dobro, zlo, zdravlje, sreća, nesreća, pa tako neminovno ide i uz nasilje kao nusproizvod brojnih spomenutih karakteristika.

U svemu tome upravo filmovi zauzimaju najznačajnije mjesto. Jedan od pokazatelja da je tome tako jest je činjenica da su neki filmski žanrovi u svojoj sadržajnoj biti utemeljeni na nasilju (horor film, zatim ratni, kriminalistički, western, akcijski), a i dramski filmovi nerijetko imaju oblik nasilja utjelovljenog u radnju.

Eksplicitni prikaz nasilja na televiziji uglavnom je još uvijek u soft obliku, jer bi mnoge sponzore kao i publiku mogao odbiti kakav teži oblik nasilja. Međutim, s druge strane, ponekad nešto što bi se moglo okarakterizirati kao *hardcore* nasilje obično nema poruku iza sebe nego predstavlja čistu eskapističku zabavu i razonodu – smatra se pretjerano nerealnim, poput primjerice filmske Rambo franšize.

Motivi prikazivanja nasilja na televiziji mogu biti veoma raznoliki te ih nije dovoljno promatrati samo u okviru televizijske logike djelovanja već treba uzeti u obzir i širi kontekst funkciranja televizije, njezinu ulogu koju ima u društvu, ali i ciljeve koje nastoje provoditi oni koji imaju kontrolu nad televizijom. (Valković, 2010.)

Na pitanje zašto se na televiziji prikazuje nasilje, moguće je odgovoriti na više načina: nasilje je sastavni dio života pa mediji prikazivanjem nasilja

prikazuju stvarnost kakva ona uistinu jest; oko nasilja se relativno lako gradi naracija, odnosno akcija; mediji omogućavaju širenje naših horizontata,iskustava i znanja, televizija služi zadovoljenju

nekih potreba - gledanjem televizije žele se izazvati, „doživjeti“ emocije (strahovi ili uzbudjenja) koje nije moguće u svakodnevnom životu. Osim navedenih, postoje i drugi, manje očigledni, razlozi: nasilni se sadržaji rado gledaju i njihova produkcija donosi veliki dobitak; takvi programi su veoma dobro prihvaćeni zbog svoje neposrednosti, ali i sposobnosti integriranja narativnih kodeksa nasilja u svaki kulturni kontekst: „Zabavni žanr kojem je za globalni uspjeh potrebno sasvim malo diferencijacije jest nasilje, a Hollywood je postao najeminentniji producent ‘akcijskih’ sadržaja.“ (Herman, McChesney, 2004.)

Kaže se nadalje kako nasilje može imati odgojnu funkciju jer se njegovim prikazivanjem sankcioniraju, reorganiziraju socijalne norme koje su u nekom trenutku bile prekršene.⁵ Televizijsko nasilje se može prikazivati i iz političko/ideoloških razloga kako bi se u nekom trenutku mogla provoditi kontrola ili djelovati na stvaranje nove situacije (npr. širenje osjećaja straha i nepovjerenja). Zato veoma često razloge televizijskog nasilja, osobito ako je njegovo prikazivanje učestalo i u osebujnim oblicima, treba tražiti u širem društveno-kulturnom kontekstu. (Valković, 2010.)

Mediji ↔ nasilje

Koliku važnost ima odnos medija i nasilja, odnosno istraživanje djelovanja medijskih nasilnih sadržaja i postoji li određena povezanost između prikazivanja nasilja i manifestacije istoga u društvu nakon konzumiranja u medijima, pokazuje i sljedeći primjer. U travnju 1999. godine u srednjoj školi Columbine u Coloradu dvojica su učenika napravila masakr upucavši 12 učenika i profesoro-

ra te ozlijedivši još njih 23. Događaj je u Americi izazvao veliku debatu koja se posebice ticala medijskoga nasilja, naročito nasilnih filmova, glazbe i video-igrica. Naime, obojica su učenika od rane mladosti bili zaljubljenici u nasilne kompjuterske igre *Doom* te se kao jedan od uzroka masakra uzela činjenica da su svoje ubilačke planove počeli kovati tek nakon što im je zabranjeno da svoje agresivno ponašanje upražnjavaju preko igrica. (Mandić, 2008.) U tom je trenutku postalo bitno pronaći poveznicu između nasilja koje medijski konzumiramo i nasilja koje pojedinci manifestiraju izvan virtualnog života. Danas je jasno da izlaganje nasilju u medijima značajno pridonosi povećanim oblicima nasilja u društvu. (Smith, Donerstein, 1998.) Efekt i intenzitet navedenoga ovisi o više faktora, a pojašnjava se sljedećim teorijama:

- Katarzom – (s korijenima u Aristotelovoj teoriji), koju su kasnije mnogi preuzeli) smatra se da konzumacija televizijskog nasilja postiže prosocijalni efekt, emociionalno pražnjenje (katarza) može biti nuspojava sudjelovanja u nasilnom činu (makar i virtualnog) i tako kod gledatelja izazvati pražnjenje akumulirane agresivnosti;
- *Priming* teorijom – promatraju se podražaji koji uspostavljaju trenutačnu povezanost između nasilja koje medij prezentira i misli/osjećaja koji prožimaju gledatelja. Prema toj teoriji, određeni nasilni čin na televiziji može pobuditi čvor (*priming*) i tako kod subjekta pobuditi želju za repriziranjem tog nasilnog čina kojem je svjedočio na televiziji;
- Teorijom socijalnog učenja – učenje psihologa Bandure o modelima i promatranju modela koji postaju uzori. Televizija je od mnogih ljudi napravila instant

zvijezde te tako i modele promatranja i uzoraka ponašanja. Ukoliko oni rade nešto što bi se protumačilo kao nasilno, promatrači postavljaju pitanje 'Zašto to ne bih i ja napravio?'

- Wertherovim efektom – prezentacija samoubojstava u medijima može pridonijeti porastu broja samoubojstava (kada se osoba poistovjeti s problemima i razlozima zbog kojih je netko počinio suicid);
- Strahom i teorijom kultiviranja – strah je često reakcija na viđeno nasilje, bilo da je ono samo prikazano (u fiction programima) ili se doista dogodilo (prikazano u informativnim emisijama). Televizija, dakle, ne prikazuje realnu sliku svijeta nego nasilje, prema istraživanjima, prikazuje ga u svim oblicima do deset puta više. Kod nekih krhkijih pojedinaca, prema teoriji kultivacije, akumulira određen strah i nepovjerenje prema svijetu što otežava aklimatizaciju i normalno sudjelovanje u društvu, zaljubljivanje ili stjecanje prijatelja. Televizija u ovoj teoriji nije direktni uzročnik, nego poticaj;
- Banalizacijom nasilja – dugo-trajno gledanje nasilja uvjetuje navikavanje na nasilje kao na prirodnu pojavu. (Valković, 2010.)

Uz ovakav stav povezano je i slabljenje suočećanja (desenzibilizacija) sa žrtvama nasilja, a ujedno raste toleranca prema samom nasilju. (Kunczik, Zipfel, 2004.) Elementi koji utječu na djelovanje nasilja su karakteristike televizijskog sadržaja koji se gleda, karakteristike i osobine gledatelja te naravno, društveno okruženje u kojem živi konzument.

Demistifikacija nasilja u filmu iz 1971.

U ovom ćemo se radu nadalje

tematikom nasilja baviti manje, a nešto više njegovom demistifikacijom u popularnom filmu. Na primjeru četiriju filmskih naslova s početka burnih 70-ih godina, točnije iz 1971. godine, a radi se o filmovima *Get Carter*, *Dirty Harry*, *Clockwork Orange* i *Straw Dogs*, pokušat ćemo prikazati proces demistifikacije nasilja u filmskoj produkciji toga vremena.

Nasilje kao jedan od sastavnih, a i sustavnih elemenata filma, od samih početaka medija bilo je iznimno zastupljeno u filmu, koliko i u kojem obliku, zavisilo je o filmskome žanru. Filmski su cenzori u samim početcima neblagokloni gledali na pojavu nečega tako uznemirujućeg kao što je nasilje u filmu, pa su naslovi koji su to imali koji stupanj izraženije, mnogo slabije prolazili u kinima, upravo zbog različitih zabrana i negativnih rejtinga (primjer je originalni *Scarface* iz 1932.).

Završetak koji ne bi bio *happy end* te bilo kakav nekonvencionalan oblik klimaksu unutar filma bio je nepojmljiv u zlatnom dobu Hollywooda 30-ih godina prošloga stoljeća. Studiji i producenti nametali su svoje naslove koji su bili patetičnije prirode i s već viđenim scenarijima sve do početka 60-ih godina, kada je zabilježen nagli pad popularnosti unutar takvog studijskog sustava, obzirom da su zahvaljujući financijskim propastima epskih filmova kao što je *Cleopatra* (1963.) ili *The Fall of the Roman Empire* (1964.) i nezahvalnim vremenima, gledajući općenitu sliku svijeta – npr. kubansku krizu kao vrhunac napetosti, zatim bunt mlade generacije, rock 'n' roll i veću cirkulaciju droga te psihodelika – bila su to plodna vremena za nastanak različitih supkulturna i kontrakultura (od hipija, preko navijača, do pojave punka, crnačkih pokreta, itd.).

Ništa manje turbulentno nije bilo niti u 70-ima, svijet je još uvijek bio u napetosti s obzirom na globalna društve-

no-politička događanja (rat u Vijetnamu, konstantni bliskoistočni sukobi, hladnoratovske igre, afera Watergate). Tražili su se novi putevi, kako u društvu i politici tako i u umjetnosti. Već krajem 60-ih i u sferi filma počeli su se pojavljivati različiti neovisni producenti i redatelji. Potaknuti francuskim novim valom, i oni su se zalagali za promjene u svojoj kinematografiji.

Već je 1967. godine film *Bonnie & Clyde* (Warren Beatty i Faye Dunaway, režija Arthur Penn) gledateljima donio nešto dotad gotovo nezamislivo – smrt glavnih anti-junaka u podostu brutalnom završetku filma. Slično je bilo i u ponekim westernima onoga doba (*Django* 1966., *The Great Silence* 1968. [za koji je snimljen i alternativni, sretan završetak]), a nujupečatljiviji s obzirom na nasilje je film *The Wild Bunch* (1969.) Sama Peckinpaha, koji je u tim početcima brutalne ekranizacije nasilja bio njegov glavni zagovarač među novim valom redatelja. Vrijedi spomenuti još i *Butch Cassidy & Sundance Kid*, western iz 1969. godine.

Get Carter – Uhvatite Cartera (1971.)

Get Carter ili na hrvatski *Uhvatite Cartera*, britanska je kriminalistička drama iz 1971. godine redatelja Mike Hodgesa, kojemu je to redateljski prvičenac.

Glavni protagonist filma John Carter, hladnokrvni je londonski gangster koji se zbog bratove nesretne pogibije u dvojbenoj automobilskoj nesreći te sahrane vraća u rodni Newcastle.

Već pri prvom kontaktu s bratom obitelji, udovicom i kćerkom, Carter naslućuje kako nesreća možda i nije nesreća, nego se iza bratove smrti krije mnoštvo zavrzlama i da je to nešto mnogo veće, uz uključenu maloljetničku pornografiju i iznudivanje, te se otiskuje u osobni križarski rat protiv tamošnjeg kriminalnog miljea.

Cartera je u filmu utjelovio sjajni Michael Caine igrajući sjajno svojom

FOTOGRAFIJA

Poster za film Get Carter (izvor: IMDb)

lucidnošću i svojstvenom britanskom hladnoćom, a koji se nakon nekoliko mediokritetskih godina početkom 60-ih, sredinom dekade prometnuo u novu nadu britanskoga glumišta, nakon stelarnih izvedbi u filmovima kao što su *Zulu* (1964.), *Ipcress File* (1965.) ili *Alfie* (1966.). Njegovu desnu ruku i pomoćnicu u Newcastleu, Annu, utjelovila je Britt Ekland, koja je na vrhuncu popularnosti bila koju godinu kasnije pojavom u klasičnim filmovima poput *Wicker Man* (1973.) te još jednom ulogom uz Christophera Leeja godinu kasnije, kada je u *The Man With the Golden Gun* (1974.) uz Rogera Moorea bila i Bondova dje-

FOTOGRAFIJA

vojka. Glavnog negativca u filmu, Erica Paicea, glumio je Ian Hendry koji je za svoju ulogu nominiran za BAFTA nagradu 1972.

Get Carter je jedan od pionira modernog filma po pitanju kriminalističko-gangsterskih filmova, a 70-ih je zabilježena prava poplava takvih filmova pa tako u to vrijeme svjedočimo svojevrsnom novom rađanju žanra koji je u Americi za vrijeme gospodarske krize i prohibicije 30-ih godina 20. stoljeća bio megapopularan.

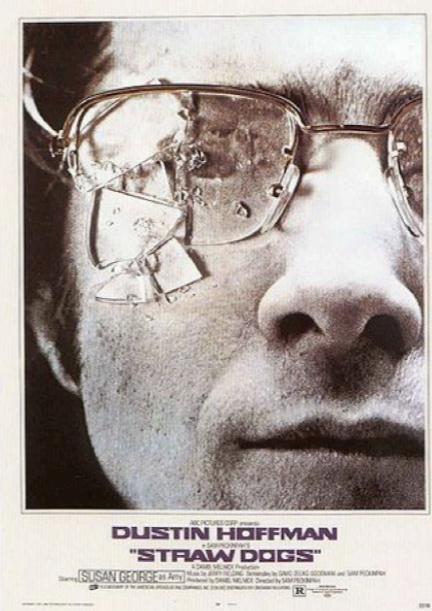
Film *Get Carter* se duboko ukorijenio u popisu kulnih britanskih filmova s velikom bazom obožavatelja i ostavštinom. Napravljena je i istoimena hollywoodska verzija 2000. godine, u režiji Stephena Kaya i sa Sylvesterom Stalloneom u glavnoj ulozi, a koju su kritičari dočekali na nož nazivajući je kasapljenjem sjajnog originala.

Britanski magazin *Total Film* je 2004. izabrao *Get Carter* za najbolji britanski film svih vremena.

Iako je ovaj film daleko najmanje poznat i najmanje kontroverzan u selekciji ovih četiriju, ipak je bio dovoljno utjecajan i nasilan za ono vrijeme da mu britanski cenzori stave prvi rating X koji se kasnije promijenio u R obzirom da se nasilje počelo ekranizirati i mnogo brutalnije, a što se da primjetiti i na sljedeća tri filma kojima se nadalje bavimo.

Straw Dogs – Psi od slame (1971.)

Godine 1971. snimljen je jedan

FOTOGRAFIJA
Poster za film Straw Dogs (izvor: IMDb)

od ranijih filmova američkog redatelja Sama Peckinpaha, poznatog po kontroverznom westernu iz 1969. godine – *Divljoj horđi (The Wild Bunch)*, a riječ je o filmu *Straw Dogs*, ili *Psi od slame* (dalje u tekstu – *Straw Dogs*). Ime filma potječe od kineskog filozofa Lao-Tzua, koji je napisao: „Nebo i zemlja nisu čovječni, i drže ljudе kao pse od slame.“

Straw Dogs kriminalistička je drama koja je bila nominirana za jednog Oskara, u odsjeku za najbolju glazbu u filmu. U njemu glume Oskarom nagrađivani glumac Dustin Hoffman i glavna protagonistica Susan George.

Gledano iz pozicije demistifikacije nasilja u filmskoj industriji, valja napomenuti kako se nasilje i kontroverze koje su se vezale uz ovaj film ne smiju biti izravno komparirane sa suvremenim filmom, budući da će se na taj način izgubiti realna „postojanost“ nasilja na primjeru ovoga filma.

Američki astrofizičar David Sumner sa svojom suprugom Amy seli u njezino rodno selo u Engleskoj, gdje se susreću s teško podnošljivim i naizgled neugodnim lokalnim stanovnicima. Razlog seljenju upravo je bio nepodnošljivo nasilje u Americi, koje će se tek manifestirati u naizgled mirnom engleskom selu, gdje se stari Amyini prijatelji zapošljavaju kao radnici na njihovom imanju, gdje će ubrzo postati napadači na istom.

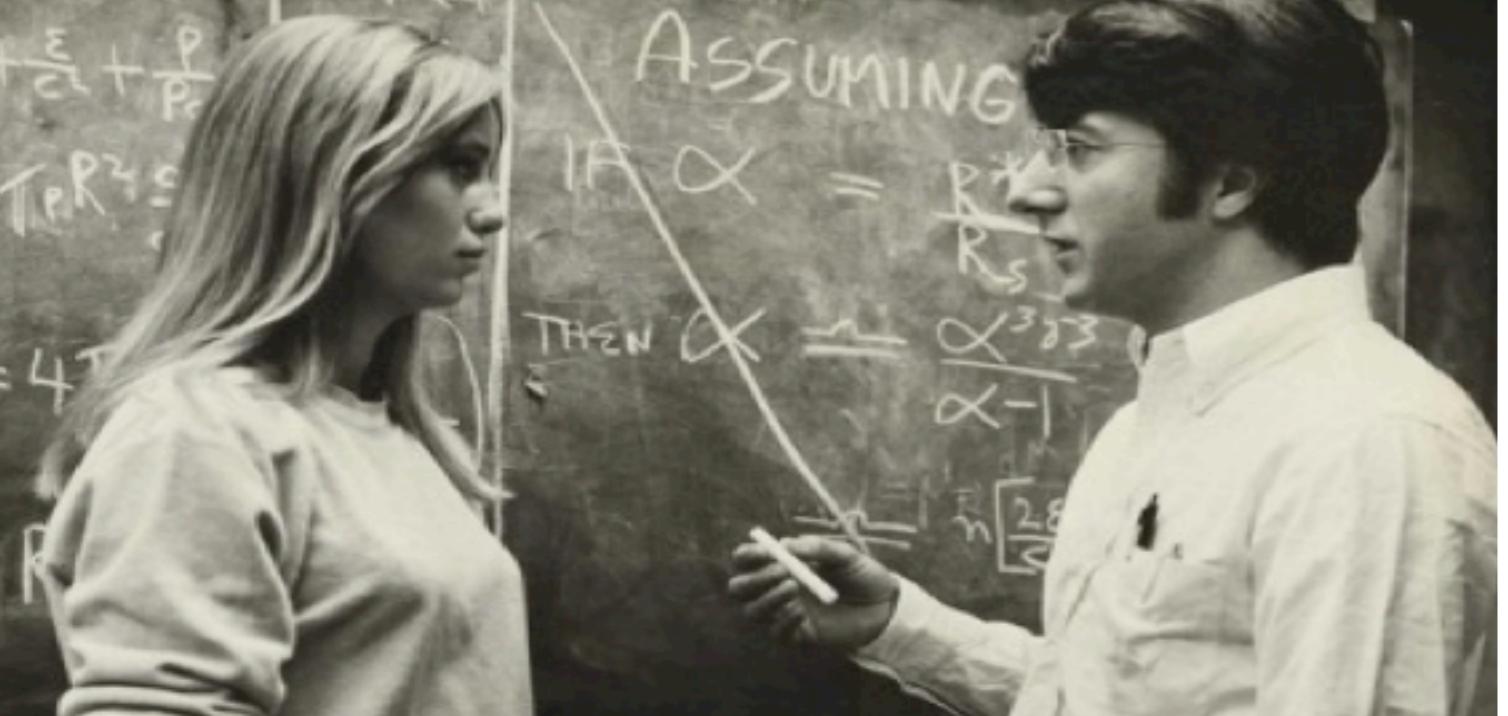
Kroz cijeli se film primjećuje napeta atmosfera, neugodni i priprosti mještani ispraznim i nametljivim fraza-ma pokušavaju biti zanimljivi Davidovoj supruzi, kako bi ju naposljetku doveli do čina silovanja, koji bi se u artističkom smislu mogao podijeliti na dva dijela: s jedne strane, najsporniji su bili zloglasni prizori prvog, tzv. „ugodnog silovanja“ koji impliciraju da je Amy možda uživala u fizičkom nasrtaju muškarca, odnosno drugog, manje „ugodnog“ akta sodomije.

Amy prešuće mužu što joj se dogodilo, ali sugerira kako bi se trebali odseliti ponovno i započeti novi život negdje drugdje, no te informacije njegovom matematičkom mozgu, koji ga tjera na mir, radnu sobu i koncentraciju, ne dopiru te David jednostavno ne prepoznaće što se događa s njegovom ženom i oko njega, a k tome je David po prirodi pacifist. Kako stvari kulminiraju, tako i David mijenja svoju osobnost iz korijena, budući da mu se sigurnost doma, ženine i vlastite egzistencije dovode u pitanje.

Peckinpahov film među prvim je istražio što se dogodi kad miran čovjek bude poguran do krajnjih granica tolerancije – uzima pravdu u ruke suočen s bezumnim nasiljem, a razlog kulminiranja događaja, da ne otkrijemo što se točno dogodilo – počiva na tome da je David htio spasiti drugu osobu i ne dopustiti nasilnicima da uzimaju pravdu u svoje ruke, kada je svaki slučaj koji nije lako dokaziv ustvari posao zakona i policije. Nakon što nije uspio u svom mirnom naumu, odlučio je zaštititi osobu i defanzivno djelovati protiv napadača na njegovom imanju.

Što se kontroverzi i cenzura u filmu tiče, British Board of Film Classification zabranio je film u potpunosti na videotržištu punih 18 godina, od 1984. do 2002. godine, zbog scena grafičkog nasilja i prikaza dvaju već spomenutih silovanja. Scena je uistinu kontroverzna i uznemirujuća u svojoj dvosmislenosti, toliko da je glumica Susan George prijetila napuštanjem seta, a inzistiranje Sama Peckinpaha na šoku urođilo je plodom – navodno je na premijeri filma trećina auditorija napustila kino, kako se navodi u Peckinpahovoj biografiji. Takoder, i Dustin Hoffman, koji inače nije ljubitelj nasilnih filmova, izjavio je kako je pristao na glavnu ulogu isključivo zbog finansijskih razloga, a za tu su ulogu razmatrani i Donald Sutherland,

FOTOGRAFIJA

Scena iz filma Sama Packinpah a - Psi od slame (1971)

Jack Nicholson i Sidney Poitier, a za Amy – Charlotte Rampling i Helen Mirren.

Godine 2011. pojavljuje se i istoimeni remake u režiji Roda Laurieja, koji je, za razliku od originala, definiran kao „torture-porn“ horor, odnosno, remake je prešao granicu koju je prije četrdeset godina postavio njegov prethodnik. Koliko god nekoč bilo prijelomno, nasilje Peckinpahova filma za današnje je standarde *kamilica* i ne može se uspoređivati ni s filmovima koji su nastali i nekoliko godina poslije, poput primjerice filma „Salo“, talijanskog redatelja Pasolinija iz 1975. godine.

Zaključno, *Straw Dogs* odličan je prikaz čovjekovog stanja uma i na koji se sve način razmišljanje i stavovi pojedincu mogu promjeniti, ovisno o životnim okolnostima. Pridodaje mu se jednostavnost, ali i inteligentna originalnost koja je od naizgled jednostavne radnje stvorila zamršen prikaz scena punih kontroverzi, socijalnih pitanja i egzistencijalnih dvojbi. Psihološke igre u ovoj drami svakako će ostaviti zamjetan trag u filmskoj umjetnosti, ne samo cenzure i nasilnih scena.

A Clockwork Orange – Paklena naranča (1971.)

Paklena naranča je zajedljiva satira o bezosjećajnom društvu u ne tako dalekoj budućnosti. Alex je glavni huligan koji se zabavlja na poseban način. Njegova zabava ima tragične posljedice za druge, no on za to nimalo

ne mari. Film je snimljen prema noveli Anthonyja Burgess-a: „Kada je britanski pisac Burgess 1962. objavio svoj deveti roman ‘Paklenu naranču’ (*Clockwork Orange*), toliko je podignuo prašinu da su ga kritičari opisali ‘znatiželjom dana’. I pola stoljeća kasnije još se nije pojavilo ništa slično tome.“, piše britanski list *Guardian*.

Burgessov literarni anti-junak Alex dane provodi u školi, a po noći sa svojom bandom *droogsa* (prijatelja), uz milozvuće klasične glazbe, kreće u pljačke, premlaćivanja i silovanja bespomoćnih.

Stanley Kubrick 1971. snimio je kontroverznu filmsku adaptaciju, ali dok se hvaljeni istoimeni film zbog izvrsnih scena brutalnosti odmah povezuje s nasilnom stranom priče, u knjizi je zapravo jezik kojim je pisana njezin najznačajniji i najrevolucionarniji aspekt.

Žargon koji 15-godišnji protagonist Alex koristi - neobična mješavina ruskog i drugih slavizama, engleskog cockney rimovanja te primjesa ciganskog i gay slenga – omogućio je Burgesu da Alexova vražja djela predstavi komičnima, lako probavljivima, ako ne i opravdanima, smatraju kritičari.⁶

Pod redateljskom palicom vizionara Stanleyja Kubricka „1971. godine ekranizirana je jedna od najbizarnijih distopija književnog svijeta, kultna *Paklena naranča* Anthonyja Burgess-a. Napadana zbog eksplicitnih opisa nasilja i okrutnih, nemilosrdnih likova, bila je

predložak kojemu je kubrickovska vizija mogla samo osigurati vječnost“. (Lovrić, 2010.)

Bez označnice konkretnog vremena, s naznakama da je riječ o budućnosti, nasilni tinejdžer Alex DeLARGE i njegovi druzji noćima vandaliziraju i teroriziraju prostor i ljude oko sebe. „Opijaju se pojačanim mlijekom, tuku i mrcvare svakog tko im stoji na putu, a ponekad zakorače i u najteže zločine, poput pljačke, silovanja i ubojstva. Ipak, zahvaljujući nelojalnoj ekipi, Alexa uspiju uhvatiti prilikom jedne od provala te mu određuju poveću zatvorsknu kaznu. No, zbog dobrog vladanja i popularnosti kod zatvorskog svećenika, mladić će nakon samo tri godine služenja završiti u vladinom novom projektu preobraćivanja kriminalaca. Tajni i nedorađeni projekt sastoji se od ispiranja mozga uz pomoć nove metode i stvaranja gađenja *naspram bilo kojeg oblika nasilja*, te se Alex uskoro nađe na slobodi kao dijagonalno suprotna osoba onom gadu s početka priče. Na njegovu žalost, svijet oko njega na njegovu tamnu prošlost nije zaboravio“. (Lovrić, 2010.)

Clockwork Orange (izraz koji bi označavao nešto nemoguće, nepojmljivo)

remek-djelo je filmskoga prikazivanja nasilja koje u isto vrijeme zbujuje, šokira, ali i zabavlja. Malcolm McDowell, tada dvadesetosmogodišnji glumac, momak iz Leedsa, opravdao je očekivanja velikog Kubricka, koji je izjavio kako bez svog prvog glumačkog izbora film ne želi ni snimiti. McDowell, koji od uloge Alexa nije ponovio ništa niti slično maestralnom filmskom nastupu, toliko je savršeno sadističan i dijaboličan, a istovremeno iznimno elokventan, profijen i intelligentan da je u njegovoj ulozi gotovo nemoguće zamisliti ikoga drugoga. Dominantan u svim scenama, opijajućeg glasa te posebno uvjerljiv u svim fazama svog lika, predstavlja figuru koja će u filmskom svijetu ostati kultna.

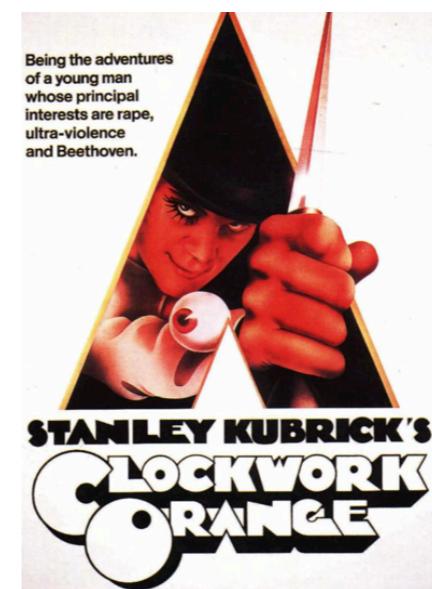
Zašto je Naranča toliko kontroverzna i u isto vrijeme kultna? „Nasilnih filmova bilo je oduvijek, takvih likova također, sadizma i uživanja u tuđoj patnji još i više. Hah, nije stvar u ŠTO, nego KAKO. I baš tu vidimo što znači redatelj s vizijom i dodirom. Kubrickovo nasilje nije toliko potresno i uznemiravajuće zbog eksplicitnosti, baš obrnuto. Ono užasa-va zbog svog artističkog, koreografiranog prikaza, poput baleta u kojem bismo trebali uživati, a ne ga se plašiti. Kubrick

FOTOGRAFIJA LIJEVO

Poster za film *Clockwork Orange* (izvor: IMDb)

FOTOGRAFIJA DESNO

Scena iz filma *Clockwork Orange* (izvor: IMDb)

7 Lovrić, Matej. 2010. Paklena naranča. <http://www.fak.hr/recenzije/lovricevi-evergreeni/paklena-naranca/> (16.1.2016.)

moćnim oružjem (Alex) pogađa naša osjetila, zadire u naše mračne predjele u koje ne želimo vjerovati i tjera nas da se smijemo silovanju ili cipelarenju". (Lovrić, 2010.)

Na stranu Kubrick i njegova filmska poetika. O ovom filmu je potrebno stvoriti vlastito mišljenje. Futurizam na svom bizarnom vrhuncu, sjajna priča i opijajuća atmosfera, te, naravno, taj kubrickovski dodir koji će gledatelja izludit koliko i oduševiti.

Dirty Harry – Prljavi Harry(1971.)

Sedamdesete godine prošlog stoljeća danas već smatramo kulturnim razdobljem kinematografije, ponajprije zbog ostvarenja mnogih filmskih klasika koji su aktualni i gledani i dan-danas, no također i zbog uvođenja mnogih životnih elemenata u film koje dotad gledatelji nisu imali prilike vidjeti na filmskom platnu, a ovdje ponajprije mislimo na elemente nasilja.

Film *Dirty Harry* nije nastao na temelju puke imaginacije, njegova inspiracija temeljena je na stvarnom događaju koji se zbio 60-ih godina prošloga stoljeća u San Franciscu gdje je serijski ubojica po imenu Zodiac terorizirao tamošnje stanovništvo te nikada nije uhvaćen (priču o tim ubojstvima vrlo dobro je uprizorio i David Fincher 2007. u filmu *Zodiac*).

Može se reći kako je snimanje filma bilo odlično tempirano s obzirom na to da su Zodiacova zlodjela tada bila još poprilično svježa, pa se pretpostavljalno kako će svaka filmska skripta koja podsjeća na njegova ubojstva proći veoma zapaženo kod filmskog auditorija.

Uvodne sekunde filma donose posvetu i sjećanje na poginule pripadnike policije San Francisca. Događaji u filmu imaju svoje temelje u stvarnim likovima, tako da je glavni lik Harry Callahan (Clint Eastwood) nastao po uzoru na Davea Teschija, inspektora koji se bavio Zodiacovim ubojstvima. Kako bi

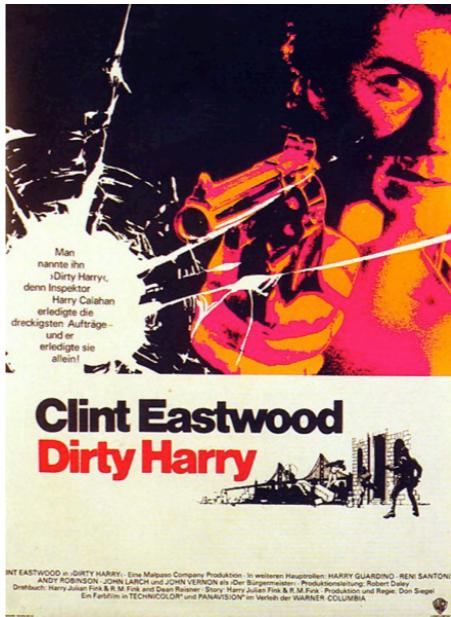
film učinili privlačnijim publici, glavnog antagonista u filmu se može i vidjeti više, nego što se o Zodiacu uopće zna. Budući da široka publika ne voli nedovršene zaključke, ipak se Zodiacova priča nije mogla u potpunosti prenijeti na platno.

Clint Eastwood je već i tada (70-ih godina 20. stoljeća) bio filmska zvijezda i veoma popularan, poglavito prepoznat iz mnogih western i ratnih filmova. Za šaku dolara, Dobar, loš, zao, U orlovom grijezdu filmovi su koji su profilirali Eastwooda kao akcijskoga glumca, tako da ni scenarij *Dirty Harryja* za njega nije bio nepoznanica niti iznenadenje. Razlika je bila u tome što je western lokacije i male gradiće zamijenio urbanom sredinom San Francisca.

No Eastwood nije bio prvi izbor za glavnu ulogu. Uloga je isprva bila ponuđena Franku Sinatri, današnjoj ikoni popularne glazbe prošloga stoljeća, no on je odbio glavnu ulogu zbog obiteljskih problema, ali i radi toga što je smatrao da je scenarij malo premračan za njegov ukus. Nakon njega, uloga je bila ponuđena Steveu McQueenu i Paulu Newmanu, no obojica su odbila. Paul Newman je tada učinio vizionarski potez i Warnerima predložio Clintu Eastwoodu, koji je dobio priliku okušati se i u malo drugaćijem okruženju nego što je dotad imao prilike glumiti.

Eastwood je prihvatio ponudu uz uvjet da redatelj filma bude Don Siegel s kojim je surađivao na nekoliko filmova kao što su *Bijeg iz Alcatraza* i *Coogan's Bluff*. Njegovi uvjeti su prihvaci i snimanje je započelo.

Već otpočetka je bilo jasno da će Eastwood biti savršen za ulogu glavnog protagonistu, pošto je u lik Harryja Callahana unio i one karakterne osobine kake je glumio u nekolicini prijašnjih filmova. Čovjek od malo riječi, ali puno djela, Harry Callahan radi u službi pravde i ne zanima ga apsolutno ništa drugo osim toga da kazni one koji zasluzuju biti

FOTOGRAFIJA
Poster za film *Dirty Harry* (izvor: IMDb)

kažnjeni, makar to ponekad zahtjevalo i korištenje prekomjerne sile za koju je znao i sam biti kažnjen od nadređenih. Fizički izgled i postura Clint Eastwooda savršeno odgovara profilu takvog kockera i sâm je često čangirav i mrkog pogleda. U filmu vrlo često dolazi u sukobe kako s negativcima, tako i sa samim zakonom, s obzirom na to da je zakon tada bio veoma mlak i nerijetko je inspektor Callahan morao uzeti stvar u svoje ruke kako bi pravda bila zadovoljena, što nije uvijek podrazumijevalo korištenje dopuštenih sredstava.

Radnja filma odvija se oko zločinka koji si je nadjenuo ime Scorpio (ovdje vidimo neskrivenu povezanost sa Zodiacom), a kojeg utjelovljuje glumac Andrew Robinson. Scorpio je mentalni bolesnik koji uživa u oduzimanju nevinih života te film započinje ubojstvom. Nakon ubojstva radnja se odvija predviđenom šablonom u kojoj Scorpio ucjenjuje grad i prijeti da će svaki dan ubiti jednu osobu ako mu se ne isplati određena svota novca.

Zadužen za njegov slučaj već je spomenuti inspektor Callahan, provan Dirty Harry iz razloga kojeg doznaemo tijekom filma, U osnovi svi prljavi poslovi uvijek padnu na njega, bilo to spašavanje samoubilačkih pokušaja sa zgrade, glumljenje posrednika između policije i ubojice (nekoliko puta) ili špijunaze lokalnih osoba koje mu mogu dati informacije o Scorpiju. Društvo mu pravi Chico Gonzalez (Reni Santoni), novi partner koji je tek nedavno završio fakultet i nema pravog uličnog iskustva, što mu na početku Callahan zamjera, no ubrzano dvojica razviju prisno partnerstvo.

Tijekom filma vrte se mnoge, dotad ne toliko često vidjene scene nasilja, u kojima inspektor Callahan nemilosrdno ubija sve one koji mu pokušavaju sprječiti put do Scorpija, ili još veće primjere nasilja u kojima Scorpio otima autobus pun djece kako bi učenjivac grad po tko zna koji put. Takoder su u

filmu naglašene manjkavosti zakona u kojemu Scorpio bude uhvaćen i priveden u određenom dijelu filma, ali netom nakon toga biva pušten zbog nedostatka pravih dokaza, iako je svima savršeno jasno da je on ubojica.

U tim se trenutcima Callahan su protstavlja zakonu, pokazuje svoje *dirty lice* i uzima stvar u svoje ruke iako je dobio izričitu naredbu od gradonačelnika da se više ne petlja u taj slučaj. Brz, efikasan, točan i nepokolebljiv, Callahan ne preza ni pred čime kako bi Scorpija doveo pred lice pravde, što prema njemu nije sud ili zatvor, nego smrt. Jedini je predviđio Scorpijevo ponašanje i utjelovio poznati stil odbjeglih policiaca, ili kako se to u engleskom jeziku zove *Cops gone rogue*.

Jedan od citata koji se nekoliko puta provlači kroz film Callahanova je izjava prema kojoj je film postao poznat i izvan okvira svoga serijala te se koristi i u mnogim drugim situacijama, pa čak i citatno, u mnogim drugim filmovima koji su ponekad postizali i veći uspjeh nego *Dirty Harry* (poput filma *Pulp Fiction*), a spomenuta izjava glasi:

I know what you're thinking, punk. You're thinking "did he fire six shots or only five?" Now to tell you the truth I forgot myself in all this excitement. But being this is a .44 Magnum, the most powerful handgun in the world and will blow your head clean off, you've gotta ask yourself a question: "Do I feel lucky?" Well, do ya, punk?

Film *Dirty Harry* je postigao značajan uspjeh, no uz uspjeh idu i kontroverze kojih zasigurno nije nedostajalo. Zbog svoje tvrde i nemilosrdne naravi te čestih rasističkih komentara u filmu, Clint Eastwood je kod kritičara bio prizivan rasistom, pa čak i fašistom, upravo zbog jedne rečenice u filmu u kojoj kaže kako nije rasist jer jednako mrzi crnce Kineze i bijelce. Njegov osebujan stil i način rješavanja slučajeva, kao i suprotstavljanje autoritetima bili su prikazi do

tada neviđenih scena u filmskoj industriji pa tako poneki kritičari smatrali su kako je film otišao predaleko.

No daleko veće kritike i osudu javnosti dobio je glumac Andrew Robinson zbog uloge Scorpija, kojega je tako briljantno i uvjerljivo odglumio da je znao dobivati prijeteća pisma na kućnu adresu, toliko je gledatelje uvjerio u svoju zlobu da su zaboravili da se radi o izmišljenom liku.

Filmskom pričom i situacijama koje donosi redatelj preispituje mnoga tadašnja razmišljanja i stavove u društvu, tadašnji sustav zakona, primjerice treba li zakon biti jednak za sve? Je li dopuštena povećana policijska brutalnost kod zločinaca koji su kao Scorpio? Jer vidjelo se u filmu kako institucija pomilovanja često samo pridonese novim zločinima.

Dirty Harry nakon svoje prve uspješnice iz 1971. snimio je još četiri nastavka, neke više neke manje uspješne, no prvi dio serijala ostao je upamćen i kao prekretnica prikazivanja nasilja u filmskoj industriji, koje je tada bilo gotovo nezamislivo prikazivati i gledati, a danas jedva da se i može shvatiti kao nasilje.

Umjesto zaključka

Iako su sva četiri u radu prikazana filma snimljena 1971., nasilje je već toliko uzelo maha unutar filmske industrije da je samo četiri godine kasnije, 1975. kontroverzni talijanski filmаш Pier Paolo Pasolini objavio film *Salo o le 120 giornate Sodoma* (*Salo ili 120 dana Sodome*), koji se u krugovima cinefila smatra prvim *snuff* filmom. Neke granice su tada već pomaknute, ali i 1980. kada je još jedan talijanski redatelj Ruggero Deodato, objavio film *Cannibal Holocaust*, zbog kojeg je zbog sumnji u potencijalno ubijanje glavnih likova van filma završio i na sudu.

Snuff film danas je jedan od filmskih žanrova koji previše ne iznenađuje niti začuduje, koji unatoč

svojoj opskurnosti ima pristojnu *fan-base* te bi se u današnjem, sve liberalnijem svijetu, mogao još i više ukorijeniti.

U bližem susjedstvu poznat je i *Srpski film* (2010.) Srđana Spasojevića, koji je došao i na svjetski glas.

Recimo za kraj kako je nasilje oduvijek, u većoj ili manjoj mjeri, bilo sastavni dio filma te je burno doba 70-ih bilo, čini se, plodno tlo za potenciranje i ukazivanje i scenama filmskoga nasilja na nasilje u društvu, bilo je ono celuloidni odraz realnosti toga vremena.

Međutim, nije od viška postaviti pitanje – koja je granica prikaza nasilja u filmu, posebice popularnom filmu, onomu koji pretendira biti prikazan na popularnoj televiziji, širokoj gledateljskoj publici? Čak i ako su *snuff* uradci danas postali dio kulture koja se sve češće zameće i infiltrira i u (popularnu) kulturu, čak i ako se nasilje prelilo i na neke druge medije koji su u stalnom razvoju i porastu zanimanja – gdje je granica? Tko ju može i treba postaviti?

Literatura

- Cantor, Joanne. 1998. „Ratings for program content: The role of research findings“. Annals of the American Academy of Political and Social Sciences. http://www.jstor.org/stable/1049442?seq=1#page_scan_tab_contents (6. 3. 2016.)
- Herman, E., McChesney, R. W. 2004. Globalni mediji. Novi misionari korporativnog kapitalizama. Beograd: Multimedia
- Košir, M., Zgrabljić Rotar, N., Ranfl R. 1999. Život s medijima. Zagreb.
- Kunczik, M., Zipfel, A. 2004. Medien und Gewalt. Befunde der Forschung seit 1998. Berlin: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. [http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Medien-und-Gewalt-Befunde-der-Forschung-Langfassung.property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf](http://www.bmfsfj.de/RedaktionBMFSFJ/Broschuerenstelle/Pdf-Anlagen/Medien-und-Ge-walt-Befunde-der-Forschung-Langfassung.property=pdf,bereich=bmfsfj,sprache=de,rwb=true.pdf) (6.3.2016)
- Lovrić, Matej. 2010. Paklena naranča. <http://www.fak.hr/recenzije/lovricevi-evergreeni/paklena-naranca/> (16.1.2016.)
- Mandić, Ante. 2008. Nasilje u medijima. djelatnici.unizd.hr/.../NASILJE%20u%20medijima.doc (6. 3. 2016.)
- Smith S. L., Donnerstein, E. 1998. Harmful Effects of Exposure to Medial Violence: Learning of Aggression, Emotional Desensitization, and Fear. U: Green, R. G., & Donnerstein, E. (ur.), Human aggression: Theories, research, and implication for social policy. San Diego: Academic Press, Inc., str. 167-202. <http://mediaviolence.org/media-video-violence-addiction-research/research-archives/smith-s-l-donnerstein-e-1998-harmful-effects-of-exposure-to-media-violence-learning-of-aggression-emotional-desensitization-and-fear-in-green-r-g-donnerstein-e-ed-human-aggr/> (6. 3. 2016.)
- Valković, Jerko. 2010. Oblici i utjecaji televizijskog nasilja. Nova prisutnost 8 (1): 67-86. hrcak.srce.hr/file/81795 (6. 3. 2016.)
- ŠibenikIn. 2012. Paklena naranča zakon i nakon pola stoljeća. <http://www.sibenik.in/knjige/paklena-naranca-zakon-i-nakon-pola-stoljeca/3095.html> (6. 3. 2016)
- IMDb – GetCarter http://www.imdb.com/title/tt0067128/?ref_=nv_sr_2 (22. 1. 2016).
- IMDb – StrawDogs http://www.imdb.com/title/tt0067800/?ref_=nv_sr_2 (16. 1. 2016)
- IMDb – Clockwork Orange http://www.imdb.com/title/tt0066921/?ref_=nv_sr_1 (16. 1. 2016)
- IMDb – DirtyHarry http://www.imdb.com/title/tt0066999/?ref_=nv_sr_1 (22. 1. 2016.)

Zašto „naši Hrvati hrokću – na žensko pero“

Geneza autobiografskog diskursa u dnevniku Dragojle Jarnević

Marija Završki

Ovom je eseju namjera usredotočiti se na kritičku interpretaciju književnog opusa publicistkinje, pjesnikinje, aktivistice, pedagoginje Dragojle Jarnević (1812.-1875.) u kontekstu hrvatskog narodnog preporoda. Iako će naglasak biti uglavnom na dnevničkim zapisima književnice, nije nam time namjera marginalizirati onaj javni i objavljeni publicistički segment opusa kao ni preporodnu poeziju objavljenu u vodećim časopisima hrvatskog preporoda. Ipak, uz programatske tekstove i retoriku glavnih predstavnika ilirskog pokreta Ljudevitom Gajem, Stankom Vrazom, Jankom Draškovićem (više figurativna uloga) i ostalima unutar kojeg mjesto, *lato sensu*, pronalazi i rođena Karlovčanka Dragojla Jarnević.

Stvara se linija otpora na čelu sa Ljudevitom Gajem, Stankom Vrazom, Jankom Draškovićem (više figurativna uloga) i ostalima unutar kojeg mjesto, *lato sensu*, pronalazi i rođena Karlovčanka Dragojla Jarnević.

Nadalje, metatekstualiziranjem dnevničkih zapisa D. Jarnević unutar autobiografskih zapisa ilirskog muškog kolektiva otvara se niz novih pitanja (do tada zatomljenih) o ulozi intimnih naracija ilirske svakodnevnice i dokolice koja stoji u opreci naspram standardiziranog, epohalnog, intervencijama mnogih distorziranog tradicionalnog čitanja preporodnog teksta. Upravo iz navedenih razloga, Hrvatski narodni preporod i romantizam u cjelini na prostoru Hrvatske možemo okarakterizirati kao novu crtu razgraničenja jer se kontinuitet heteronormativne hrvatske književnosti počinje urušavati pod sve snažnjom kritikom usamljenih, ali hrabrih ženskih književnih glasova. Književna historiografija nažalost u velikoj je mjeri podcijenila ulogu ženskog romantičarskog pisma te suptilni utjecaj književnica koje su djelovale u preporodnom razdoblju (tada su se počele stidljivojavljati mlade obrazovane poklonice ilirske ideje, a to im je prvenstveno bilo omogućeno kroz časopise i društvena okupljanja), a tu su nepravdu pokušali ispraviti ugledni hrvatski znanstvenici kao što su Andrea Zlatar, Irena Lukšić i Helena Sablić Tomić te Krešimir Nemec. Svi se oni slažu oko nekoliko fundamentalnih obilježja ženskog romantizma, a to su: izražena hibridnost te fragmentarnost zapisa – između priče, crtice, anegdote, parabole i autobiografskog diskursa, povezanih kolumnističkim komentarom

(književnici su svoje djelo uglavnom ostavile u pripovijetkama, novelama, nerijetko se hrvajući sa željom za aktivnom intervencijom u romanesknu produkciju), kraći prozni oblici, disperziranost autorskog ja unutar okvira dopuštenog (o čemu je kao žena smjela pisati, a o čemu nije) ispisivanja.

Tijekom razdoblja koje imenujemo hrvatskim književnim romantizmom pripovjedna je strategija gotovo svih književnih žanrova zrcalila refleks nacionalnoga, ona je tada bila više vezana uz pitanje identiteta hrvatskoga naroda, hrvatske kulture i jezika kao onih odrednica koje su tijekom preporodnoga vremena ostvarile zasluženo pravo na vlastiti opstanak i afirmaciju. No u slučaju Dragojla Jarnević gororimo o dualizmu književne proizvodnje: javna, objavljena, dostupna proza i lirika, te ona dnevnička kojoj je zadovoljen intimni habitus žudnje za pisanjem. Uostalom, upravo ta vrsta autobiografskog književnog diskursa čini najvrjedniji artefakt romantičarske ženske prozne produkcije, a značaj je utjecaj na oblikovanje takvog diskursa ženskog pisma i na nemogućnosti daljnog školovanja koje je na svojoj koži iskusila i Dragojla Jarnević, ostajući u odnosu na svoje kolege poput Gaja ili Vukotinovića uvelike zakinuta, a što ju nije sprječilo u implementiraju tehnika samoškolovanja. Poziv hrvatskih preporoditelja za uključivanje žena u javnu sferu života zato treba promatrati u kontekstu onodobnoga javnog diskursa o ženama.

Neke od autorica koje tada objavljivaju u časopisima su Ana Vidović, Jagoda Brlić i Sofija Rušnov, zatim Ana Vrdoljak, Ljuboslava Bedeković (kći Ljudevita Gaja), Jela Horvatica no većina njih je bila ili u rodbinskim vezama s istaknutim ilircima ili su ipak samo slijonski nastupale kao njihove zaručnice/supruge te su vjerojatno trebale tražiti privolu, blagoslov od utjecajnih im kolega, muževa, braće.

Stoga širenje „hrvatske knjige“ među pripadnicama „slabijeg spola“ nije za svrhu imalo potaknuti njihov individualni razvoj u cilju stvaranja autonomne ličnosti, već u njima naći posrednike preko kojih će nacionalne ideje biti prenesene na potomstvo, a što sama Dragojla Jarnević nije htjela prihvatiti kao načelo. Čitamo tako u Dnevniku : „[...] Ja sam si odabrala usamljenu stazu pa ču ovom tiho kroz moj vjek koracati, bez da i komu smetam.“ Dubinske literarne sveze Dragojle Jarnević mogu se pronaći u pola stoljeća ranijoj europskoj literaturi, gdje se formiraju žanrovi dnevnika tzv. „palih žena“, koji predstavljaju književne skandale građanskoga društva, smatra Andrea Zlatar.

Nadalje, na temelju objavljenih tekstova i rukopisne arhivske i privatne ostavštine moguća je i rekonstrukcija jezičnih biografija pripadnika ilirskoga pokreta, pa tako ni višejezični rad Dragojle Jarnević nije izuzetak jer njezin pisani trag ne znači i nestajanje u izmještanju/prijevodu. Posebno je tome išao u prilog i uporan i marljiv rad Divne Zečević u konstruiranju cijelovitog Dnevnika čija je fragmentarnost do 2000. godine kao kamen spoticanja kočila objavljivanje tog obimnog autobiografskog zapisa od oko 800 tiskanih stranica velikog formata (današnjim rječnikom oko 1200 autorskih kartica ili 2. 160. 000 znakova). Naime, prva je dama ilirizma (tepa joj književna povjesničarka Lidija Dujić) pisala mnogo, a kapitalnim djelom danas pak (uz raznovrstan prozni i poetski opus) smatramo upravo taj Dnevnik koji je vodila u vremenskom razdoblju od 1833. do 1874. Godine, s tim da je od 1841. godine dnevnik počela pisati na hrvatskom jeziku. Prvo razdoblje, od 1833. do 1841., pisano je na njemačkom jeziku, a sama ga je autorica pred kraj života prevela na hrvatski. Zapravo, početak pisanja dnevnika na materinjem jeziku iz 30-ih u 40-e godine 19. stoljeća korespondira i s književničnim snažnim interesom

i, benevolentno je reći, naklonošću nad hrvatskim nacionalnim preporodom i ponajviše ilirskom idejom.

Njezini su lirski i prozni radovi izlazili u različitim časopisima, dok je za života objavila samo jednu knjigu (*Domorodne poviesti*, 1843.), sama počinje pisati pjesme romantičarske tematike na hrvatskom jeziku koje su joj najvećim dijelom bile objavljene u *Gajevoj Danici* (Želja za domovinom, Domovina, Cvjet, Cvětak domovine, Moj ljbavnik). I pisanje D. Jarnević, prvo na njemačkom potom na hrvatskom, možemo promotriti iz sociolingvističkog rakursa: njemački kao, persuazivni javni jezik, a hrvatski kao privatni, intimni, subordinirani pučki govor. Isto tako, Jarnevićeva odlazi u Austriju, u Graz oko 1840. godine i tu možemo pratiti liniju relociranja jezičnog identiteta u novom jezičnom, stranom prostoru. Zanimljiva je i ta konvergencija k hrvatskom koji je do tada smatran jezikom nedostojnjim austrijskih salonskih krugova.

Jarnević ipak počinje izbjegavati hegemonijske pretenzije jezične indoktrinacije austrijskog građanstva, a u Dnevniku čitamo njezine težnje, želje i strahove: „[...] Oj kakove sramote za mene, da ne znam čistim materinskim jezikom govoriti. Ali kako bih se bila naučila, kada neima knjiga, iz koj bi učiti mogla. Istina, da izlaze hrvatske novine i Danica ilirska, ali taj list stoji mnogo na godinu, pa nije tako lako tolik novac dati. Više nego do sada ču ipak govoriti hrvatski, i to imam priliku Vranićem i Neralićem, s kojima se češće sastajemo i hrvatski razgovaramo. Ne znam kako mi ipak hrvatski jezik stran i težko mi se k njemu za svakdanje obćenje priučiti. Pa s kime da i obćim. Tko godj dodje govoriti njemački, a i škole su sve njemačke pa kako i gde se usavršiti u hrvatskom. Za desetu svaku njemačku riječ nalazi se tek jedna hrvatska.“ Preporodna je ideologija poziciju odnosno ulogu žene u vlastitoj retorici i pisanoj riječi poima-

la na dva načina: ili kao patronizirajuću, pokroviteljsku, rodno stereotipiziranu, filoginskih tendencija u konstruiranju idealiziranog ženskog ja (primjer renesansne pjesnikinje Cvijete Zuzorić, lijepe, na pijedestal uzdignute pjesničke muze čiji je proklamirani status simboličan za sve ostale književnici koje su uslijedile nakon nje – najčešće su bile prisiljene ostati ukalupljene u svoje zacrtane uloge), druga je uloga žene one čija je najvažnija, primarna intencija ispunjena u reproduktivnoj svrsi očuvanja jedinstva nacije.

Ipak, bilo je i izuzetaka od pokroviteljske paradigme ilirskih predstavnika. Janko Drašković kao duhovni mecena sljedbenica ilirske ideje, pohvalno o ženama piše u svom djelu *Ein Worth an Ilyriens hochherzige Töchter* (Zagreb, 1838.). U uvodu ovog djela J. Drašković piše da su žene dosada slabo poznavale jezik i povijest svoga naroda, jer su muškarci latinski jezik stavili za službeni pravni i poslovni jezik.

Drašković zatim iznosi povijest Južnih Slavena i objašnjava ideju ilirizma. Žene su se počele odijevati u narodnu nošnju, većinom bijelu, odijevati surke i na glavu stavljati poculicu. Počele su učiti i govoriti hrvatski jezik, čitati hrvatske knjige i časopise, pjevati hrvatske pjesme, dopisivati se na hrvatskom, a neke su se počele baviti književnim radom. Jarnević o Draškoviću iznosi *in facie loci* oštroumna razmišljanja u Dnevniku: „ (...) Aristokrat! Kažu u obče da je on; neka bude; nu da je toli merzlo moj naklon mi odvratio, naskoro mi se je na žao uzelio i zlovoljnu me činilo; ipak izpravi ovo starac sada kod užine, i napi mi zdravicu sa željom, da mi bog dao, da bi još mnogo za korist i uzobraženje domovine pisala i radila.“

Nije Drašković jedini simpatizirao aktivnosti žena u ilirskom pokretu: tako je u domu Ivana Krizmanića bilo organizirano okupljanje žena, ponajprije Paula Krizmanić, opatova nećakinja,

Misli o kazalištu

Iva Bošnjaković

kasnije Gajeva supruga, njezina sestra Dragojla, kasnije Stauduar, Vrazova posestrima i naslovjenica njegovih putopisa, te književnica Jarnević i Sofija Rušnov danas gotovo nepoznate. Opus Dragojle Jarnević također je dislociran u međuprostoru pisanja i ne-pisanja jer ona, iako sudjeluje u preporodu i omogućen joj je kontakt s mnogim vodećim ilircima, s druge strane biva oskvrnjena kao nedostojna uloge idealnog arhetipa ilirske žene. Time je ženino djelovanje privredno privatnoj domeni života. U samom Dnevniku nailazimo na mnoga pitanja Hrvatskog narodnog preporoda pa autorica na primjer početkom 1843. ogorčeno bilježi zabranu termina „ilirski jezik“: „Š..š — ime našega jezika jedva iznajdeno, valja nam opet odložiti. — Ilirski nesmemo da ga imenujemo, kralj — koji ga je privilegirao, opet ga voditi zabranjuje.“

Dnevnik je interesantan iz književno-povjesnog rakursa jer se njime možemo služiti i kao alatom za iščitavanje postilirske ideja, deklarativno doduše zatomljenih opresijama bečke vlasti, ali ipak vjerodostojnih u praćenju razvoja nacionalne svijesti i identiteta. Naime, Jarnević nastavlja voditi Dnevnik do poznih godina čime nam je omogućen uvid u kauzalitet ilirskog preporoda, a isto kreira vremenski ekskurs prakse pisanja u dnevnik. Time Jarnević afirmira novi način pisanja, žensko pismo u svojim početnim fragmentima, „pismo razlike“, način na koji se žene nastoje distancirati od muške prakse pisanja. Njezin je socijalni status, i u kasnijoj recepciji povijesti književnosti, bio vrlo nesiguran i varirao je od pokušaja da se Dragojlu ugura u falsificiranu predodžbu o ženi književnici u razdoblju ilirizma) do direktnih omalovažavanja („dobrovoljna usidjelica“) ili moralnih osuda (osoba dvojbenog morala, slika „lake žene“ što bijaše izravan učinak patrijarhalnog odnosa prema ženama u ilirizmu.

Američka ginokritičarka Phyllis

Chestler (inače piše o ženama i ludilu tj. ženskoj histeriji tvrdi: “[...] Jasno je da ukoliko žena želi zdrava, ona se mora »prilagoditi« normama ponašanja za njezin spol i prihvati ih, iako se takve vrste ponašanja općenito smatraju manje društveno poželjnima... Etika mentalnog zdravlja je muška u našoj kulturi.“ Dragojlu Jarnević još uvijek percipiraju kao ženu u književnosti, a ne ženu književnicu, a tu sudbinu (marginaliziranih) dijeli i Jagoda Brlić, pjesnikinja istančanog, romantičarskog pathosa, rodom iz Slavonskog Broda.

Njezin je rad i mjesto u hrvatskoj književnosti još uvijek skriveno i poznato tek užem krugu akademskih interesa te pokojeg upornog entuzijasta. Vjerojatno je uzrok tomu teorija kako su diskurzi romantičarskih pjesnikinja (Dragojla Jarnević, Jagoda Brlić), svaki iz svoje pozicije, subverzivni iznutra spram dominantnoga romantičarskog diskurza (barem kako ga je do sada oblikovala hrvatska književna historiografija iz svoje novoromantičarske pozicije privilegiranja nacije kao idealnoga entiteta). Subverzivan je sam čin njihovog pisanja jer otvara paradigmatsko pitanje: što znači biti žena pisac u kulturi čije su glavne definicije književnog autoriteta, kao što smo vidjeli, otvoreno i prikriveno patrijarhalne kao što je to slučaj bio u ilirskom preporodu? Ili je ipak žensko preporodno pisanje smanjilo jaz i otvorilo dijalog te reduciralo opoziciju muškarca kao prozvođač književnosti, a žene kao korisnice, odnosno pasivnoga čitatelja?

Literatura

- Lukšić, Irena. 2001. „Knjiga obilja i očaja“. U Dnevnik, Dragojla Jarnević, 771-779. Karlovac: Ogranak Matrice hrvatske Karlovac.
- Brunčić, Dubravka. „Tvorba rodno-ga identitea u pjesništvu Brođanke Jagode Brlić“. <http://www.matica.hr/kolo/311/Tvorba%20rodnoga%20identiteta%20u%20pjesni%C5%A1teti>
- vu%20Bro%C4%91anke%20Ja-gode%20Brli%C4%87/ (20. 5. 2014.)
- Felman, Shoshanna. „Žene i ludilo“. <http://www.matica.hr/kolo/286/%C5%BDene%20i%20ludi-lo/> (20. 5. 2014.)
- Grubišić Pulišelić, Eldi. „Odraz preporodnih ideja u Dnevniku Dragojle Jarnević nakon 1848. godine“. <http://www.matica.hr/kolo/306/Odraz%20preporodnih%20ideja%20u%20Dnevniku%20Dragoje%20Jarnevi%C4%87%20nakon%201848.%20godine/> (19. 5. 2014.)
- Zlatar, Andrea. „Predfeminizam, feminizam, postfeminizam“. http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3Aazlatar-predfeminizam&catid=35%3Arasprave-koncepti&Itemid=55&limitstart=2 (19. 5. 2014.)

Za ovaj esej odabrala sam tekst *O utemeljenju narodnoga kazališta iz knjige Programske spise hrvatskog narodnog preporoda*. Tekst je napisao Mirko Bogović. On je rođen u Varaždinu gdje je pohađao gimnaziju, dok je osnovnu školu polazio u Križevcima, a filozofiju u Mađarskoj. Središnji problem teksta je taj što je on shvatio ulogu i mogućnost kazališta u širokom građanskom općinstvu pa je poticao da se što prije utemelji „takva nacionalna središnja institucija“. U redovima preporoditelja aktivno je djelovao od 1840. do 1860. godine. Umro je 1893. godine u Zagrebu. Razdoblje hrvatskog narodnog preporoda obuhvaća vrijeme od kraja 18. do sredine 19. stoljeća. Preporod se počinje realizirati uvođenjem štokavštine kao standardnog književnog jezika u Gajevoj *Danici* 1836. godine, što ne proturječi činjenici da već od poziva zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca njegovim „duhovnim pastirima“ na sakupljanje narodnog blaga počinje otvorena borba za jezični preporod Hrvata. Ilirski pokret začet je i ostvaren jednom grupom mladih intelektualaca entuzijasta na čelu s idejnim vođom Ljudevitom Gajem. U razdoblju između 1830.-35. i 1849. godine bio je, prije svega, politički pokret kojemu je književnost služila samo kao sredstvo u borbi za ostvarivanje ciljeva. Iako je bila samo sredstvo za tvorbu naroda koji su pričeljkivali, narod nije bilo moguće ostvariti bez kulture, pisane riječi ili umjetnosti. Ovaj tekst o utemeljenju kazališta pokazatelj je da je oduvijek postojala potreba za približavanjem kulture, književne riječi i umjetnosti širem građanstvu jer „bi utemeljenje posebnoga narodnog kazališta za razvitje našega duhovnoga života od

neizmjerne koristi bilo“. Hrvatski narodni preporod bio je fenomen početne etape u procesu oblikovanja moderne hrvatske nacije.

Gaj je znao uočiti bitne probleme svoga vremena, ubolići ih u ideošku predodžbu kako bi ju suvremenici prihvatali kao smjernicu za djelovanje. Njegove predodžbe prihvatile je prvo skupina mladih. Izlazak *Novina hrvatskih i Danice* označava početak preporodnog pokreta zbog toga što je od tada započela intenzivna javna djelatnost. Godine 1847., nakon što „narodni“ jezik postaje službeni započinje intenzivni književni rad. Osnivane su i prve ustanove potrebne suvremenom društvu. Te ustanove su imale funkciju kulturnih institucija, dok su s druge strane bile središte političkog i društvenog okupljanja pristaša preporoda. Prve takve institucije – čitaonice – osnovane su 1838. godine, a iz njih su dolazile i nove inicijative, inicijative za osnivanjem kulturnih i znanstvenih institucija. Preporod je između 1845. i 1847. godine doživio vrhunac uspona. U tom vremenu nastala su najvažnija književna djela, dogodio se procvat kulturnog života. 1845. godine Sabor je donio odluku kako prihvaća program preporodnog pokreta te je zatražio osnivanje najviših političkih, crkvenih i kulturnih institucija. Za razvoj dramske književnosti i hrvatskog kazališta najzaslužniji su Dimitrija Demeter, Mirko Bogović i Josip Freudenreich. Uglavnom je riječ o povjesnim dramama koje upućuju na suvremene prilike i ističu nacionalni identitet. Demeter i Bogović zalagali su se za otvaranje nacionalnog kazališta, dok Freudenreich razvija ideju pučkih predstava koje su poticale zajedništvo između pozornice i

gleđališta. Pošto su uočili korist koju bi svih imali otvaranjem narodnoga kazališta, Mirko Bogović odlučio napisati svoje mišljenje jer su mišljenja podijeljena. Istaknuo je kako ono o čemu piše „ne spada u političkih prepirkah“ nego je to izričito njegovo mišljenje i da ga svatko tko zna bolje može drugačije uputiti. Iz teksta proizlazi zaključak kako bez kazališta nije moguće „narod sasvim izobraziti“ jer su knjige uvijek vlasništvo književnika pa im često siromasi i neuki nemaju pristup. Naravno kada bi se imalo kazalište kultura bi postala dostupnija. „Nu da imamo kazalište, lahko bi ovomu zlu doskočili (...)“ jer bi se u kazalištu književnost sakupila te bi riječi oživjele i svojim čarima dotakle okupljene. Naglašeno je kako bi svatko tko voli svoju domovinu razmislio o tom problemu i shvatio koliki bi značaj to imalo za razvoj naroda. Svatko tko voli svoju domovinu shvaća da kazalište doprinosi razvoju duha, razvoju jedinstva, ali i razvoju za buduće generacije. Zanimljivo je kako su u ono vrijeme prepoznali važnost kazališta, dok danas kazalištu ne pridajemo pozornost koju zasluzuje. Danas se ne čuje često rečenica „idem u kazalište!“, neuobičajeno je to reći jer je kazalište u sadašnjoj situaciji vrlo malom broju na pameti. Uvijek ima važnijih stvari za koje ćemo odvojiti novce. Današnje kazalište nije ono kazalište iz narodnog preporoda. Njemački pjesnik Schiller s kojim se Bogović poistovjetio jedna je od osoba koje su prepoznale što kazalište donosi jer navodi da bi kazalište imalo „velik upliv (...) u duhu naroda“ zbog toga što se kazalište ne bazira na jednoj znanosti. U kazalištu se može prikazati sve u istoj mjeri, svaka znanost za sebe, više njih zajedno. Svi se mogu okupiti, književnici sklopiti saveze, stajati uz svoja djela koja opisuju narodne predmete – a upravo tako se, tvrde, postaje jedan narod. Osim što je bitno za kulturu, kazalište je potrebno i za

izgradnju naroda. Svi se u kazalištu imati priliku vidjeti narodne riječi, tradicije i običaje – ono što čini narod. Uistinu su i Schiller i Bogović bili u pravu vezano uz kazalište. Ono objedinjava kulturu, ples, glumu, književnost – sve ono što ima mogućnost oplemeniti ljudski duh. Čini se kako su u prošlim vremenima više cijenili kulturu jer su smatrali da oplemenjuje. Naravno nisu svi razumjeli niti korist niti kako ga utemeljiti. Svi su se brinuli zbog materijalnih sredstava kojima bi se trebalo podići narodno kazalište, no nitko se nije ponudio bilo kako pomoći. No to obično tako biva kada se radi o nečemu što nas se ne dotiče izravno. U nekim trenucima ćemo dati sve od sebe da pomognemo jer su u pitanju ljudski životi, no kada su u pitanju neke „nebitne“ stvari reći ćemo kako nas se ne tiče, netko drugi će, ne moramo mi sve, tko će nama pomoći. Previše je izgovora. Lijepo je istaknuto kako nije dovoljno nazivati se domoljubom nego da svatko treba „po razmjeru svojih duševnih i materialnih silah nastoji blagostanje mile domovine unaprijeđiti“. Svatko tko je dijelio mišljenje s njim bio je pozvan pomoći jer pomažemo pitanjima koja nas se rijetko dotiču no kada bismo mogli stvoriti nešto korisno nama samima, onima koji dolaze poslije nas, korisno za oplemenjivanje i razvoj naroda rijetko se upuštamo u bilo kakav pothvat. Bogović je među prvima u ono vrijeme shvatio da je vrijeme da se utemelji kazalište te da se „narodu našemu iz duhovnoga marta vila probudjenomu otvor škola života – kazalište“. Kazalište zaista je škola života. Ono nam kazuje našu prošlost, uči nas tradicijama. Takvo nešto vrijedno je otvaranja, vrijedno je pažnje svih u tom krugu bez obzira koliko je svaki početak težak, pogotovo kada se stvara nešto prvo. Iako je možda najbolja stvar nitko nam ne daje garantiju da će biti prihvaćeno među ljudima. Svjestan je toga i Bogović jer piše

kako i da sve bude u najboljem redu uviđek će biti protivnika i zapreka no ipak oni ne smiju biti razlog odustajanja. Treba se krenuti dalje jer bi se inače moglo ostati u vremenu i ne napredovati u moralnom ili političkom pogledu što bi bili najgore za društvo. Kako bi se razvila današnja kazališna scena da se nisu trudili, da su popustili pred zaprekama? Sam je svjestan da se treba i može krenuti, no trebaju se skupiti dobrovoljci koji bi izvodili izvorene ali i prevedene komade. Srećom, Bogović je poznavao nekoliko „veleumnih rodoljubah i domorodkinjah“ koji nemaju posla pa bi bili više nego sretni darovati svoje vrijeme za razveseljavanje i podučavanje drugih. Uz Bogovićev poziv narodu da se uključi možemo vezati poslovicu: tko visoko leti nisko pada, jer je naglasio kako se ne treba zalijetati dok se ne vidi kolike su im mogućnosti. I danas se može vrlo dobro iskoristiti to njegovo mišljenje. Zaliđemo se i uzimamo prevelike komade a kasnije se čudimo kako nam nešto nije uspjelo. Tek kasnije shvatimo da smo trebali ići polako i pustiti stvari da same sjednu na svoje mjesto. Demetrovim zaloganjem, Ilirska čitaonica poduzima prve korake. Na njezin poziv u svibnju 1840. u Zagreb dolazi novosadska družina Leteće diletantško pozorište i potpisuje profesionalni ugovor kojim se formira prvi dramski ansambl, nadopunjeno našim glumcima, te započinje djelovanje pod nazivom Domorodno teatralno društvo. Jasno je da bi s vremenom to dobrovoljno društvo počelo uživati poštovanje publike a samim time to bi značilo i razvitak narodnoga kazališta u pravome smislu. Početkom djelatnosti Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu smatrano prvu profesionalnu predstavu Domorodnoga teatralnog društva izvedenu na pozornici staroga teatra na Markovu trgu 10. lipnja 1840., na štokavskom narječju hrvatskoga jezika – *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* Iva-

Prikazuje našu ali i tuđu tradiciju, naslijeđe, način života. No, unatoč tome pre malo je zastupljeno u medijima i našim životima. Svakim danom, svakom novom svađom oko intendantata shvaćamo da „voda“ kazališta mora biti osoba koja vidi njegovu korist. Osoba koja će znati upravljati tako da kazalište još jednom vrati staru slavu. Osoba koja je u stanju pokazati kazalište onakvim kakvim su ga preporoditelji osmisli – dom nacije, kulture, tradicije.

Praznik luda, praznik magaraca

Karnevaleskno u Apulejevu *Zlatnom magarcu*

Mirta Germovšek

Sažetak

Karneval je drugi život naroda, reći će Bahtin o srednjovjekovnim običajima, a praznik luda, ili kako mu drugo ima kaže praznik magarca, jedan je od najsajnijih i najčistijih izraza praničkoga smijeha. U središtu je magarac i njegovo revanje (?)

Uvod

Zlatni magarac ili XI knjiga metamorfoza jedini je u cijelosti očuvan roman rimske književnosti. Djelo je nastalo u drugom stoljeću nove ere, za vrhunca političke i kulturne moći Rimskoga Carstva. Autor je Lucije Apulej iz Madaure, rimski književnik, filozof i reator. Apulej je osim stvaralačkog književnog rada mnogo radio na popularizaciji grčke filozofije tako da je prevodio djela najznačajnijih antičkih filozofa i pisaca s grčkog na latinski. Sinteza Apulejeva stvaralaštva svakako je *Zlatni magarac* zbog svog teološkog misticizma i po-kazanog književnog umijeća. Djelo je prožeto autobiografskim i mističnim motivima, opscenim detaljima, karnevaletskim simbolima te religioznom idejom kulta Izide i Ozirisa. (Milanović, 1996., IX)

U ovom seminarskom radu obrađena je karnevaletska razina romana u vidu motiva, događaja, metamorfoze i simbolike. Na samom početku iznesena su manipejska obilježja romana. U drugom poglavlju izloženi su karnevaletski motivi koji se pojavljuju u knjizi i njihovi primjeri. U trećem poglavlju bavim se pretvorbom glavnog junaka u lik magarca, značenjem takve metamorfoze, simbolike i povezanosti s ostalim dijelovima knjige. Na samom kraju slijedi sumirajući zaključak o svemu napisanom te popis literature.

Manipejska obilježja *Zlatnog magarca*

Po književnoj je vrsti *Zlatni magarac* roman, a pripada žanru tzv. manipejske satire. Preko žanra manipeje prenosi se karnevalske osjećanje svijeta: „Manipeja je, naime, po autorovom sudu, najznačajniji prenosilac karnevalskog osjećaja svijeta, čiju razvojnu liniju Bahtin prati kroz povijest antičke, srednjovjekovne i renesansne književnosti, kao i književnosti posljednjih triju stoljeća.“ (Car-Mihec, 1993: 74) Pozivajući se na Bahtina, Car-Mihec navodi dvije osnovne razine na kojima djeluje karnevalizacija, a to su površinska (tematska) i dubinska (žanrovska). Smatram da su u *Zlatnom magarcu* prisutne obje razine. Površinska razina karnevalizacije vidljiva je u prikazivanjima raznih svečanosti te karnevaletskom oslikavanju triju planova manipeje: Olimpa, zemlje i podzemlja. Sva su tri plana prožeta slobodnim kontaktom među ljudima, često se prikazuju krunjenja, slavlja, detronizacije i slično. (Car-Mihec, 1993: 75)

Adriana Car-Mihec dalje piše: „Bahtin tvrdi da ‘karnevalska misao također živi u sferi fundamentalnih pitanja, ali im ona ne daje apstraktno – filozofsko ili religiozno – dogmatsko rješenje već ih predstavlja u konkretno – čulnoj formi karnevalskih likova i igara.“ (Car-Mihec, 1993: 75) Dublja, žanrovska razina na kojoj djeluje karnevalizacija tako je vidljiva u razmišljanjima glavnog lika o moralnim pitanjima koja muče čovjeka kao i slikama nemoralnog ponašanja, razvrata, bludničenja, razbojništava, ubojstava i slično.

Obilježja manipeje vidljiva u *Zlatnom magarcu*, a navodi ih Car-Mihec su:

- Poseban tip eksperimentalne fantastike – primjer je gledan-

je na svijet iz nekog neobičnog kuta, u ovom slučaju iz perspektive magarca;

- Moralno – psihološko eksperimentiranje – prikazi neobičnih stanja: ludila, podvojene ličnosti, maštanja, čudnih strasti, samoubojstava, dvojništva...
- Scene skandala, neobičnih ispada, narušavanje općih normi ponašanja i govora. Usmjereno na katastrofu, točku prijeloma, krizu;
- Prepuna oštih kontrasta, ambivalentnosti, promjena i prijelaza.

Karnevaletski motivi

Povijest karnevala seže u doba Antičke Grčke i Rima, a najvjerojatnije se razvio iz rimske bakanilija, odnosno gozbi u čast boga Bakha (Dioniza). Utemeljen je na protjerivanju zlih sila i zime. Socijalni aspekt karnevala očituje se kroz tzv. laskrašenje, odnosno društvena kritika stvarnosti prikazuje se kroz šaljive igre, predstave i slično. (Wiki, Poklade) „Karneval je drugi život naroda, organizovan na principu smeja. To je njegov praznički život.“ (Bahtin, 1978: 15)

Osim u antičko vrijeme, svetkovine karnevalskog tipa i s njima povezani obredi i prikazanja zauzimali su veliko mjesto u životu srednjovjekovnog čovjeka. Pored karnevala u pravom smislu riječi, održavali su se i posebni praznici luda (festa stultorum) i praznik magarca. (Bahtin, 1978: 11) Kako navodi Bahtin, praznik luda, ili kako mu drugo ima kaže praznik magarca, jedan je od najsajnijih i najčistijih izraza praničkog smijeha. U centru je magarac i njegovo revanje, a služene su i posebne magareće mise. Magarac je jedan od najstarijih i najvažnijih simbola materijalno-tjelesnog, niskog, koje se istovremeno umrtvjuje i preporada. (Bahtin, 1978: 92)

U vrijeme karnevala ulice postaju javno zabavljalište, a svaki čovjek na jedan dan može postati tko drugi

ako se maskira. Upravo je maska jedno od temeljnih obilježja karnevala i najveće obilježje Apulejeva *Zlatnog magarca*: „Maska je vezana s radošću smena i metamorfoza, s veselom relativnošću, s veselim negiranjem identiteta i istoznačnosti, s odricanjem tupe podudarnosti sa samim sobom; maska je u vezi s menjanjima, metamorfozama, narušavanjima prirodnih granica, s ismejavanjem, sa nadimkom (umesto imena); u maski je oličen igrački pristup života.“ (Bahtin, 1978: 49) Karnevali su vrijeme kada je dopušteno sve, pa čak i ono nemoralno, jer to ne činite vi, nego lik pod maskom kojeg ste utjelovili.

Apulejeva priča prava je igra cirkuskog umijeća (Apulej, 1996: 1) jer kroz brojne fantastične motive i događaje pratimo život mladića pretvorenog u magarca. Lik magarca zapravo je njegova maska koju nosi kroz cijelu priču. Ako djelo zamislimo kao jedan veliki karneval, onda je magarac njegova glavna zvijezda, što objašnjava i sintagma u naslovu *zlatni magarac*. O pretvorbi glavnog lika i simbolici te maske bit će govor u narednim poglavljima.

Najizražajniji motivi u djelu oni su koji dočaravaju karnevaletsko vrijeme, okruženje i raspoloženje. Sam odabir prvotnog mjesta radnje najavljuje neobične zgode koje očekuju glavnog junaka, lakomislenog i neopreznog mladića Lucija koji želi upoznati magiju. Radnja je između ostalih smješta u Tesaliju za koju se navodi da je kolijevka čarobnjaštva i uroka te da je sve ondje čarolijama bilo pretvoreno u neki drugi lik. (Apulej, 1996: 19) Prostor radnje najčešće su drovovi, bogataške kuće, krčme, gradske ulice, seoske oaze i mitološka prebivališta. Kroz cijelo se djelo provlače motivi gozbe, slavlja, svečanosti u čast bogova, veselih običaja, razbojnštava, pisančevanja i vina. Tu su često prisutne žene u raskošnim haljinama, zlatni i srebrni pribor i pokućstvo, bogatstvo, razvrat, nemoral i hedonizam. Kako navodi

Bahtin, gozbene slike organski su povezane sa svim narodno-prazničkim slikama, a gozba je važan dio svakog takvog veselja. (Bahtin, 1978: 295) Lijepi citat koji pokazuje raskoš gozbe:

„Sjali su se raskošni stolovi od slonovače, ležaljke su bile prekrivene zlatom izvezenim tkaninama, velike čaše bile su različne ljepotom, ali podjednako skupocjene; tu je bilo stakla s raznim reljefima, a tamo, malo dalje, blistao je kristal; s druge strane, opet, presijavalo se srebro ili je blještalo zlato. (...) Ukratko, tu je bilo svega, pa čak i neviđenih stvari.“ (Apulej, 1996: 13)

U vrijeme slavlja, svi se odijevaju u najsvećanje ruho, zlatom posute haljine i snježnobijele halje, stavljuju se mirisne pomade, cvijeće u kosu i sl. Svatko pokušava pokazati sebe u najboljem svjetlu. Bogat piščev izraz najbolje se može vidjeti upravo u opisima ljepota, od kojeg posebno izdvajam opis ženske kose:

„Ukratko, toliko je dostojanstvo kose, da se žena može pojavit sva urešena zlatom i lijepim haljinama, i dragim kamenjem i cijelom spremom koja tvori njezinu privlačnost, a ipak je nitko neće držati ženom koja se umije uljepšati ako se nije pobrigala urediti svoje vlasti.“ (Apulej, 1996:10-11)

Mistični motivi koji se pojavljuju daju dodatnu dimenziju djelu. To su vještice, čarobnjaci i čarolije; grčki, rimske i egipatski bogovi i božice, njihova djela i djelovanje na sudbu ljudi. Citat u kojem se navode neka od božanstava koja također zauzimaju veliku ulogu u djelu te u životu glavnih likova:

„Uzmi ovo, Psiho, budi besmrtna i nek se Amor nigda ne odvoji od tvoga zagrljaja, nego da vam brak traje dovjeka! (...) Pa isto tako zauzme mjesto i Jupiter sa svojom Junonom, te redom svi bogovi. (...) Vulkan je kuhanjela (...) Apolon pjevaše uz citru, krasna Venera igraše u skladu sa slatkom glazbom.“ (Apulej, 1996: 49)

Doba karnevala je vrijeme kada se brišu razlike među ljudima, bilo socijalne, ekonomске ili klasne. Svi postaju jednaki, ono što žele, svi postaju dio tog magičnog i šarenog trenutka. Bahtin kaže da karneval ne zna za podjelu na izvođače i gledatelje i ne zna za rampu jer bi ona razotkrila karneval (kao i obrnuto: uništenje rampe razrušilo bi kazališnu predstavu). Karneval je općenaran, njega se ne promatra, nego ga se živi; ne zna za granice prostora, a jedini zakoni su oni karnevalske slobode. (Bahtin, 1978:13-14)

Lucije – žrtva šale i udesa

Okosnicu radnje čini mladić Lucije kojeg nespretno rukovanje magijom pretvara u magarca umjesto u pticu:

„Počeh oponašati pticu kušajući naizmjence podizati i sruštati ruke. Međutim, ni traga od paperja, niti od perja. Ali se moje dlake zadebljaše i postadoše čekinje, a moja nježna koža očvrsnu kao kora (...). To je bio ne-sretni preobražaj (...) Nisam imao nikakvo sredstvo s pomoću kojeg bih se spasio, i promatrajući svoje tijelo sa svih strana video sam da sam mjesto ptice postao magarac.“ (Apulej, 1996: 23)

U liku magarca on putuje i doživljava brojne pustolovine, spoznaje ljudske grijehi i nemoral ondašnjeg društva sve dok mu se ne smiluje božica Izida i vrati ga natrag u ljudsko tijelo. Prvo veliko karnevalessko obilježje uz njegov lik veže se uz dolazak u dvor domaćina Milona i Pamfile iz Hipate. Jedne večeri prije nego je otisao u izlazak, upozori ga sluškinja njegova domaćina Fotida, da ponese neko oružje i čuva se razbojničke koji često napadaju one koji se sami vračaju po mraku. Građani su tada na Lucijevo i čitateljevo neznanje priredili veliku šalu. U mrklom mraku napale su jareće mještine slučajno oživljene vješticičim čaranjem, on izvuče mač i sve ih poubjija. Sljedećega dana Lucije bude optužen za višestruko ubojstvo i građani

mu prirede suđenje. Iako su svi znali i jedva zadržavali da ne prasnu u smijeh i odaju šalu, suđenje je bilo ozbiljno i Lucije se iskreno i ozbiljno branio. Cijeli grad od njega je napravio tzv. lokalnog redikula nad kojim su svi taj dan zbijali šale.

Drugo veliko karnevalessko obilježje uz njegov lik veže se uz njegovu metamorfozu. Lucije je oduvijek bio općinjen magijom i želio je saznati više o vješticama i njihovim čarima. Jedne noći dok je s djevojkom Fotidom promatrao Pamfilinu pretvorbu u sovu, poželio je i on postati ptica. Nesretnim slučajem, namazao se s pogrešnom čarobnom masti te se njegovo tijelo pretvorilo u životinjsko. Postao je čovjek zarobljen u tijelu magarca, njegov je um ostao netaknut, ali nije mogao govoriti ljudskim govorom. Otada zapravo započinje pikkarsko putovanje čovjeka – magarca po grčkom i rimskom svijetu, ali i put unutar njeg, duhovnog čišćenja.

Metamorfoza i simbolika

U knjizi se može pronaći više metamorfoza. Najvažnija je tjelesna pretvorba Lucija u životinjski lik, zatim duhovna preobrazba i pročišćenje, a treća se nalazi unutar ‘priče u priči’, odnosno u poglavju u kojem starica priповijeda priču o Amoru i Psihi. Tu se događa pretvorba smrtnice Psihe u boginju.

Prva metamorfoza koja se događa u knjizi je pretvorba vješticičih tvari u ljudski lik. Vještica Pamfila polijevala je utrobu životinje vodom, mlijekom, medom i sličnim tvarima te naposljetku dodala ljudske kose kako bi to sve oživjela u ljudski lik. Čarolija nije prošla dobro jer je umjesto kose dobila životinjsku dlaku te je oživjela čudovišta.

Pretvorba vještice Pamfile u pticu koja se događa neposredno prije Lucijeve pretvorbe u magarca je sljedeća metamorfoza. Vještica se pretvara u sovu koja simbolizira mudrost, aludira na razboritost i pronicljivost Pamfilina uma,

a noć kao vrijeme radnje i vrijeme aktivnosti sova pokazuje mračnu, vješticiju stranu njezina bića. Ova pretvorba otvoreni je poticaj Lucijevoj, jer vidjevši da Pamfila to može, poželi i on postati ptica. U citatu iz prethodnog poglavlja pokazan je tijek njegove tjelesne pretvorbe, no u svakom je slučaju važnija psihološka i duhovna metamorfoza koju lik doživljava tijekom cijele knjige. Iako je tijelom magarac, njegov razum i duh ostaju čovječji. Pretvorba u magarca je groteskna po svim svojim obilježjima. Karakteristično za sve groteskne figure je ludak koji nije svjestan svog vlastitog položaja, a prema Tamarinu groteska je karikatura kod koje nerazmjer između prirodnog i karikiranog poprima kolsalne i nemoguće dimenzije. (Tamarin, 1962: 51) Groteska se kao i u Zlatnom magarcu iscrpljuje u komici i/ili tragikomici. Komični elementi postižu se šaljivim situacijama, šakaljivim prizorima i nemogućim događajima koje proživljava glavni lik.

Slijed radnje u romanu je takav da glavni junak neprestano ide od pozitivnog ka negativnom iskustvu, tj. izmjenjuju se trenuci u kojima uživa lijevit magarca kod dobrog gospodara i trenuci mučeništva, nesreća i žudnji za samoubojstvom ili smrću. Nakon uživanja i shvaćanja nemoralnih ponašanja, hedonističkog života svojih suvremenika, nerazmijera siromaštva i bogatstva, sreće i nesreće, Luciju se otvaraju oči. U citatu koji slijedi izdvojeno je jedno od takvih razmišljanja u kojem komentira nepravdu u svijetu:

„Pade mi na um da naši stari mudraci iz prošlosti nisu bez razloga govorili i prikazivali Sreću kao slijepu i sasvim bez očiju. (...) ona tako svojevoljno i tako izopačeno vlada našim mišnjnjem, da se nevaljalac često drži za poštena čovjeka, dok se s valjanim čovjekom postupa kao sa zločincem.“ (Apulej, 1996: 118)

Ambivalentnost glavnog junaka

je istovremeno postojanje suprotnih emocija, težnji i mišljenja u njegovom liku. Shvaća da svijet teče u krivom smjeru, a on je u liku magarca prepusten tim valovima sve dok ne shvati da i on može, barem malim dijelom mijenjati okolinu. Jedan mali primjer je otkrivanje preljuba mlinareve žene, jer više nije mogao gledati kako ta zla žena iskoristiava i vara njegovog dobrog gospodara.

Maska magarca koju Lucije nosi omogućuje mu uvid u ljudske sudbine i događaje iz drugačije perspektive, one životinjske. Svi misle kako je on neuka životinja koja ništa ne razumije pa se stoga i ne suzdržavaju pred njim govoriti razne tajne i ono što bi drugim ljudima prešutjeli. Luciju to omogućava da vidi drugačiju sliku svijeta, onu skrivenu, možda i pokvarenu, nemoralnu, ali i ljepšu i neobičniju. Magarac je radna životinja, simbol poniznosti ali i poniženja. Lucije biva ponižen jer se prepustio užicima i znatiželji.

Simbolika magarca nikad se nije povezivala s pozitivnim. Kada kažemo da je netko magarac, uglavnom mislimo to u pogrdnom smislu. Lucije je tvrdoglav poput magarca, a njegove magareće uši omogućile su mu da čuje sve što one ljudske ne bi smjele. Još jedan izraz povezan uz magarca je namagarčiti nekoga, odnosno nasamariti, upravo ono što se dogodilo i glavnem junaku, i to ne samo simbolički već i doslovno. (Letica, 2015.)

U djelu je uz magarca povezan i simbol ruže koja može poništiti njegovu preobrazbu. Ruže su simbol povjerljivosti koje se veže uz latinski izraz *sub rosa* (doslovno ispod ruže), a znači kako je nešto rečeno u povjerenju i tajnosti. Simbolika bijelih ruža koje mora pojesti kako bi se vratio u čovječji lik nosi značenje poniznosti, čistoće i nevinosti.¹ Zlato simbolizira pravdu, a u grčkoj se mitologiji povezuje s nebeskim, božanskim. Ono je simbol spoznaje i zračenja, a životinji koja nosi zlatno runo (u ovom slučaju zlatni magarac) pridodaje obilježja ve-

like tjelesne i duhovne moći.² Možemo povući i paralelu između zlatnog magarca i biblijskog motiva zlatnog teleta; i jedno i drugo bili su predmeti/bića štovana i nošena u svečanoj povorci, duhovni simboli pretvoreni u tjelesni, opipljiv oblik.

Božica koja će pomoći Luciju da se vrati u ljudski lik i postati njegova zaštitnica je Izida. U egipatskoj mitologiji predstavlja zaštitnicu žena i prirode, božicu ljubavi i plodnosti. Pomagala je Egipćanima i bila je moćna čarobnica. U ovom djelu ona simbolizira Lucijevu zaštitnicu i spasiteljicu jer prema vjerojanjima ona sluša molitve grešnika, robova i drugih potlačenih.

U djelu je vidljiva i simbolika Lucijeva putovanja koje se sastoji od grijeha, kazne i iskupljenja. Grijeh je počinjen u njegovoj žudnji, kazna je život u magarećem obličju, a iskupljenje pokajanje i preobraćenje. To je i put od najnižeg bića – magarca, do najvišeg među ljudima – svećenika.

Osnovni ton djela je podrugljiv, a tekst funkcioniра na dvije razine, vulgarno-erotskoj i fantastično-mitskoj. Prva se odnosi na priču o Luciju, a druga na umetnutu priču o Amoru i Psihi. Te su dvije priče zrcalne i uzajamno se parodiraju. Dok se u prvoj priči korintska dama voljno upušta u tjelesne odnose s magarcem, ne znaјuci da se u tom obličju skriva čovjek, u drugoj priči Psiha misli da spava s čudovišnom zmijom, a u stvarnosti je to bog Apolon. Psiha je mitska varijanta Lucija. (Levanat-Perićić, 2010.) Amor simbolizira ljubav i požudu, Psiha dušu, a značenje imena Lucije je svjetlost, prosvijetlenost. Psihino pročišćenje duše od sumnji analogno je Lucijevom pročišćenju na putu od magarca do svećenika. Psihina je patnja tu da se usporedjuje s patnjama koje prolazi ljudska duša u težnji za božanskim.

Simbolika broja vidljiva je na kraju djela kada Lucije biva tri puta posvećen za svećenika. U svim mitologijama trojstvo znači savršenost; tri točke trokuta

čiji vrh stremi u nebo, početak, sredina i kraj; tri sile koje dušu približavaju spoznaji – nagon, volja i um, i sl.

Zaključak

Dar, ali i prokletstvo da doživi takvo iskustvo učinili su od glavnog junaka boljeg čovjeka. Magareća koža navela ga je da dublje promisli o životu. Na svojim je brojnim putovanjima spoznao sve ljudske radosti i užitke, nesreće i boli, ali i nemoralna i iskvarena ponašanja. Osvijestio je jednu stranu svoje osobnosti za koju nije ni znao da posjeduje i postao iskustvom bogat čovjek, dobar govornik i odvjetnik na rimskom forumu. Iz svog doživljaja izvukao je ono najbolje i zapravo je zahvalan za pruženu mu neobičnu priliku:

„ (...) Tako i ja treba da budem zahvalan i blagodaran magarcu u kojega sam bio pretvoren, što sam skriven u njegovu liku i raznim nevoljama izmučen, postao iskustvom bogat ako ne i mudar.“ (Apulej, 1996:162)

Bogata simbolika, metaforika i slikovitost Apulejevih opisa stvorile su zanimljiv i zaokružen roman s mitološkim i mističnim motivima, karnevaleskim okruženjem i prizvukom. Devetnaest stoljeća nakon Apuleja njegovo djelo stoji uz bok ponajboljim romanima i priopovjeda o neobičnoj grotesknoj metamorfozi čovjeka u magarca. Prema Tamarinu, s komičnim licem se nikad ne identificiramo, a s grotesknim djelomično. (Tamarin, 1962: 92) Stoga i danas Zlatni magarac navodi čitatelje da promisle o zlatnim magarcima u svojoj okolini ili zapitaju se jesu li i oni sami jedan od njih.

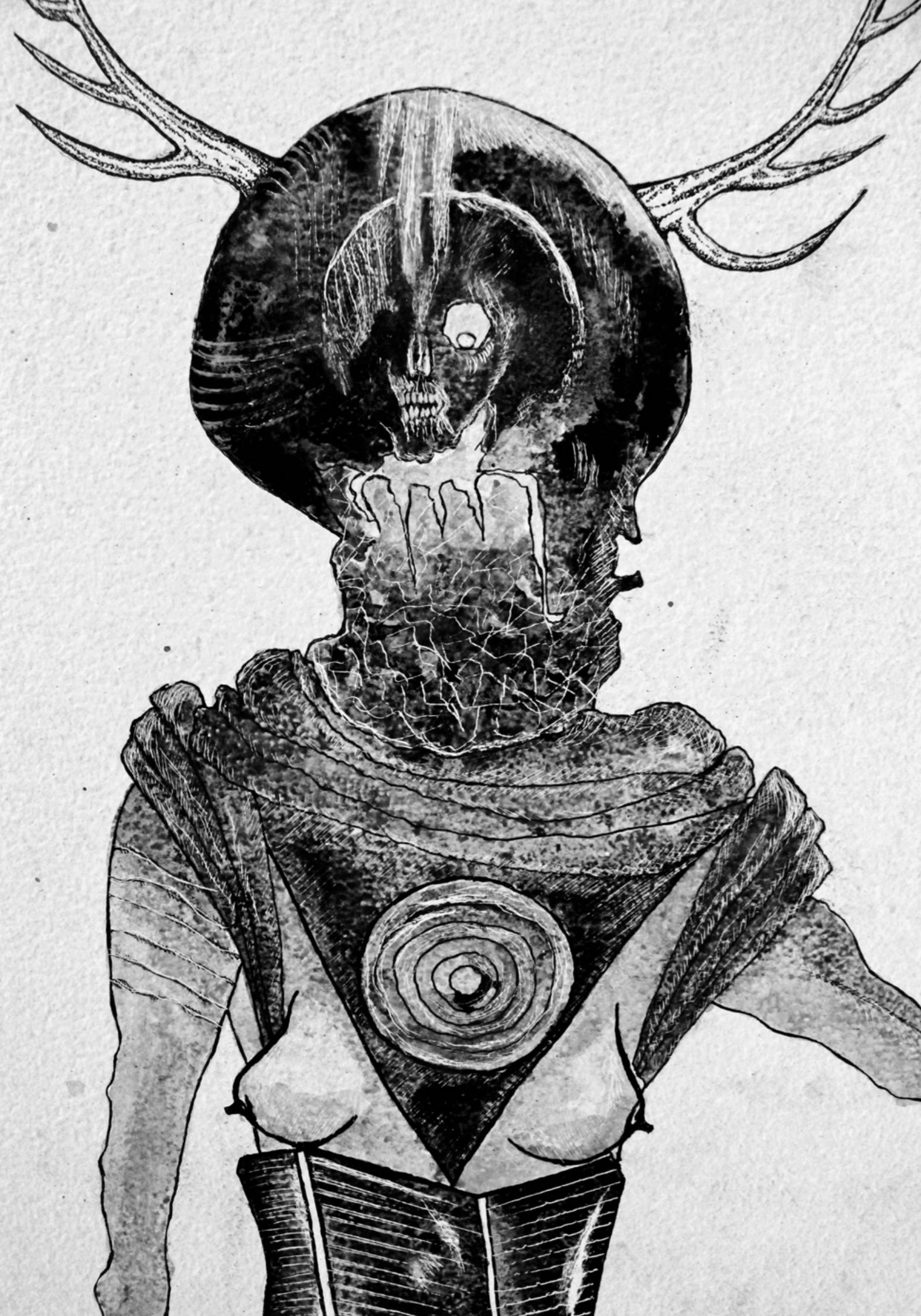
Literatura

- Apulej. 1996. Zlatni magarac. Zagreb: CID.
- Bahtin, Mihail. 1978. Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg vijeka i renesanse. Beograd: Nolit.
- Car-Mihec, Adriana. 1993. „Menipejska tradicija i dramsko stvaralaštvo A. Strindberga“. Fluminensia (1-2).
- Levanat-Perićić, Miranda. 2010. Književno breme „našega“ tovara. Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru.
- Tamarin, G. R. 1962. Teorija groteske. Sarajevo: Svetlost.
- Dereta izdavačka kuća. Dereta.rs. „Apulej, Zlatni magarac“. http://dereta.rs/6b6727c8-c5e3-4431-b343-61c347fc0075/Zlatni-magarac.aspx#VSU_4eE4vIU (28. 4. 2015.)
- Enciklopedija.hr. Apulej. Leksikografski zavod Miroslava Krleže. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3462> (28. 4. 2015.)
- Značenje boja ruža. 2012. <http://she.hr/znacenje-boja-ruza/> (6. 3. 2016.)
- Letica, M. M. 2014. „Simbolika, motiv i tema magarca u književnosti i Bibliji“. http://hr.radiovaticana.va/news/2015/03/29/simbolika,_motiv_i_tema_magarca_u_knjiznosti_i_bibliji/1133100 (5. 5. 2015.)
- Wikia, Symbolism.wikia.com, Symbolism, Gold, <http://symbolism.wikia.com/wiki/Gold> (5. 5. 2015.)
- Wikipedia.org, Poklade, <http://hr.wikipedia.org/wiki/Poklade> (5. 5. 2015.)

1 Više o simbolici ruža i njihovih boja vidi u: Značenje boja ruža. 2012. <http://she.hr/znacenje-boja-ruza/> (6. 3. 2016.)

2 O simbolici zlata više na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Gold#Symbolism> (5. 5. 2015.)

Prema
umjetnosti.

Ivana Džaja

— ② —

Dekor je pao
Strahovi su ogoljeni
Svi na jednom
Mjestu
Kad biste napokon
Shvatili
Stvarnost je iluzija

Za mase
Svi mi živući
Tako bijedni
Ustrašeni
Gmižemo
Ne znajući zašto
Ne znajući dokad
Dišemo

Juraj Repinac

Crvendać

Fragmente Svetmira čuva ispod jastuka,
zagrijane dahom smješta u kristalni vrč.
Kad se spusti večer sa zvijezdama,
širokih očiju ih promatra.
Pa se pita u tami: Jesmo li sami?

Dvorac od žada krije Čarobnjaka iz Oza:
Kažu, srce smjesti gdje ga nije bilo.
Mjesec, luđak, put tihu obasjava.
Pogled putnike promatra.
Sakriven u tami,
jesmo li sami?

No za srce u filigranskom kavezu
ključeve odavno je izgubila.
Sudbina crvendaća,
izgubljene u zimskim noćima.
Kad kraljica Večer zavlada,
Svemir na vrpcu naniza.

Pusti ga poput zmaja da na vjetru leti.
Iz inata usamljenosti, nasuprot tugama
leti prema nebeskim visinama poput lkara.
Na prostranom polju trči sve dok ne ostane bez daha.
Kad pod zvijezde legne sjeti se: Nastali smo od zvjezdanog praha.

Bruno Koić

Diktiram ditiramb

Sjedio sam na pragu Mjeseca
gledajući u planetu Zemlju,
noći bez sna za daleke latalice,
dane za ološ i bijedu.
Okovane aktiviste kako pričaju o slobodi,
vatrene pacifiste koji ginu u mirnoj borbi...
vidio sam očeve kako odgajaju robote,
kako rob kad otme posjed posjedi od dobrote...

Imitiram pustolove koji pusto love pun stol love...
imitiram kratak ditiramb, dok diktiram o vinu
i maštanju slobode.

Stajao sam na rubu godina
kad je vrijeme da glava poludi...
jer ljudi su nekad poput životinja,
ali životinje nikad nisu poput ljudi...
Nevidljivi sretnici ne žive od sjećanja,
uposlene parade su na redu stečaja,
današnje majke ne oplakuju rastanke,
rast na kemiji života koji odavno nije dio bajke...

Dok te vrijeme polako ubija,
ti nastoj ne ubijati vrijeme...

stoga imitiraj pustolove koji pusto love pun stol love!
imitiraj kratak ditiramb dok pjevaš o vinu i maštanju slobode!

Bruno Koić

Pisanje

...a kiša dosaduje danima
i kao da mi prokišnjava tjeme
i lubanja
pa se spuštaju kapi
u moja umna lutanja
i traže kako da ohlade mozak
i kako da vječni plamen
pretvore u vosak

izašao bih van
i stao na klupu u park
razgolitio se
i dopustio da me pljusak ugasi
ali ne
vrag mi daje nemira
i ostavlja me u četiri zida
s papirom na stolu i potrazi
za traženjem smisla

ne znam želim li
pisati o prokletstvu
ili prokljinjati pisanje

Dora Kujek

Pojam sreće

Sreća je pojam;
mora biti izgubljen
da bi bio shvaćen,
iznova ispisan,
obranjen mačem
da više nikada
ne bi bio vraćen.

Sreća je nebo plavo
ne poznaje te javo,
ni ne poletimo
već te izgubimo
tako rano,
tako rano.

Marijana Kaurin

*Prolaznost dolazi
po nove žrtve*

Ne možeš ne primijetiti svoj odraz u ogledalu
I kako ti se lice mijenja iz godine u godinu
Pogled koji postaje sve prazniji i prazniji
Ali znam da poželiš ne primijetiti.

Tragove te, koji lagano stvaraju crtež
Portret smrtnika izgubljenog u prolaznosti
Linije bola u organizmu otpora
Koji nema svrhe jer na kraju ostaju samo sjećanja

A tvojim se nestajanjem i ona gube
Prolaznost dolazi po nove žrtve
I čezneš za danima djetinstva i slave
A iz zamagljenih ogledala duše
Još jedna suza kane.

Shvaćaš da više ni količina želje nije važna.
Čekaš samo taj odjek u sebi,
spoznajni vrisak neurona
Nikada više! – da oglasi se poput zvona.

Nemoć tada ostane visjeti u zraku
Kao podsjetnik zle kobi
Koja je tu za tebe, za mene..
Za izgubljeno, neko prošlo vrijeme.

I tupo sada gledaš u prazno, izgubljen u porazima..
Dok strah kola tvojim uzavrelim žilama..
I zalud napor, trud i melankolija
Kada znaš da si samo pojava.
Silueta krvava
u dnevniku žrtava gospodara vremena.

Valentina Stantić

Vlakovi su nove psihijatrije

Vlakovi su nove psihijatrije

Ljudi pričaju,
vlakovi osluškuju.
Ljudi postaju vlakovi,
lete od odredišta do odredišta.

Ponekad izlete iz kolosjeka
pa im se misli rasprše
na sto strana poput
teških putnih torbi.

Ponekad ih netko pokupi,
ponekad ostanu ležati
i čekaju čistilište.

Vlakovi su nove psihijatrije,
utjeha i užitak uma na
određeno vrijeme poput
placebo tableta.

A onda stanu, prestanu,
pokažu mozgu gdje je stvarnost
i moraš izaći u odvratan svijet
antiplacebo efekta.

Mrziš vlakove i mrziš tablete
jer su ti dali utopiju i
sada se samo utapaš i
piješ teške dane.

A karte i recepti više ne vrijede
i vlakovi prolaze kraj tebe
gazeći tvoje
propuštene, bitne susrete.

U vlaku si sretao ljudi.
S tabletama si izmišljao ljudi
i priče i sve postaje jedno.
Vlak ne staje,
prelazi u psihu i delju.

LSD, STP, DMT.
Psiha stvara krivi spoj
živčanih stanica i užeglih
tableta.
Jesu li vlakovi nove psihijatrije?

Emily Dobutović

Vjede

Spavaš draga, spavaš dok posustaješ
Spavaš čvrsto kad odustaješ
Cvjetovi u mutnoj vodi venu
U mljeku i medu kosu ti kupaju
Zlaćani otrovi

Tisuće žalaca tvore štitove
Od tupih vršaka kroje mitove
Žalci su opasni kad snivaš draga
Od njih bol je najjača kad ne ostaje na koži traga

Najčvršći je korak iza kojeg praznina stoji
Klecaj koljena dobrim se broji...
I kažu da sve je dobro što se dobro svrši
A o svršetcima ne izuste ni riječ

Ne znaju oni da spavaju draga
Da snom ne prestaje dan
Cvjetovi najžešću borbu noću vode
Da dekadenciju dočeka ljepota
Svitanjem zore

Ne spavaj draga, ne sjedaj kad gori
Ne opeče plamen pokretne
Već one što sobom kreću da se bore
Što ne čitaju upozorenja
Ne vide u zrcalu da ih ugljena noć mijenja

Ne boj se, draga
da oči otvorene držiš
Dva nosača istine su to
Što ih vjeđama mi, ljudi, zovemo

Mir

Ana Markan

„...djeluje smirujuće na središnji živčani sustav.
Preporučuje se oprez i razmatranje mogućnosti smanjivanja doze.
Može snažno utjecati na Vaše psihofizičke sposobnosti.
Nemir – ne možete se opustiti.
Izrazita uzbudjenost s mogućim agresivnim ispadima.
Bijes – krajnja srdžba.
Iluzije/obmane – mogli biste početi umišljati ili vjerovati u stvari... Halucinacije, gubitak pamćenja, nejasan vid, glavobolje, vrtogla...“ Čini se da ovome nema kraja.

Stojim u kutu (da, u kutu) kupaonice u kućnom ogartaču koji mi je jedini modni izričaj u proteklih, nadam se, par dana. Na glas čitam ono što sam trebala onda kada sam se po prvi puta, ne bogzna koji, probudila na kuhinjskom podu, sklupčana u fetus poz s ostacima jučerašnjeg obroka u kosi. Kroz glavu mi prolazi zabrinjavajuća misao kako sam, ovoga puta, gadno zajebala. Ako ništa drugo, zadržala sam smisao za humor. Još uvijek umrtyljena u kutu, gledam u suprotni zid – trenutno najvećeg i najluđeg neprijatelja. „Kako ga izbjegići?“ Na pamet mi pada jedino puzati do kreveta. Svjesna svojih mana, barem onih otkrivenih, odlučim se suočiti s grijehom u ogledalu. Škiljim na lijevo oko i polagano klizim po hladnim pločicama...“posao! Imam li još uvijek posao?“ Koliko mogu primjetiti, neprijatelj mi se ruga jer svježeg zraka, sudeći po boji kože, nisam udahnula stoljećima. „Otkaz.“ Vjerojatno sam ga dobila. „O da, gadno zajebala...“ Otvaram ormarić i uzimam svoju prepisanu dozu mira. Nikada nisam voljela tablete, no depresija je gadna stvar iz koje se teško izvući sam. Upravo sam zbog toga potražila pomoć Helexa. Ponekad Normabela. Samo tu i tamo Apaurina i Lexaurina uz dašak Persena. Vjerujte, sve se može uz malo volje i lječnika kojemu je važnija zarada od dobrobiti i lucidnosti pacijenta. Zaista, do svega se dode s lakoćom uz usputni živčani slom i pokoje brdo suza, ali granice se brzo miješaju i brišu. Mislim, napokon, kako sam ja te iste granice odavno pobrkala, izignorirala, odbacila pa eventualno i izbrisala. Moj se mir više ne krije u jednoj bijeloj tabletici, o ne. Krije se u dugi tabletica. Redom od bijelo zelene i one žućkaste, preko plave, sve do nježno ružičaste. Imam prakse, tako da točno znam što i koliko za vegetiranje, što i koliko za ignoriranje, kao i što za biti u onom lebdećem i kako i što za biti u već spomenutom fetus položaju. S lakoćom gutam svoj veseli miksteturajući do kuhinje. Primjećujem da živim u smeću. Tumaram tražeći nešto jestivo. Bezuspješno. Istečao rok trajanja, istekao rok, istekao... „Jebeš rok.“ Hranu stavljam u usta. Nadam se bespovratno. Osjetim dobro znano opuštanje i najmanjeg mišića u tijelu. Zamišljam kako se, dok se opuštaju, zadovoljno smiješe, no mir mi remeti komešanje želuca iznenadenog hranom. Razmišljam kako bih, dok sam još ovdje, trebala barem u spavaćoj sobi gdje će provesti veći dio dana, otvoriti prozore. 23:58. Pomalo očekivano. Shvaćam da u mom životu postoje osobe koje se pitaju dišem li uopće pa se nevoljko protežem do druge strane kreveta. Propuštenih poziva na bacanje. Samoj sebi obećajem kako će time pozabaviti kada se vratim. Moram se naspavati. 06:00. Posao. Budi me nervirajuće zvono alarma dok tijelo moli za još malo sna. Psiha će se, nadam se, razbuditi do popodne. Znojna sjedam u ured kojeg sam tek nedavno, ne znam čime točno, zasluzila. Pogled mi uporno bježi na planinu papira koji nestrljivo iščekuju moju pozornost. Otvaram bočicu „eci-peči-peč...zele-na. Za motivaciju.“ Otpijem veliki gutljaj promatrajući dvonošce kako se užurbano kreću dok ja namjerno zaustavljam vrijeme.

Brandy

Kristina Brkić

„Brandy Jones.“ - rekla sam pruživši ruku inspektoru. „Željela bih prijaviti nestanak muža Michaela.“ Tom rečenicom započela je moja tragedija i novi dan.

„Moj muž nestao je jučer u jutarnjim satima. Otišao je pecati na rijeku, međutim nikada se nije vratio.“ Nikada?! Ostala sam šokirana vlastitim riječima. Pogledala sam u inspektora ne bih li shvatila jesu li i njemu ove riječi zvučale previše surovo. Nije odavao nikakve znakove života, a kamoli da je nešto primjetio. Da čovjek ne trepće, stvarno bih mislila da nije živ. Kada bi mu se zaklopile oči, sigurno bi izgledao poput mrtvaca. „Je li otišao sam, ili s nekim, gospodo?“ Hah, naziva me gospodom. Kako slatko. Danas se sve žene smatraju gospodama, a muškarci gospodom. Čak i one uličarke su gospode, i sav ološ koji prosi na ulici. Neš ti gospode. Jesam li se možda nasmijala? Nadam se da nisam, pa pobogu muž mi je nestao, a ja sam baš sad postala ženski filozof. To zvuči mnogo bolje nego filozofkinja, ženski filozof. Možda još uvijek nisam svjesna nekih stvari. Ma, moram biti, došla sam ovdje itekako svjesna i pribrana, uvijek sam to i bila. „Otišao je sam. Zapravo, otkud da ja znam s kim je otišao? Kad bolje razmislim, mislim da je otišao s našim prvim susjedom, Zlatkom, a to mi je bilo jako čudno jer su još uvijek posvađani zbog žice koja dijeli naše dvorište, ali ima već par dana kako su zajedno bili u birtiji i pili. Valjda rakija povezuje ljude. Možda ga je on zadnji video i može rasvijetliti ovaj događaj.“ Ovoga sam se definitivno dobro sjetila. Pomoći će u istrazi. Da. „U kakvim ste odnosima vi i vaš muž?“ „U odličnima, barem bili.“ Bili?! „Mislim, dok nije nestao.“ Pala mi je kapljica znoja s čela. Sigurno sam problijedila sva. „Jeste li dobro? Da vam donesem čašu vode?“ „Bila bih vam zahvalna.“ Otišao je po čašu vode, a ja sam se pokušala sabrati. Trebao bi mi jedan Brandy, a ne čaša vode. Ovaj razgovor je trebao biti kao deja vu, ili već pročitani scenarij. Previše se brinem. Sve će biti u redu. Kao što je i trebalo biti. „Izvolite.“ Krenula sam micati rukavicu s desne ruke te hitro odustala i skinula lijevu rukavicu kako bih oslobođila ruku i uzela čašu. Počela sam se tresti. Izustila sam da želim svoga muža nazad. Moj život išao je svojim putem kao da se ništa nije dogodilo, osim činjenice da sam svaki dan nosila crno. Mnogi su mi to zamjerili jer su smatrali da sam time već osudila muža na smrt prije reda. Nisam se time zamarala jer me bapske priče nikada nisu dirale, a uvijek sam imala spremjan odgovor, a to je da tugujem u svakom slučaju. Jedni su smatrali da tugujem i previše, a drugi da se ne bri nem uopće. Treći, pak, da pijem previše. Ljudima nikada uđovoljiti. Samo sam htjela da se sve ovo zaboravi, da mogu normalno obavljati svoj posao, i normalno hodati ulicom bez besmislenih upadica i pitanja sa strane. S vremenom se čovjek pomiri sa svime. Vrijeme je nešto najčudnije što postoji. Nije ljudski mozak fascinant nego vrijeme. Mozak samo zbujuje. Nudi bezbroj puteva, važe, premišlja se, radi vječno. I onda pogriješi. Gadno pogriješi. Izda te. A vrijeme? Vrijeme nikad ne laže. Ono ne zbujuje nego rješava neizvjesnost dan po dan. Svaki novi dan je nova puzla na slagalici života. „Prošlo je već nekoliko dana kako mi je nestao muž.“ Napisala sam si u dnevnik. „Više nismo na istom mjestu, niti ćemo ikada biti. Ovoga puta vlak sudbine odveo nas je na različite strane. I u životu, i u... Začulo se lupanje na vratima i lavež pasa. Brzo sam zatvorila dnevnik, stivila crne kožne rukavice na ruke i dnevnik stavila u ladicu ispod stola. Na vratima je bio inspektor. „Trebamo neke stvari vašeg muža da bi psi tragači mogli pronaći trag. „Zar to niste trebali ranije?“ Rekla sam to tako ljutito da se čovjek uplašio. Dala sam im njegov šal Arsenala koji sam tako jako mrzila. Kada bi ga psi rastrgali ne bi mi ni najmanje smetalo. Iz pristojnosti pozvala

Nije kriva Neretva

Veronika Kranjčević

sam inspektora u kuću i ponudila mu Brandy. Nehotično, da bih ga otvorila, skinula sam desnu rukavicu i krenula sipati piće. Mozak me izdao. Srušila sam piće u panici te razbila kristalnu čašu na staklenom stolu. Inspektor me pogledao zbumjeno te uhvatio moju ruku. „Od čega su vam te opeklne?“ Progutala sam svu nervozu koju sam imala i rekla da sam profesorica kemije i da sam kod kuće eksperimentirala s kemikalijama kako bih djeci pokazala na nastavi, ali sam odustala jer sam vidjela na sebi da je jako opasno. „Aha. Težak je život vas profesora.“ –rekao je i nasmijao se. Uzvratila sam osmijeh, ali moj je vjerojatno bio kiseliji od ijednoga na svijetu. „Nije ni vama lako sigurno.“ – uzvratila sam. Inspektor je otišao, a mene je obuzela užasna nelagoda.

Natočila sam si Brandy i prošetala do podruma. Otvorila sam hladnjaku u kojoj se nalazio moj muž, unakaženog tijela od kemikalija. A možda je Brandy kriv. Previše Brandyja.

Mlade jegulje na crnom tržištu europskih zemalja prodaju se po cijeni većoj od cijene kavijara – za oko 500 eura po kilogramu, dok u azijskim zemljama njihova cijena doseže i 1300 eura.

21:39, 7. 12. 2015.

Sjedi, smiri se, misli. U šumi sam, gdje da pobogu sjednem?? Ima Stane pravo kad kaže da mi je alkohol isprao mozak, nekad mislim da ne vladam više s njim. Noge su mi tako blatne, ovo mi stvarno nije trebalo. Što ja to pričam? Prvo i osnovno pravilo: „Uvjeri sam sebe da to nisi učinio!“ Tako je, nisam to učinio. Struja će ga povući, u tom vremenu trebao bi već početi trunuti. Tko? Nije prošla ni sekunda, a već sam zaboravio pravilo. Bravo Zorane, svaka ti čast. Prije te napustila pamet, nego žena! Don Mate uvijek kaže da je molitva najbolji lijek za smirenje. Pitam se bi li odobrio molitvu čovjeku koji je upravo ubio. Da, ja sam ubio, ubio... i noge su mi blatne. Kako će objasniti zašto su mi noge platne?! Ona nesretna Stane će jedva dočekat da se istrese na mene zbog glupih čizama. Ne zna ona da glupi Zoran više nije jadna protuha, promašaj, sad sam i ubojica.

21:50, 7. 12. 2015.

Zašto je djelovao tako mlijativo? Vjerojatno mi se samo učinilo. Sad ga sigurno neću žaliti, zaslužio je upravo to što je dobio. Bio je i mokar ...oni nikad ne ulaze u vodu, boje se čak i disati da ih prokleta jegulja ne čuje. Možda ju je ulovio? Ulovio ju je!! A ja sam ga... Ne, ne nisi ti ništa. Šta da je i ulovio njih par, njegove više nisu. Da imam vremena potražila bi ja, al kad glupače moraju izlazit noću, a ako upalim svjetiljku još će me neki prokletnik vidjet. Zoran će mi biti zahvalan, Stane je opet morala spasit stvar! Taj nesposobnjaković ne bi uspio uloviti jegulju ni da mu je bacim pred noge, nema sumnje da sam se dobro udala. Koncesija je sada naša, nema više zabrane, ograničenja... Moja obitelj je stoljećima tamo lovila i sad da se nađe neka ušljiva buha i priča da je situacija kritična i da jegulja više nema. E pa neće ići! Stane rješava svoje probleme.

22:05, 7. 12. 2015.

Samo je ležao tamo, nepokretan. Nisam mogao ništa učiniti. Mrtav je. Ako odem na policiju pitat će me što sam tamo radio. Mogu reći da sam išao pecati, ali nemam nikakvu opremu sa sobom, reći će da lažem. Reći će da sam ga ja ubio. Ali nisam, ja to nisam učinio. Ovo mi se događalo i prije, još u osnovnoj školi kad bi učiteljica rekla da je nešto ukradeno ja bih se osjećao krivim, iako to nisam mogao učiniti. Taj osjećaj krivice me stalno proganja, koliko puta su ljudi zbog njega sumnjali u mene... Ako sam onoj Mari u 4. osnovne izgledao kriv kako će policiji tek izgledati? Reći će Milomire, uhićeni ste zbog ubojstva Mihe D. imate pravo na odvjetnika.. Možda ipak previše gledam CSI serije jer ako mi to itko ikad kaže, puknut će mu se smijat

Posljednji prosinac

M. B.

u facu, a onda neću samo izgledat kao ubojica već i psihopat. Baš divna kombinacija. Stari bi mi bio ponosan, ionako nikad nije imao prevelika očekivanja od mene. Način na koji moj mozak trenutno funkcionira je više nego zabrinjavajuć. Ne sjećam se da mi je ikad prošlo više gluposti kroz glavu, nego u ovih 10 minuta. Moram se sabrati, i prestati plakati, derem se ko curica, za Boga miloga.

8. 12. 2015.

Zašto su Stanu pozvali u policijsku postaju sa mnom, nije mi jasno. Kako su ga uopće našli, kako su uopće znali da je nestao? Onaj glupi Đuro je garant opet bio na prozoru cijelu noć, sigurno je video moje blatne čizme i odma zvao policiju. Da sam ga na vrijeme prijavio za uznemiravanje ne bi ja sad bio ovdje. Dobro je Stane govorila: "Zovi policiju Zorane, taj nije ubavan!" Stane, moja Stane, zna ona bit pametna, al šta radi sad tu sa mnom, ona jegulju u životu nije dirala, uvijek govorи da joj se gadi sluz.

Di su problemi tu je moj nesretni Zoran, samo će nas uvalit u nešto. Trebala sam čim sam se vratila razgovarat s njim. Kad bolje razmislim bolje da nisam, kakvu taj jezičinu ima još bi on i nadodao neku od svojih priča pa nas ni jedan odvjetnik ne bi mogao izvuć. Jedino ako i on nije bio sinoć tam, čizme su mu bile blatne i bio je nekako nervozan, a i Miho mi je bio čudan, nekako mlitav kad sam ga upucala, kao da... Ne, sad se treba lijepo smirit, glumit malo. Zna Stane kako treba, neću sigurno zbog pišljivog ekologa koji je samo trabunja o nestanku jegulja završit u zatvoru. Zoranu je bolje da šuti.

Drago mi je što sam sve prijavio, sad kad razmislim nije ni bilo, niti je moglo biti druge opcije. Netko za to mora odgovarati. Ubiti tako čovjeka, samo zato što se borio za sve nas, za zajednicu, nitko na to nema pravo!

Zbog isušivanja močvara, upotrebe pesticida, globalnih klimatskih promjena te u konačnici nekontroliranog izlova, populacija jegulje se dramatično smanjuje, ako se nešto ne promjeni na terenu, jegulja će uskoro potpuno isčezenuti iz delte Neretve.

Gospodin je Rudolf Picinger bio pravi gospodin. Visokoga rasta, ljeputškastoga stasa i dubokoga glasa bio je dopadljiv vizualno koliko i auditivno. U opisu njegova lika ne nedostaje ni olfaktivnih nota jer, gospodin je Picinger uživao u razno raznim mirisima, volio je pjenušave kupke i uvijek je u svoju crnu kavu dodavao malo cimeta. Bio je hedonista, ali ne na onaj bahat i bezobrazan način, naprotiv, Picinger je uživao u sitnicama i jednako ih je toliko cijenio. Volio je božićnu atmosferu, veselio se londonskom vremenu kada je kišilo, čitao je poeziju, lijegao kasno i nije mu smetalo buđenje uz zvukove tramvaja.

Svoju dječju radost oko malih stvari zaključao je u dubinu skladišta svoga sjećanja.

No gospodin Picinger imao je jednu manu. Bojao se zaborava. Ne onog partetičnog zaborava o kojem razmišljaju lažni istjerivači pravde prije spavanja. Panično se užasavao zaboraviti sve što mu se ikada dogodilo. Zauvijek je htio pamti osmijeh rođakinje Barbare, boju zavjesa u svojoj dječjoj sobi, osjećaja koji ga je prožimao kada je ulazio u rodni grad, miris parka u rano proljeće i kasnu jesen, mjesata sa raznih putovanja. Baš sve, sve što se dogodi čovjeku, svaki osjećaj koji ga obuzme, Picinger je htio imati u glavi jednako koliko je sve to čuvao u srcu.

Izgradio je kućicu na drvetu. Ne za prisjećanje ili igru ili pak divljenje. Imala je ulogu skladišta. Vrlo niska, ali čvrsta i prostrana bila je puna hodnika, polica, papira i prašine. Savršen spoj prostora i vremena satkan od nekoliko drvenih paleta u boji trule višnje. Posjećivao ju je svakodnevno kako bi dostavio sva svoja sjećanja na sigurno. Na taj način prevenirao je strah od zaborava. Ili je barem tako mislio.

Jednoga dana uputio se na kolodvor. Vrijeme je bilo kišno i tmurno no to nije uspjelo pokvariti njegovo veselje. Barbara dolazi u posjetu, jedva čeka vidjeti je i provesti s njom vikend. Barbara je jedina obitelj koju je imao. A uz nju je vezao sve one divne dječje uspomene koje nikada nije htio zaboraviti.

Sada je 17.03., a vlak dolazi za točno dvadeset minuta. Mrak je odavno pao, što nije neuobičajeno za prosinac. Sjedio je još nekoliko minuta u automobilu. Na radiju je svirao poznati klasik Johnnyja Casha. Uživao je u čekanju dok su kapljice kiše u ritmu otkucaja njegova srca lupale po staklima. Izlići će van, što ako vlak urani i Barbara ne uoči njegov plavi šešir u masi ljudi? Bolje je uraniti i biti točan nego zakasniti. Izlazi iz auta, zaključava ga. Desnu ruku stavlja u džep kaputa, a u lijevoj nosi kišobran. Pripremio ga je za Barbaru. U samo nekoliko koraka do parkinga mogla bi pokisnuti, a želi da do njegova doma dođe potpuno sigurna i suha. Bilo bi šteta i da se prehladi, a tako rijetko dolazi u grad. Propustili bi mnogo toga a njegovo skladište sjećanja ostalo bi praznije za nekoliko redaka na papiru.

Dok su ga obuzimale takve i slične misli, vlak se približavao odredištu. Iz struje vlastite svijesti probudio ga je glas koji je najavio dolazak Barbarinog vlaka na peron broj 10. Požurio je do perona. Vlak staje. Ljudi izlaze žurno i sastaju se sa bližnjima koji čekaju poput gospodina Picingera.

- Rudolfe, Rudolfe! – čuje u pozadini.

Okrene se i uoči Barbaru s velikim smeđim koferom. Požuri prema njoj.

- Koliko je prošlo najdraži rođače? – upita kroz suze radosnice Barbara.

- Čitav vijek. I još malo više. –reče on.

Koračaju prema automobilu dok mu Barbara priča o putovanju. Napokon sjedaju. Na radiju sada svira Elvis, ali zasjenila ga je Barbara. Pažljivo sluša njezine riječi i bilježi ih te lagano priprema trenutak za dostavu kućici na drvetu.

Do njegova doma preostaje oko pola sata vožnje. Uživaju u razgovoru i to im vrijeme zaista brzo prolazi. Razmjenjuju priče, raspoloženja, a mirisi njihovih jakih parfema miješaju se u zraku. Još samo malo.

U daljini se već naziru svjetla iz njegove kuće. Razgovaraju o večeri. Sretni su.

...

- Gospodine Picinger, nalazite se u glavnom kliničkom centru. Nekoliko ste sati bili bez svijesti, morali ste na hitnu operaciju. Doživjeli ste prometnu nesreću u kojoj ste privremeno izgubili vid,ali očekujemo skori oporavak. –rekao je doktor smirenim glasom.

Ležao je nepomično u krevetu bolničke sobe i razmišljavao. Pokušao je razmišljati. No sve se činilo nekako prazno. Ne sjeća se nesreće, niti trenutka prije toga,niti svih trenutaka ikad. Nije siguran ni obraća li se čovjek sa smirenim glasom njemu. Praznina. Niti jednoga zvuka, mirisa, slike... Ništa. Samo bjelina. Crnina točnije.

Prošla je godina godina. Gospodin Picinger sjedi u vlaku. Peron broj deset.

Desna ruka mu je u džepu kaputa ,a u lijevoj drži štap. Bijeli štap.

Njegovo osjetilo vida nikada se nije vratilo, kao ni njegovo sjećanje. Prosinac je. 357. dan otkako se pokušava sjetiti svojega posljednjega prosinca. Onog kognog u kojem je izgubio Barbaru, sjećanje na Barbaru,ali i sva ostala sjećanja.

Naime, gospodin Picinger nije izgubio samo vid. Izgubio je i sjećanje. A u svom tom gubitku izgubio je sebe. I dalje živi u prošlome prosincu i očekuje kapljice kiše koje su jedini dio poplave koji je uspio sačuvati.

Sigurno se pitate što se dogodilo s kućicom na drvetu. I ona je izgubljena u nesreći. Njezin je čuvar zbog mokre i skliske ceste izgubio kontrolu nad vozilom koje se zabilo u drvo. Jačina udarca bila je toliko jaka da je srušila i kućicu. A automobil se pronašao ispod gomile papira i napola čitavih drvenih polica. Sve što je odvijek htio sačuvati bio je uzrok potpunog nestanka istoga. Još se nešto izgubilo toga dana. Nestao je Picingerov strah od zaborava.

Potpuno je zaboravio da se boji zaborava.

Okom kritike.

DORA JURIĆ**U 98% SLUČAJEVA – ISTINITO**

Robert Roklicer, *Kako se ubiti*, Zagreb, 2007.

Sigurna sam da je prva reakcija, koja se dogodila svakome nakon što je uzeo u ruke ovu knjigu bila: „Što je ovo?!“ I moja je bila takva, kao i svih mohih bližnjih kada sam im preporučila ovu knjigu. Na koricama knjige su stopala pokrivenе mrtve osobe koja se vjerojatno nalazi u mrtvačnici, a na prst lijevoga stopala „okačen“ je papirić s imenom autora. Iznad toga prizora nalazi se naslov napisan velikim štampanim slovima: KAKO SE UBITI. Sigurno nije najbolji poklon bližnjima. Nakon čitanja prvih nekoliko redaka, nisam mogla disati, od smijeha naravno. Knjiga je, naime, takva droga, da dugo zaista nisam naišla na takvo nešto, pogotovo takve tematike; jednostavno ne možeš stati s čitanjem.

Da, Robert Roklicer je Hrvat. Rođen je 1970. godine u Vukovaru. Objavio je pet knjiga pjesama ("Underground", "O čemu pričaš", "Pivo ne ostavlja mrlje od kave", "Tamo gdje si ti, nema paukova", "Bez detalja, molim") i zbirke kratkih priča ("Oprosti, a i ne moraš", "Kako se ubiti") te romana „Žene, ludaci i malo dobrih pedera“. Voditelj je zagrebačke tribine Jutro poezije, povremeno radi kao scenarist i glumac u Dramskom programu Hrvatske televizije i Jadran filmu. O njemu na kraju zadnje stranice knjige „Kako se ubiti“, napisano je: „Lako ga je pronaći, samo zavirite u neku od jeftinih, prljavih birtija u vašem kvartu. Vjerojatno je naslonjen na šank ili je za nekim stolom u društvu lakin dama. Obavezno piće alkoholna pića. Hedonist je kako god da ga okreneš.“

„Kako se ubiti“ zbirka je kratkih priča koja se može čitati u jednom dahu.

Kažem u jednom dahu, jer je primjer lakoće čitanja, jednostavnosti dijaloga, pitka je i čitka. Robert Roklicer me svojim „underground“ pjesništvom u književnosti podsjetio na meni osobno dragog Charlesa Bukowskog, baš zbog svojih tema u novelama kao što su: alkohol, žene, seks, kocka, orginalni crni humor i duhovitost. On je pisac koji nimalo ne uljepšava zbilju, već daje sve „crno na bijelo“, baš tako kako jest. U svojim brutalnostima, on šarmantno i ironično izvlači osmijeh čitateljima.

Anti-junak njegovih proza je stereotipni muškarac koji voli piti alkohol (i to kad kažem piti, mislim doslovno lokati, dok ne padne na pod mrtav pijan), radi kao novinar, ima ženu za koju zna da ga vara (ali vara i on nju), djecu (za koju smatra da ni sam ne zna zašto ih je napravio), te uživa u seksu sa svojim ljubavnicama. Iako izgubljen, glavni lik nije ogorčena, bijesna niti zla osoba. On se miri sa životom i prihvata ga jednoruke (jer mu je većinom u drugoj ruci boca Karlovačkog piva). Neke od meni najposebnijih kratkih priča nalaze se ispod naslova: Kako se ubiti, Dvadeset muških zapovjedi svim ženama, Zašto je masturbacija važna, te Apstinencija. To su, dakako, samo neke od ukupno 40 kratkih priča u zbirci.

Nakon prvih pročitanih redaka prve priče u zbirci, pod nazivom „Priroda i društvo“, shvatila sam kako je Roklicer vrhunski kampanjac. Pod time mislim da je od onih vrsta pisaca koji pišu kad god im se prohtije. Ne sjedi za radnim stolom osam sati na dan i piskara, već kad dobije inspiraciju (a vjerujem da je to svaki puta nakon što potegne malo „mulja“). Njegova spontanost i humor su upotpunjeni različitim intelligentnim dosjetkama. Humor ovdje ima više razina. Recimo, situacija u kojoj usred vojnih vježbi stigne telegram koji javlja kako je jednom od vojnika (koji inače nema više

nikoga osim oca) umro otac. Izbor je pao na vojnika Muradifa da mu to kaže. Muradif nije bio baš najbistriji momak. Opišuje ga autor: „- Adame, prijatelju naš plemeniti i druže naš, koga voliš najviše na svijetu? – Tatu. – A jel imaš još nekog koga voliš tako puno? – Nemam, imam samo tatu. - Znači, imaš samo tatu? – DA. – E, ajmo se kladit da ni njega više nemaš. Evo ti telegram pa se sam uvjeri!“ To bi u svakom slučaju bio crni humor, ali ne i s velikom dozom brutalnosti. Također, u knjizi ima dosta vulgarnih i prostih riječi.

Autor se ne suzdržava niti malo, te nakon nekog vremena, čitajući knjigu shvatiš, kako on piše slobodno i spontano. Mogli bismo povjerovati kako bi i autor sam u nekom određenom trenutku, baš kao i u knjizi, reagirao na način kako reagiraju njegovi likovi. Čitatelj se postupno nавикne na njegov način pisanja i izražavanja. Takav se način pisanja može proglašiti i „ubuntom“ jer njemu cenzura nije u cilju. (Podsjetile su me ove priče i na nedavno pročitano djelo „Zagrepčanka“ Branislava Glumca koji svoje pisanje predaje u ruke čitatelju bez ikakve interpunkcije ni velikog početnog slova.) Smatram kako je ovo djelo koje će također, vjerujem, čitati i generacije nakon četrdeset godina od objavljanja, jer autor piše „bez dlake na jeziku“. A u današnje vrijeme, koliko god brutalno priče čitateljima zvučale s jedne strane, s druge im zapinju za oko. Sâm Roklicer rekao je: „Prije su se zgražali, sad me nagrađuju.“

VIŠNJA KATALENIĆ

PREZRELA SLIKA OBITELJI

Predstava Ana Karenjina temeljena je na istoimenom romanu Lava Nikolajevića Tolstoja. Premijerno je izvedena 3. svibnja 2014. te je drugu sezonu na repertoaru Hrvatskoga narodnog kazališta u Osijeku. Predstava je nastala suradnjom redateljice Dore Ruždjak Podolski i dramaturginja Marijane Fumić priлагodenjem već postojeće dramatizacije Ane Karenjine, britanske dramaturginja i dramatičarke Helene Edmundson.

Predstava je nastojala predočiti složenu situaciju, što nalazimo i u romanu, s naglaskom na stroge društvene norme, relativnost pojmove dobre i poštenja te ispitivanje licemjerja kao podobnog rješenja radi zadovoljenja društvenih zahtjeva i osobnih želja. Problemi odnosno rješenja prikazana su posredstvom likova dok je propitivanje često stavljen na teret publike. To se postiže polurasvjetljenim gledalištem, ulaskom i interakcijom glumaca s publikom te, kao najočitije izazivanje odgovornosti u publici, obraćanje glavne glumice Sandre Lončarić Tankosić (Ana Karenjina) određenom članu publike („čelavom gospodinu“) što je na neki način i, takoreći, skinulo odgovornost s ostatka publike koja se nije pronašla u navedenom opisu. To bi ujedno bila i zamjerka opisanoj radnji glavne (anti) junakinje, Ane Karenjine. Njezin junački status svoju bi potkrjepu lakše pronašao u svijetu za koji se ona bori, a to je svjet kojem je temeljni zakon ponajbolje opisao Platon svojim mislima o osudi: „Vrijeme donosi promjene i čak može iz korijena promijeniti mnoge od naših sadašnjih stavova. Stoga si nemojmo uzimati položaj najviših sudaca.“ No, takav svijet je nemoguć, ne samo u stvarnosti, već i u Aninoj svijesti te ona naposljetku

odbija život u njemu. Do čina samoubodstva doveo ju je niz događaja. Počevši od susreta s grofom Aleksejem Vronskim (Vladimir Tintor), uzrokom njezina raskola između dviju uloga – supruge Alekseja Aleksandrovića Karenjina (Davor Panić) i majke sina Serjože (Nikola Pavišić) te ljubavnice u vezi s grofom Vronskim. Zbog uloge koje je društvo nametnulo i Ani i njezinom mužu Alekseju Karenjinu, koji ju je za razliku od nje prihvatio, njezin izbor uvjetovan je prisilom Alekseja Karenjina. Anin izbor posredno je uvjetovan i mentalitetom ruskog društva u 19. stoljeću, koji svoju dostoјnu paralelu pronalazi i u današnjem hrvatskom društvu. Uvjetovanost njezina izbora odnosi na to može li biti majka Serjože (Nikola Pavišić) ili će joj ta uloga biti zamijenjena ulogom bludnice. U dočaranju atmosfere poslužila je tajnovita, egzotična glazba koja donosi notu nemira, tajnovitosti i previranja.

Prezrela slika obitelji Karenjin prikazana je upravo kroz – slike. Objesene na zidu, izložene na vidjelo, ali prazne, samo su vidljivi okviri dok njihova ultrašnja nedorečenost gledatelju ipak govori sve.

VJERAN MARIJAŠEVIĆ MOŽDA ERNEST H.

*Na prodaju. Cipelice za bebu.
Nenošene.*

S obzirom na kratkoču priče kojoj ću posvetiti ovaj osvrт osjećao sam se slobodnim čitav njezin sadržaj napisati na isti komad papira. Riječ je o navodnom djelu poznatog pokojnog američkog pisca s kubanskom adresom Ernesta Hemingwaya (iako se većina izvora do kojih sam došao ograju i prenose da je navedena informacija nepotvrđena), no i ako nije koncentraciju ćemo usmjeriti na njezin sadržaj, konstrukciju, kompoziciju i ostale elemente koje bi kratka priča trebala imati. Krenemo li od analize mesta radnje shvatit ćemo da ono ne postoji, no ipak, atmosferičnost, dapače mračni doživljaj ovih triju rečenica stvara svojevrsni prikaz stanja uma, mnogo prije u čitatelja nego kod samog autora. No, za kratku priču koja uspije-

kraj, vojničku odoru zamjenjuje onom civilnom što bi označavalo odbacivanje društvene dužnosti i prepuštanje Ani. U predstavi se također pojavljuje svojevrstan ljubavni trokut koji ne dobiva na važnosti. Naime, Kitty (Jelena Perčin) se naivno zaljubljuje u Vronskog, dakako nesretno, te zbog toga čak oboli. No njene boli izlječi Levin (Mario Rade), kojemu pri drugoj prošnji, izgovara sudbonosno da. Kittina djevojačka naivnost je vidljiva, osim iz ovog postupka, kroz njezin kostim nježnih boja koji kasnije dobiva nešto ozbiljniju notu sukladno njezinoj zrelosti.

Prezrela slika obitelji Karenjin prikazana je upravo kroz – slike. Objesene na zidu, izložene na vidjelo, ali prazne, samo su vidljivi okviri dok njihova ultrašnja nedorečenost gledatelju ipak govori sve.

va izazvati emociju (makar i negativnu) svom čitatelju, mora se priznati da uspijeva u primarnoj nakani i misiji. Iako su nam likovi ove priče nepoznati (osim naše percepcije malog djeteta, bila ona pozitivna ili negativna) tumačenje samog izvora odnosno motiva za pisanje iste može ukazivati na svojevrsnu priliku da bolno iskustvo (vlastito ili tuđe) autor stavi pred sud čitatelja.

Lik u ovoj priči ne može biti ništa drugo no vlastita emocija. Poigravanje vlastitom emocijom vrlo je spretan potез autora koji lopticu odgovornosti za tumačenje vlastitih riječi prebacuje na samog čitatelja, te na taj način zanimljivom koincidencijom šest riječi dolazi do ogoljavanja vlastite duše koja se isprepleće s veoma osobnim preispitivanjima, fantazijama ili traumama. Emotivnoj interakciji pridonose i interpunkcijski znakovi postavljeni vrlo precizno i sistematično kako bi čitanjem (posebice „naglas“) došli do situacije u kojoj će začudnost napisanih riječi stvoriti kratke pauze i time pospješiti dramaturšku budnost. Nastavno na rečeno, možemo zaključiti da je još jedan element kratke priče nazočan – lik je zaplet, a zaplet je lik. Shodno tome, sukob sa samim sobom, ako prihvaćamo tezu da je lik vlastita emocija, dolazi na višu razinu. Unutarnji sukob sa samim sobom, nemoć pred jednostavnom konstrukcijom koja uvjetuje misli i zaključke negativnog (preciznije bi bilo reći tužnog) naboja potvrđuju se tijekom čitanja ovog groteskno velikog djela (u njegovoj dubini, posebno emocionalnoj), a opet kirurški precizno definiranog svojom materijalnom kratkočom. Prema procjeni koju se usuđujem napisati, cijenjeni čitatelj ovog osvrta dopustit će da ga, ali i sebe, uvjerim da je riječ o kombiniranoj metodi slaganja lika. Savršeni, idealni, izmišljeni lik, kao produkt mašte autora izvrsno komplementira s našim vlastitim likom

kojeg unosimo čitajući priču o cipelama koje nikada nisu uspjele doći do dječje nožice. Samom konstrukcijom i kratkočom, autor je uspio portretirati lik sažetim prikazom, što umjetnost (odnosno umješnost) o kojoj tematiziramo uzdiže na razinu jednostavnosti, pitkosti, čitkosti i usredotočenosti na sukob s već spominjanim glavnim likom.

ati bezuvjetno tražiti od glavnog lika, u to ipak nema sumnje.

MARIJA LOZANČIĆ

SIMBOLIKA CRVENE TORBICE

Lav Nikolajević Tolstoj: Ana Karenjina, HNK Osijek, režija: Dora Ruždjak Podolski

Roman Lava Nikolajevića Tolstoja „Ana Karenjina“ realistično prikazuje odnose među ljudima, bili oni ljubavni, prijateljski ili društveni. Kroz cijelo djelo provlači se pitanje maura i položaja žene u 19. st. Kao glavni problem pojavljuje se licemjerje koje je i razlog tragičnog kraja.

Glavna je tragična junakinja Ana Arkadjevna Karenjina u izvedbi glumice Sandre Lončarić Tankosić. Ona je nositeljica priče o ženi koja odudara od društvene norme tog doba. Buntovnica je, a veliku borbu vodi i sa svojim unutarnjim psihološkim pitanjima i previrnjima. Nemoćna je pronaći rješenja i završava tragično. Podvojena je kao brižna majka i supruga Alekseja Aleksandrovića Karenjina, kojeg je glumio Davor Pavić, i kao ljubavnica grofa Alekseja Kirilovića Vronskog (Vladimir Tintor). Mogla se pronaći u svojim strastima koje je izmjenjivala sa grofom, ali nije mogla prihvatiti činjenicu da laže muž i sinu. Kontrast se ostvaruje i kroz drugi par kako bi nam se upredočila nesavršenost Aninog života, naime, par Konstantina Dmitrijevića Levina i njegove žene Katarine Aleksandrovne Ščerbacke – Kitty, u izvedbi Aleksandra Bogdanovića i Jelene Perčin. Ta razlika prikazana je i u odnosu sela i grada te društvenih razlika između građana i plemića. Njiveći dio radnje događa se u salonu, prostoriji omeđenoj gredama i policama s knjigama. Scenografija Stefana

S obzirom na kratkoču priče kojoj ću posvetiti ovaj osvrт osjećao sam se slobodnim čitav njezin sadržaj napisati na isti komad papira. Riječ je o navodnom djelu poznatog pokojnog američkog pisca s kubanskom adresom Ernesta Hemingwaya (iako se većina izvora do kojih sam došao ograju i prenose da je navedena informacija nepotvrđena), no i ako nije koncentraciju ćemo usmjeriti na njezin sadržaj, konstrukciju, kompoziciju i ostale elemente koje bi kratka priča trebala imati. Krenemo li od analize mesta radnje shvatit ćemo da ono ne postoji, no ipak, atmosferičnost, dapače mračni doživljaj ovih triju rečenica stvara svojevrsni prikaz stanja uma, mnogo prije u čitatelja nego kod samog autora. No, za kratku priču koja uspije-

Završetak priče je kombinacija neočekivanosti i otvorenosti, ali isto tako ostavlja čitatelja u nedoumici s vlastitim idejama i slikama - što je uslijedilo nakon mogućeg javljanja zainteresiranog kupca? Je li došao u priliku saznati nešto više? Jesu li i njega mučila određena pitanja kao i čitatelje? Jesu li cipelice ipak bile samo dio robnog viška u izlogu trgovine obućom? Odgovore na zadana pitanja ipak ćemo mor-

Katunara prikladna je i jednostavna, ali u prvi plan dolaze glumci u historijski vjerno osmišljenim kostimima Barbare Bourek. Na neki način u predstavu su uključeni i gledatelji jer se prije početka predstave, dok su svjetla prigušena, čuju se glasovi glumaca koji nabrajaju mjesto spomenuta u romanu, posebno ona kojima je kročila „ta preljubnica“. Mjestimice se prepričava radnja iz romana pa se glumci obraćaju publici, čim se postiže da gledatelji preispitaju svoje stavove i promisle o vlastitim postupcima ali i o likovima iz predstave. Ono što dodatno uvlači u radnju i rusku kulturu jest glazba koja prati predstavu, osim male iznenadjuće promjene na kraju, kad se izvodi moderna pjesma na engleskom jeziku.

U predstavi je snažna uloga boja i kostima, napose Aninih. Uzevši crvenu boju kao ljubav ili strast, bijelu kao istinu, a crnu kao muku i tugu, Ana ih je iznosila sve tri. Na samom početku Ana nosi crvenu torbicu koja, u skladu s njezinim ljubavnim životom, postaje znak ljubavi i strasti. Kad je s ljubavnikom s kojim i je dijelila te emocije, bila je i u crvenoj haljini, jaknici i s torbicom. S mužem je bila zaognuta mračnim bojama i nezadovoljstvom, ali sa sinom, s kojim je dijelila iskrenu ljubav, bila je u bijeloj odjeći. I drugi likovi svoju su simboliku iskazali kostimima. Pripadnici viših društvenih slojeva odjeveni su u bijelo – nepogrešivi i uzvišeni, a vojnici mračni i spremni na sve, Kitty plaha u nevinim svijetlim bojama, a ruski seljaci u tamnom, umorni. Rotirajuća scena s dva osnovna prostora također sugerira podvojenost prikazujući grad i selo, salon i klizalište... Upravo na klizalištu glumci su iskazali i plesno umijeće simulirajući klizanje. Na samom kraju simbolički je sugerirana i Anina smrt. Odbačena od društva, prozivana od „prijatelja“, licemjerno vrijedana, svoj mir pokušala je pronaći bacivši se pod vlak, što je prika-

zano u prizoru njezina razodijevanja, dok je ostalim likovima dodavala dio po dio svoje odjeće. Ljubavniku je dala crvenu jaknu.

Kad se zastor spusti, ispod nje- ga proviruje Anina ruka koja čvrsto drži crvenu torbicu. Njena ljubav i strast nisu mrtve. Nisu nikada niti umrle.

IRENA GRGIĆ

KRATKI (PRE)REZ

Krešimir Pintarić, Rebeka mrzi kada kokoši trče bez glave, Osijek, 2003.

Duhovito, zanimljivo te nadasve originalno. Ovako bi se ukratko mogla opisati kratka priča Krešimira Pintarića „Kako sam bio prisiljen zatražiti savjet ginekologa“. Uzevši u obzir da je riječ o muškom autoru već sam naslov govori da će priča biti u najmanju ruku šaljiva. Kako jedan prosječan muškarac vidi ginekologa? Kao osobu koja mu je upravo uništila dugo iščekivani godišnji ili kako bi autor rekao osobu koja mu je ženu uvjerila da ima gljivice na kurcu. Nemoguće, ali ipak se dogodilo. Pintarić u priči sasvim iskreno objašnjava s kakvim se on sada problemima mora nositi te koliko to zapravo škodi njegovoj muškosti. Ispovijest s kojom se poistovjećuje velika većina muškog roda, nasmijat će žensku publiku, ali i izazvati simpatije kod muškaraca, naročito onih koji su se našli u istom problemu. Kroz cijelu priču proteže se neizvjesnost, a duhovitim komentarima (naročito onim vulgarnoga sadržaja) zadržava se pozornost čitatelja. Kraj priče osim što dolazi u potpuno neočekivanom dijelu, sam po sebi je neočekivan i kada shvatiš da je to the end zapravo poželiš da ima nastavak. Lako štivo čija je tematika definitivno aktualna i sveprisutna, ispričana iz muške perspektive svakako je nešto što vrijeti pročitati uz jutarnju kavu.

SARA GOLL

NI JEDNA EMANCIPACIJA NE PROLAZI NEKAŽNJENO

Ivana Simić Bodrožić, 100% pamuk, Zagreb, 2014.

Suvremena hrvatska autorica Ivana Simić Bodrožić, u izdanju nakladničke kuće V. B. Z. iz Zagreba, objavila je 2014. zbirku kratkih priča *100% pamuk* koja tematizira ženski svijet. Knjiga je to koja bi mogla pripadati tzv. ženskom pismu, koje još od osamdesetih godina prošloga stoljeća opstaje na hrvatskoj književnoj sceni. Ova se zbirka sastoji od petnaest priča, povezanih ženskim junakinjama, od kojih su neke ispričane u prvom, a neke u trećem licu. Teme koje okupiraju autoricu uglavnom su problemi stvarnih, tzv. prosječnih žena oko nas – majčinstvo, trudnoća, odnosi s mužem, odnosi s majkom, problemi na poslu. Cijelu zbirku prožima pomalo sentimentalna atmosfera. Ženski su to likovi koji žive uobičajene ženske živote, ali one same nisu sigurne da su spremne prihvati te uloge. Ta nesigurnost proizlazi iz odbijanja etikete žene kakvima ih vidi društvo, a odbijanje je izrazito očito već u prvoj priči prema kojoj je nazvana cijela zbirka, a u kojoj glavna junakinja činom odbacivanja gaćica doživljava slobodu od strahova barem na jedan dan: „Za nekoliko minuta svjetlo se ugasio, muž se stropoštao pored nje na krevet, ovlaš je pomazio, a ruka mu se zaustavila na njezinom golom boku. Opa! Što to znači? Bit će nešto večeras? Razdražano je progovorio. Znači da imam gljivice i da moram spavati bez gaćica – informativno je odgovorila. (...) Večeras je bila i pomalo zahvalna gljivicama...“ Pripovjedačice i likovi ovih priča često svojim stavom prikazuju nemogućnost potpunog bijega od etiketa, a koji u mnogim slučajevima varira između ironije i ozbiljnosti.

Većina tema u ovoj zbirici dio su i svakodnevice mnogih od nas, bez ob-

zira na spol ili kakvu drugu odrednicu. Međutim, od mnogo tih i takvih tema okrećemo glavu ili ih ne želimo sagledati iz drugačijeg kuta. Svaka priča na originalan način, često crnouhumorno, prikazuje žensku svakodnevnicu. Ženstvenost, majčinstvo, kućanski poslovi i intimni odnosi u pričama Ivane Simić Bodrožić prikazani su vjerodostojno i bez uljepšavanja. Dijalozi su uvjerljivi, obrati ironični, pripovjedačica je duhovita. Autoričine su protagonistice gimnaziska profesoricu hrvatskoga jezika, kućna pomoćnica rodom iz Bosne, studentica, ostarjela zagrebačka Albanka, spisateljica, trudnica, inkriminirana djetalnica MUP-a, mlada intelektualka frustrirana roditeljstvom i nedovršenim magisterijem, supruga nestalog branitelja, peterostruka majka. U njihovim se pričama autorica bavi intimnim obiteljskim dramama te razotkriva nataložene slojeve obiteljskih odnosa. Uvodi nas u intimne svjetove junakinja u prijelomnim trenutcima njihova života, koji u pitanje dovode njihov identitet, preoblikuju sve njihove dosadašnje stavove i njih same. Ovim svojim pričama, Ivana Simić Bodrožić donosi fragmentarne prikaze generacijskih razlika, tradicionalnog i suvremenog, urbanog i ruralnog te tako iz novog kuta osvjetljava tradicionalnu podjelu uloga u društvu i rodnu diskriminaciju. Oštro kritizira zbilju te kratkom proznom formom uspijeva raslojiti to tako različito društvo. Sudbine njezinih junakinja pokazuju ono čemu i svakodnevno svjedočimo, a da to i ne želimo. Ova će zbirka uznemiriti, ali i pružiti velik čitateljski užitak u tekstu.

Carpe
Diem.

VOLONTIRANJE I.

Volontiranje? Uvijek!

Manuela Polak

Ivana Domac i Manuela Polak studentice su 1. godine diplomskog studija Knjižničarstva na Odjelu za kulturologiju.

Katedra za knjižničarstvo na Odjelu za kulturologiju zaslužna je za niz radionica koje su studentice provele s učenicima osnovnih škola jer su kroz niz stručnih kolegija i radionica naučile mnogo o knjižnici, njezinoj obrazovnoj, ali i odgojnoj ulozi.

Kako je već navedeno, studentice su održale niz radionica s djecom u OŠ Antuna Mihanovića i OŠ Vladimira Becića. Pod mentorstvom dr. sc. Marije Erl Šafar provele su niz različitih radionica s učenicima u OŠ Antuna Mihanovića u Osijeku. Tijekom Festivala znanosti koji se održava svake godine, održale su radionicu pod nazivom 'Divlji valovi'. Iduće su godine sudjelovale ponovno na Festivalu, a glavna je tema bilo Sunce. Radionica je održana također u OŠ Antuna Mihanovića. Osim Festivala znanosti koje su provodile s kolegicama s istog smjera, Josipom Jorgić i Josipom Katalenić, studentice su provele i niz kreativno – pedagoških radionica. Neke od njih su radionica Nije me strah gdje su s učenicima provele nastavni sat o suzbijanju straha, nadalje radionica o Jabukama povodom obilježavanja svjetskog dana Jabuka – 21. listopada gdje su učenici izrađivali svoje jabuke za razredni pano te su izrađivali jabuke od plastičnih boca što se pokazalo kao i više nego uspješna radionica. Božićna je radionica također bila učenicima zanimljiva jer su studentice s njima izrađivali božićne ukrase za uređenje razreda (sobovi, božićna drvca, ukrasi za bor od starih žarulja itd.)

Osim radionica provedenih s djecom, studentice su akademsku godinu 2014./2015. provele volontirajući na Evandeoskom teološkom učilištu u Osijeku gdje su naučile katalogizirati te klasificirati građu u računalnoj bazi Koha, slagale su knjige na police prema Deweyevoj klasifikaciji te su se bavile određivanjem signature knjižnične građe.

Uz sve navedene radionice, važno je spomenuti i Dječje online novine koje su studentice radile pod mentorstvom dr. sc. Marine Vinaj i profesoricom Tamarom Zadravec. Projekt je započeo u ljetnom semestru 2015. godine iz kolegija Hrvatska periodika kao medij. Zadatak nam je bio napraviti dječje novine u elektroničkom obliku. Projekt se odvijao u OŠ Vladimira Becića u suradnji s učiteljicom Radojom Wilhelm. Projekt je bio iznimno uspješan, a radovi koji su nastali tijekom projekta mogli su se pogledati na Odjelu za rad s djecom i mlađima Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku kada je bila otvorena izložba pod nazivom 'Knjižnica, knjiga, čitanje'.

Radivši i surađujući s drugim odgojno – obrazovnim ustanovama, stekle su razne vještine surađivanja i timskog rada što je rezultiralo izložbom učeničkih rada.

ONLINE NOVINE: https://issuu.com/manuelapolak/docs/dje__je_novine.pptx

OTVORENJE IZLOŽBE: <http://www.glas-slavonije.hr/285667/3/Dosadno-ti-je-Pa-citaj>

VOLONTIRANJE II.

Generation KM

Kulturalni je menadžment takoreći „njajposlovni smjer“ Odjela za kulturologiju, ali to ga ne čini manje dinamičnim ili izazovnim, dapače. To svojim primjerom pokazuju studenti prve godine diplomskog studija Kulturalnog menadžmenta. U protekle su se četiri godine suočili s brojnim izazovima u pogledu organizacije evenata, suradnji s kulturnim institucijama, rada na projektima i osobnim volonterskim iskustvima. Ovom prilikom iznijet će se pregled njihovih najzanimljivijih iskustava i dojmova.

Jedan od prvih većih zajedničkih projekata smjera bila je izložba Julija Knifera, osim posebna po svojoj prirodi kao velika i konačno prva retrospektiva Julija Knifera Muzeja likovnih umjetnosti u Osijeku, posebna po tome što su upravo student bili ti koji su po prvi puta bili zaduženi za vanjsku organizaciju. Do suradnje Muzeja i studenata došlo je uz podršku doc.dr.sc. Borisa Crnkovića, nositelja kolegija "Projektni menadžment" u sklopu kojeg je na inicijativu asistentica na kolegiju Marte Borić i IVE Buljubašić, a uz pristanak, motivaciju i želju studenata osmišljen nov način otvorenja seminarskoga dijela nastave.

Brojne marketinške, organizacijske i kreativne aktivnosti studenata dovele su do uspješne marketinške promidžbe izložbe, kao i same realizacije.

Jedan od narednih uzbudljiv projekata smjera, takozvana studentska „beba“, bio je što upečatljivosti, a što simbolike radi uspješno zaživjeli projekt nazvan SOS (Scena osječkih studenata). Naziv aludira na potrebu studenata Umjetničke akademije u Osijeku da se izbore za svoj prostor i alternativnu kazališnu scenu, kao i želju mladih posjetitelja i građana da istu tu alternativnu scenu konzumiraju na jedan nov način. Umjetnička akademija je imala glumce, predstave i talent, a kulturalni menadžeri potrebne organizacijske i marketinške vještine. I tako je nastala jedna zabavna i odlična suradnja. Projekt je nastao u sklopu kolegija „Strategije oglašavanja“, a na inicijativu asistentica na kolegiju Ivane Tokić i IVE Buljubašić. Projekt, sada već pravi „teatar“, uspješan je i aktivan već drugu godinu.

Jedan od većih projekata Odjela bio je seminar studentskih radija pod nazivom „HearMe“. Osijek je dobio priliku po drugi put biti domaćin ovom velikom

događaju na kojemu je sudjelovalo 13 studentskih radija i radijskih emisija, iz čak 11 gradova, odnosno 5 zemalja iz regije. Cilj? Umrežavanje studentskih radio postaja i emisija, razmjenom iskustva i zajedničkog djelovanja. Za ideju i organizaciju „HearMe“ festivala zaslužni su upravo studenti, glavni organizatori bili su Studentski radio UNIOS, Odjel za kulturologiju u Osijeku i Elektrotehnički fakultet u Osijeku, a kao partneri i potpora ovome projektu uključili su se i drugi fakulteti, volonterske i neprofitne organizacije te kulturne institucije Grada Osijeka. Kulturalni je menadžment bio podrška „medijskoj ekipi“ te je bio zadužen za organizacijske aktivnosti, između ostalog za pronalazak i dogovaranje sponzorstava događanja.

Posljednji i trenutno aktivni, veliki grupni projekt smjera, svima je dobro poznata „Osječka glazbena srijeda“. Već uhodana suradnja Kulturnog i UAOS,

The poster features a large image of a brass instrument, possibly a tuba or trumpet, in the foreground. The text "osječka glazbena srijeda | 4" is prominently displayed in red and black. Below it, it says "koncertni ciklus grada | glazbena sezona 2015/2016". At the bottom, there are logos for Muzej Slavonije, Akademija u Osijeku, Hypo Alpe Adria, Iloki Podrumi, Plinacro, and HNK Osijek. The website "www.muzejslavonije.eu" and "www.ogs.eu" are also mentioned.

s vodstvom prof.art. Davora Bobića kao i Muzeja Slavonije u Osijeku predstavlja sezonu glazbenika iz cijelog svijeta srijedom u 19 sat u prostorima Muzeja. Kulturalni su menadžeri ovdje preuzeli zadatku vođenja digitalnog marketinga, kao i pomoći pri organizaciji svakog pojedinog koncerta. Ovaj projekt za studente savršeno zaokružuje kulturnu „priču“, pridodajući tako iskustvima s izložbama, predstavama, medijima i posljednju - koncertnu notu. Projekt studenti rade u sklopu kolegija „Menadžment koncerta“, a ponovno uz pomoći asistentica na kolegiju Ive Buljubašić i Ivane Tokić.

Osim grupnih projekata, većina je studenata samostalno uključena u brojne projekte i volonterske aktivnosti, svjesni od prve godine kako je upravo to ključ snalaženja u struci, ali i osobnog razvoja i rasta.

Stefani Šešum, volonterka po definiciji, od svoje 16. godine volontira u Humanitarnoj neprofitnoj udruzi Auxilium. Za nju je bit volontiranja prije svega čovječnost, a o tome kaže: „Biti dio Crvenog križa ne znači biti samo dio pokreta, to znači biti prihvaćen i jednako tako prihvaćati ljude bez obzira na različite političke sustave, svjetonazole, njegovati plemenitost ne gledajući na boju, vjeru, nacionalnost. Volontirajući u Auxiliumu pomažemo onima kojima je pomoći potrebna, vjerujemo i širimo toleranciju, nenasilje i mir. Volonterskim radom želimo ljudima približiti stvarne probleme, ali jednako tako ponuditi im i rješenje.“

Ena Valentina Đerek i Valentina Mrkonjić, zaljubljenice u umjetnost, dvi-

Matea Milinković, prava kulturna humanitarka, niz godina volontira u Gradskom društvu Crvenog križa Osijek

je godine volontiraju u Muzeju likovnih umjetnosti u Osijeku na nizu izložbi, a primarno na dobro poznatom događanju „Noć muzeja“. Volontirale su i na manifestaciji „Osječko ljetno kulture“ te uvijek traže nove i zanimljive projekte. O tome kažu: „Volontiranjem postajemo dio te institucije, osoba koja doprinosi njenim postignućima i članom zajednice. Muzej likovnih umjetnosti nas uvijek dočeka otvorenih vrata, zbog čega mu se uvijek i vraćamo.“

Ivan Tenko, krizni volonter, spreman je na teške situacije koje drugi izbjegavaju pa je tako volontirao tijekom poplava u Slavoniji u sklopu Studentskog zbora u Osijeku te volontira u instituciji Centar „Ja kao i ti“ u sklopu programa Volonterskog centra „Novi Život“ koji za cilj ima što bolju integraciju osoba s mentalnim izazovima u šire društvo. Različitim radionicama osobe s mentalnim izazovima uče vještine kojima mogu služiti u društvu. Volontiranje tijekom poplava duboko ga se dojmilo, kako sam kaže: „Cilj mi je bio pomoći unesrećenima na sve moguće načine i primarno sam radio na prikupljanu hrane, lijekova i odjeće te prijevozu iste u pogodena područja. Tijekom volontiranja svjedočio sam velikoj požrtvovnosti i solidarnosti studentske populacije, ali i svih građana našeg grada. Volontiranjem ne gubimo ništa, a dobijemo puno toga za uzvrat.“

Emily Dobutović i Irena Jurić, dinamični duo, tri godine volontiraju u Francuskoj aliansi u Osijeku gdje se bave organizacijom različitih događanja kao i

marketingom, a volontirale su i na svim projektima smjera, na izložbi Odjela „Pogonsko gorivo“, u Gradsкоj knjižnici u Osijeku te su zajedno s još dvoje kolega (Matea Milinković, Tomislav Jurić) radile studentski projekt „Teatrijada“ za Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku. O tome kažu: Iskustva iz Alijanse uspomene su nam za cijeli život, gdje ima malo muke i rada, ali više zabave, izazova, novih poznanstava. Volontiranje je, za ono čime se težimo baviti, ključna

stavka stjecanja iskustva, ali i upoznavanja sebe, svojih prednosti i slabosti te upoznavanje drugih. Da bismo ljudima približili kulturu moramo sami biti njezini neprestani konzumenti. Mogli bismo reći da je upravo volontiranje najbolja simulacija i priprema za ono što nas uskoro čeka u „stvarnom“ svijetu.“

Dan vam je uvid u ono čime se naši menadžeri bave. Dakako, ovo nije ni trećina svih njihovih iskustava, niti su spomenuti svi projekti i osobe, ali nešto treba ostaviti i za druge prilike. Do tada se treba veseliti novim iskustvima i izazovima, koje će ekipa studenata s Kulturnog menadžmenta objeručke prihvatiti.

VOLONTIRANJE III.

Bez naslova

Izabela Filipović

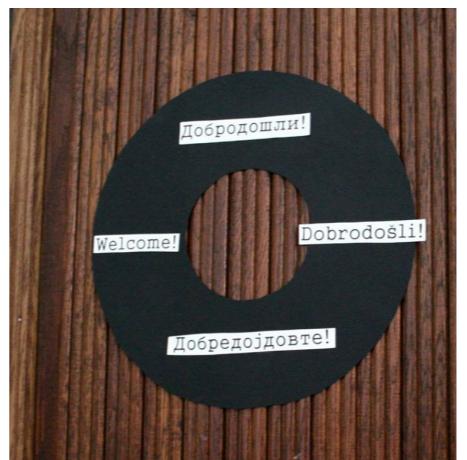
Osijek je imao priliku ponovo ugostiti seminar studentskih radija HearMe. Seminar je održan 15. i 16. ožujka 2015. Ovi seminari održavaju se jednom do dva puta godišnje od 2009. godine s ciljem umrežavanja studenata koji su predani radu na studentskim radnjima u regiji. Ovi susreti studenata imaju cilj ostvarivanja daljnje suradnje u projektima, zajedničkim emisijama, ali i razmjenni iskustava i međusobnom poučavanju.

Studentima Kulturologije pružila se prilika za volonterski rad na organizaciji i provedbi seminara. Za projekt se prijavilo 20-ak studenata, a na čelu organizacije bili su Davor Vrandečić, glavni urednik Radio UNIOS-a te Gordana Lesinger, asistentica Odjela za Kulturologiju. Volonteri su bili podjeljeni u četiri grupe od kojih se svaka bavila drugim zadatcima: odnosi s javnošću, zabavni program, prikupljanje donacija i organizacija izložbe. Tako su studenti zaslužni za odnose s javnošću

(Izabela Filipović, Iva Cindrić, Ivana Rađić, Ena Kokanović) sastavljali objave za medije, davali intervjuje, komunicirali s gostujućim radnjima i slično. Studenti zaslužni za zabavu (Nikolina Čosić, Maja Varga, Dražen Dominković) organizirali su zabavne igre tijekom prve večeri.

Studenti kulturnog menadžmenta (Irena Jurić, Vlatka Ipša, Matea Milinković) prikupljali su donacije pića i hrane, a za organiziranje izložbe odgovorni su bili studenti pete godine medijske kulture (Lucija Brajdić, Marija Završki, Marina Divić, Vlatka Tikas). Tako je ovaj seminar jedan od primjera kako budući novinari, PR i medijski stručnjaci, kulturni menadžeri imaju priliku svojim zalaganjem ostvariti praksu u željenoj struci tijekom studiranja.

Svaki seminar tematski je definiran pa se tako i ovaj, 11. seminar, održao pod geslom „Jačanje uloge građana u medijskom prostoru“. Studenti su tako imali priliku poslušati preda-

vanja predstavnika humanitarnih i civilnih udruga koji već djeluju u medijskom prostoru te profesora čiji se znanstveni rad temelji na proučavanju medija regionalnog i lokalnog obuhvata.

Osječani su ugostili 34 studenata iz Dubrovnika (Radio UNIDU), Rijeke (Radio SOVA), Mostara (Radio Treći), Zagreba (Radio STUDENT), Ljubljane (Radio ŠTUDENT), Maribora (Radio MARŠ), Podgorice (Radio KRŠ), Beograda (Slušaonica 6), Slavonskog Broda (92 Fm).

U petak, nakon što su studenti doputovali iz svojih gradova te se smjesili u osječkoj Tvrđi, prvo su imali priliku sudjelovati na Svečanoj sjednici Elektrotehničkog fakulteta Osijek povodom 37 godina fakulteta. Tijekom sjednice ujedno se i svečano otvorio početak emitiranja Studentskog Radija UNIOS na frekvenciji 107,8 FM. Isto popodne posjetiocu su poslušali predavanje doc. dr.sc. Predraga Zime s Pravnog fakulteta u Osijeku na temu „Uloga građana u medijskom prostoru“.

Nakon toga posjetili su otvorene izložbe „Pogonsko gorivo“ na Odjelu za kulturologiju. Izložba predstavlja osječku rock kulturu 70-ih i 80-ih godina te njezin izričaj i utjecaj na današnji Osijek i kulturu grada. Studentima pete godine

ova izložba bila je zadatak diplomskoga rada te su je ponovno otvorili za goste HearMe seminara. Ime izložbe predstavlja album/kompilaciju i jedan je od ključnih glazbenih dokumenata osječke rock glazbe. Kroz prikupljenu dokumentaciju, glazbu, fotografije, film i ambijent pokušalo se objasniti zašto je Osijek tada bio smatran gradom rocka. Izložba je bila vrlo posjećena te su Osječani i gosti HearMe festivala uistinu mogli doživjeti tadašnju rock scenu uspješno postavljenim materijalima i osmišljenim ambijentom.

Navečer su se gosti i domaćini u dobrom raspoloženju preselili u osječki kulturni Old Bridge Pub gdje se održao „HearMe Open“ - izvrsno organiziran slijed igara i kvizova u kojem je sudjelovao svaki posjetitelj te je izlazak

potrajan do jutra.

Seminar se nastavio u subotu te su se svi, nakon kasnojutarnje kave i prepričavanja sinoćnjih događaja, uputili u zgradu Kulturologije gdje su poslušali Lejlu Šehić Relić iz Volonterskog centra Osijek koja je održala zanimljivo predavanje „Civilno društvo i demokracija“. Nakon nje, predavanje je održao Marijan Gubina na temu „Kultura mira“.

Navečer su se svi sastali ispred „party tramvaja“ koji je nekoliko puta obišao grad prepun studentskih radijskih voditelja koji su razgledavali Osijek uz tramvajsку gužvu, ples i glasnu glazbu čiji su zvuk u čudu pratili pogledi osječkih prolaznika. Večer je opet potrajala do jutra i studenti su u cijelosti iskoristili vrijeme za upoznavanje, druženje, razmjenu iskustava i dijeljenje savjeta u budućem radu.

Sve ono što se događalo unutar organiziranog programa doprinjelo je cilju ovoga seminara - povezivanju studentskih radija diljem regije. No, svakako je je jednako važno ono što se događalo između termina programskog sadržaja. Na kavama su se opisivala radna mjesta na radnjima, proživljena iskustva u raznim gradovima, prepričavale anegdote u voditeljskom poslu, upoznavali smo se s različitim načinima vođenja i rada na radnjima. Možemo reći kako smo naučili puno toga, ali i osjetili uspone i padove drugih, do tada nepoznatih, vrijednih ljudi koji se trude u svojim gradovima napraviti nešto novo i drugačije od uobičajenog. Nadamo se kako smo svojim gostima uspjeli prenijeti sliku Osijeka kakvog ga mi vidimo, kao studenti, kao sadašnji i budući novinari, kulturolozi, novinari radio postaja i medijski stručnjaci.

Zašto platiti kartu za koncert?

Damir Časar

Vjerujem da svi mi idemo na koncerete, zbog toga ovaj tekst i pišem. Posvećujem ga vama, vama koji idete na koncerete. Kao mlađi često sam se ušvercavao na koncerete. Imao sam dugačak period u kojem sam se više ušvercavao na koncerete nego što sam ih plaćao. Provlačio sam se kroz prozore, penjaо preko ograde, crtalo žigove, printao karte, mijenjao se za narukvice, protičavao između redara, sve sam radio samo da ne platim kartu. Trenutna situacija jest takva da je novčana situacija katastrofalna, al' ruku na srce, ni prije nije bila nešto puno bolja. Nekad se novci za ulaznicu nađu, nekad se ne nađu. Znalo se štedjeti i po tri mjeseca samo za upad, a put se financirao kako je tko znao. Uglavnom se švercalo i HŽ-om, čak su se i konduktori podmićivali i to s 20-30 kn. U to vrijeme su konduktori zarađivali uz svoju plaću barem još jednu, još jednu plaću koju su im priskrbili veseli posjetitelji koncerata.

Sve to švercanje na koncerete i izbjegavanje plaćanja ulaznica dovodi do jednostavnog pitanja. Zašto platiti ulaznicu za koncert? Zašto bi netko platio upad, kad se uz malo truda može nekako provući i prisustvovati željenom događaju? Odgovor je zapravo vrlo jednostavan. Odgovora je zapravo mnogo više nego što se to misli. Previše sam se nagledao klubova koji su propali, koji su odustali od organizacije ičega, koji su stavili ključ u bravu iz istih razloga zbog kojih treba platiti ulaznicu.

Nije ulaznica sama po sebi skupa koliko su skupe popratne stvari koje su prijeko potrebne da bi koncert prošao baš onako kako mi želimo. Prije svega treba nekako doći na koncert, znači treba platiti prijevoz osim ako ne dolazimo biciklom ili dobrom starom i isprobano-

metodom, pješice. Tu se javlja prvi možebitni trošak. Svakako prije koncerta treba nešto pojesti i popiti. Neke cigarete je također dobro imati u džepu. Grlo ne smije i ne može biti suho za vrijeme koncerta i treba ga nakvasiti. Jakne i torbe negdje treba odložiti. Negdje se čak i odlazak na wc treba platiti. Sve to košta i udara po džepu posjetitelja. Sve se to pomnoži s dva ako vodite djevojku na koncert. Ako se sve to može platiti, može se nekako platiti i ulaz.

Što sad zapravo mi dobivamo prilikom dolaska na koncert? Prvenstveno dobivamo zabavu, jer sami smo odabrali pojaviti se i prisustvovati događaju. Upoznajemo nove ljudi, stvaramo poznanstva i ostvarujemo kontakte. Družimo se uz čašicu razgovora. Biramo hoćemo li stajati kao drvene Marije i biti kazališna publika ili ćemo skakati, plesati, divljati. Sve je to stvar našeg odabira. Ali prvenstveno je stvar da smo odabrali da ćemo uživati.

Treba znati i sam trošak benda koji svira za nas (i za novce). Što je sve taj bend uložio da se popne na binu? Sigurno je tu uloženo i neko vrijeme, a vrijeme je novac (tako barem kaže stara mudra). Uloženo vrijeme da bi se sve to stvorilo i uvježbalo. Bendovi uglavnom plaćaju prostore u kojima održavaju svoje probe. Ako ne plaćaju probe, plaćaju režije za prostor u kojem sviraju. Da bi bend mogao na čemu svirati, mora imati nekakvu opremu koja također košta. Pojedini članovi bendova su školovani glazbenici, a svi znamo što se zapravo uči na glazbenoj kulturi u osnovnoškolskom obrazovanju (ništa). Treba platiti te glazbene škole. Treba platiti putne troškove bendova, kako bi se bendovi popeli na binu. Treba skupiti neka sredstva da se izda album, barem demo da se izda.

Onda taj isti album treba nekako promovirati. Potrebno je i registrirati bend. To su samo neki od troškova koji padaju na leđa benda. Da ne govorimo koliko su instrumenti skupi i koliko je potrebno uložiti vremena i truda da bi to sve na nešto izgledalo.

Organizatori su opet posebna priča. Ako organizator ne posjeduje svoj prostor, mora platiti prostor plus režije. Tu su naravno redari, konobari i ostalo osoblje koje mora biti plaćeno. Promocija koncerta nije besplatna. Oprema za ozvučenje i rasvjetu mora biti kvalitetna i sama s time je skupa. Iako je vrijeme besplatnih masovnih medija, još uvijek se lijepi plakati u svrhu promocije događaja. Svaki plakat mora biti plaćen kao što mora biti plaćena osoba koja ih lijepi i tiska. Mnogim organizatorima tiskare su okrenule leđa zbog neplaćanja već spomenutih plakata. Plakatirati se mora iako je doba modernih masovnih medija koji su uglavnom u potpunosti besplatni. Plakatiranje će živjeti još nekoliko godina, živjet će sve dok većina ne nauči koristiti Internet. Potrebno je prijaviti događaj, platiti porez (25% od cijene) na svaku prodanu ulaznicu, platiti ZAMP i ostale troškove. Na svakom koncertu mora biti i ton majstor, koji naravno nije volonter i ne radi besplatno. Sve to košta.

Nije problem ako se ušverca jedna osoba, problem je kad to postane trend. Čim to postane trend organizator nije u mogućnosti pokriti sve troškove organizacije. Tada se prestaju plaćati i bendovi koji su nastupili, a vi ste ih gledali i uživali na njihovoj svirci. Tada se prekida sva daljnja organizacija i suradnja. Stavlja se ključ u bravu. Pojedinci dobivaju otkaze, zbog nagomilanih dugova. Kultura se prestaje širiti i stagnira do možebitne propasti. Tada se organizator okreće čistom profitu kako bi pokrio dugove, okreće se elektronskoj i turbo-folk glazbi koja mu ostvaruje profit. Ako se smatrate pripadnikom pojedine subkulture i pripadnikom scene platite tu prokletu kartu. Podržite bend, organizatora i klub svojim dolaskom. Nemojte se penjati preko ograde, provlačiti kroz prozor, crtati žigove, mijenjati se za narukvice i nemojte se zaletavati pokraj redara. Svakim ušvercavan-

jem uništavate scenu i subkulturu kojoj pripadate, ugrožavate njihov daljnji razvoj i napredak. Uništavate vlastitu zabavu jer možda baš zbog vas netko stavi ključ u bravu. Ako platite ulaznicu možete doživjeti neka nova iskustva i steći nova poznanstva, može vam samo biti dobro, tj. s pravom možete reći da podržavate scenu kojoj pripadate.

Imajte na umu, svakim vašim ušvercavanjem na koncert ili festival, rađa se još jedna nova turbo-folk zvijezda.

Mixeta

Bruno Koić

Projekt Mixeta idejno je započeo u siječnju 2013. godine, kao blog na kojemu će se promovirati glazbena underground scena i gdje će se raditi izvještaji s posjećenih koncerata. Projekt je imenovao i osnovao Matej Lazić Švogor, uz potporu nekolicine studenata Medijske kulture Odjela za kulturologiju osječkoga sveučilišta, a brojnost članova projekta mijenjala se tijekom vremena. Trenutno su u projektu sedmorica članova, uz brojne vanjske suradnike koji su također s našeg fakulteta, ili iz drugih dijelova Hrvatske i šire regije.

U osnovi, Mixeta je prilika neafirmiranim glazbenicima da dobiju medijsku potporu na internetskoj platformi, a osnovni je cilj projekta *pokrivanje* glazbene scene, a za što je zaslužan glazbeni portal mixeta.net čije su aktivnosti novinarsko izvještavanje o kulturnim događanjima (koncertima, festivalima, promocijama), recenzije novih glazbenih izdanja, promocije neafirmiranih i afirmiranih autora, intervju s glazbenicima, pisanje vijesti iz glazbenog svijeta, pisanje kolumni, objavljivanje fotografskih galerija s glazbenih događanja, najave glazbenih događanja te objavljivanje nagradnih igara namijenjenih čitateljima portala.

Kako vrijeme i inače treba donositi konstruktivne promjene, Mixeta je s bloga prešla na web stranicu u srpnju 2013. godine i proširila svoje područje djelovanja, a početkom 2016. godine osnovana je i udruga Mixeta Media. Udruga se, uz glavni projekt portala, sastoji od nekolicine drugih projekata iz različitih oblika kulture i umjetnosti, pa tako ima i koncertnu organizaciju *Door Deal*, književno-poetski projekt *Na krajičku jezika* te blog filmske kritike *Groblje horora*.

Članovi glazbenog portala mixeta.net su: Mislav Bartoš, Damir Časar, Marko Kaselj, Bruno Koić, Marko Leskovar, Bruno Mitrović i Ivan Šimić.

U projektu također sudjeluje i još dvadesetak studenata osječkog Odjela za kulturologiju, s tendencijom rasta broja studenata radi intenziviranja stručne prakse studenta u području medijske kulture, budući da projekt uvijek treba i želi omogućiti studentima Kulturologije (i ostalih fakulteta) medijsko opismenjavanje.

Članovi udruge Mixeta Media planiraju kao i do sada raditi na portalu, organizaciji koncertnih događanja te održavanju književnih večeri te na razvoju novih medijski zanimljivih projekata.

Ženska moda od 1916. do 2016.

Ivana Rajić

"In order to be irreplaceable one must always be different."

COCO CHANEL

1916.

1920.

Druga polovica razdoblja između 1910. i 1920. godine obilježila je početak rata te se moda prilagodila velikim društvenim promjenama koje su tada nastale. Nakon raskoši, vedrih boja, egzotičnog dizajna i višeslojnih haljina tijekom prvih godina 1910-ih, uslijedila je praktična moda diktirana potrebama. Žene su bile prisiljene raditi te je njihova svakodnevica zahtijevala udobniji dizajn i materijale. Višeslojnost suknji se izgubila, norma su postale jednostavniji krojevi i tamne boje. Suknje su postale kraće i šire s rubom iznad gležnja – patriotske „ratne krinoline“, kako ih je zvao modni tisak. Okolnosti su, kao i uvek, diktirale navike ljudi. Tako se i tada sve više sredstava ulagalo u rat, a ljudi su živjeli skromnije, a moda se pripremala za radikalne promjene koje su ju očekivale u 20-ima.

„Lude 20-e“ odahnule su od straha rata, a modu je počela prožimati sloboda, euforija i s njima mnoge promjene u modnom izričaju. Najvažnije je obilježje tadašnjih haljina pad struka na razinu bokova, a dizanje ruba haljine do, tada šokantne, razine koljena. Haljina više nije pratila oblik tijela, već je kroj bio jednostavno ravan, a pozornost se sve više usmjeravala na detalje. Materijali su postali lepršavi te su uključivali laganu svilu, mehani pamuk i šifon. Nakit koji se kombinirao uz opisane haljine najčešće je podrazumijevao jednostavnu bijelu ogrlicu koja visila sve do struka, a pojavili su se i ukrasni šalovi čija se boja pažljivo kombinirala uz ostatak odjevne kombinacije. Sve se više radilo na ukrašavanju materijala pa su tako nastale kontrastne tkanine i slojevi, a često se ulagalo vremena i truda u ručno nizanje perlica, što je postalo vrlo traženo

i popularno kod žena.

Pred kraj 20-ih pojavio se trend koji se nastavio na 30-e, a prepoznaje se i danas – asimetrične haljine (duljina prednjeg dijela do koljena, a stražnji dio je duži). Kako se emancipacija žena povjećavala, šeširi i duljina kose drastično su se smanjili te se slika žene u haljini niskog struka s minijaturnim šeširom i bubikopf frizurom često sastoji i od cigarete u ruci te dojma nove i smjele žene.

Sve blještavilo i ekstravaganciju za sobom su odnijele 20-e, a 30-ima je zavladaла velika ekonomска kriza padom Wall Streeta 1929. Međutim, manjak mogućnosti razvijao je kreativnost kod žena pa su tako počele same šivati odjeću i to najčešće od pamučnih vreća u kojima su se nosile kupljene namirnice. Neobičan i skroman izbor materijala

1930.

potaknuo je tvorničare na proizvodnju vreća različitih tekstura, boja i uzoraka pa je tako i odjeća postala raznolikija. Pojačao se utjecaj Hollywooda, a smanjio utjecaj Pariza. Tridesete se mogu prepoznati po tadašnjim holivudskim filmovima čiju odjeću obilježavaju prigušenje

1940.

boje, duge i elegantne suknje, otvorena leđa, V izrez, jastučići na ramenima, elegantan torzo, čipkasti izrez i uzak struk. Šešire su zamjenili turbani i tzv. pillbox kape, obvezno su se nosile rukavice koje su se uskladivale s torbom i cipelama.

S Drugim svjetskim ratom nastao je svojevrsni raskol i u svjetskoj modnoj sceni. Pariz je odbio štedjeti na vremenu i materijalu pa je zadržao duge, široke suknje, vratio korzete i bogate šešire, a Britanija i Amerika kreću drugim putem te rationaliziraju korištenje materijala zbog troškova rata. Američke žene počele su nositi uže i kraće suknje, sako i bluze širih ramena, a zimi se često čak bojuju noge i iscrtava šav na listovima kako bi se prikrio nedostatak čarapa, a često su nosile i hlače. Često se nose vedre boje kako bile ublažila skromnost kroja.

1950.

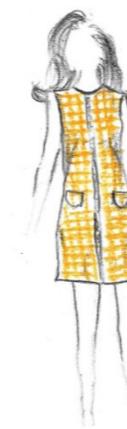
"A woman's perfume tells more about her than her handwriting."

CHRISTIAN DIOR

"I want to die with my blue jeans on."

ANDY WARHOL

1960.

„Lude“ 70-e nastavile su slobodu izričaja populariziranjem disco i rock glazbe te hipija. Često se pretjerivalo s kićem, frizurama, nespojivim bojama, ali ovo razdoblje pokazalo je visoku kreativnost, jedinstvenost i šarenilo. Neizostavni su bili veliki ovratnici, platforma cipele, kratke suknje, široke hlače i cvjetni uzorak. Mladi su pokazivali novi bunt kroz glazbu i odjeću, a danas na ulicama možemo vidjeti odjeke 70-ih kroz

1970.

Razvojem medija, posebno televizije, 60-e su donijele dozu eksplozije različitosti i kreativnosti. Koliko su 50-e zračile konzervativnošću, toliko su, naročito u drugoj polovici, 60-e pokazale sve ono što se prije skrivalo. Žene su nosile suknje kraće nego ikada, raznovrsne boje postale su neizostavne i sve je izgledalo slobodnije, smjelije i otvorenije. Ekstremnom popularnošću Beatlesa, London je postao središtem modne scene dok je Pariz ostao u pozadini.

1980.

rese, kožnu odjeću, androgene košulje i hlače zvonolikog kroja.

"Buy less, choose well."

VIVIENNE WESTWOOD

80-e su obilježile još veću popularnost televizije te su svi htjeli kopirati stilove iz poznatih televizijskih serija „Dallas“ i „Dinastija“. Obilježja tog modnog stila su kožne i pilotske jakne, kožne hlače, uske traperice i kratke suknje, tajice i majice s printom. Glazba je nastavila imati veliki utjecaj na modu, a razvojem MTV-a pojatile su se pop ikone čiji se stil masovno kopirao.

1990-e sa sobom su donijele novine u obliku supermodela kao što su Cindy Crawford, Linda Evangelista i Naomi Campbell, ali i Madonne i popularnih serija kao što je Beverly Hills. Kratke, uske haljine, neobični modni dodaci, „oversized“ majice i košulje, šarenilo i nespojivi printevi te traper obilježili su ne tako davne 90-e te gotovo svaki današnji trend možemo naći na fotografijama iz toga vremena.

Modu 21. stoljeća možemo gledati kao mješavinu i nadogradnju svih dotadašnjih trendova. Prvo desetljeće

1990.

2000.

obilježila je hip-hop glazba, „vrećaste“ traperice, hlače niskog struka i minijaturne majice. Sve većom globalizacijom i razvojem hiperpotrošačkog društva, trendovi se ubrzano mijenjaju te danas možemo svjedočiti prisutnosti više različitih modnih trendova istovremeno.

Moglo bi se reći kako je moda danas izgubila onu posebnost i jedinstvenost koju je nekad imala s jednim trendom koji se razvijao kroz desetak ili više godina. Međutim, izgubila se i pretjerana ujednačenost te se pruža prilika za isticanjem osobnog modnog stila. Visoka moda također ima potpuno drugačije značenje od nekadašnje. Tako na najpoznatijim modnim revijama možemo vidjeti kolekcije koje su potpuno neupotrebljive te tobožnje modne ikone poput Kanye Westa sa svojim bezličnim kreacijama, no s druge strane možemo vidjeti prekrasne kolekcije svedremenskog Karla Lagerfelda i nekolicine modnih umjetnika koji zaljubljenicima u modu uspiju pokazati kako ona još uvijek može predstavljati umjetnost, a ne neprestano i nepotrebno ponavljanje kopiranih stilova.

"Trandy is the last stage before tacky."

KARL LAGERFELD

Citati preuzeti sa: <http://www.harpersbazaar.com/fashion/designers/a2818/50-famous-fashion-quotes-part-two/> (28. 2. 2016.)

FOR FANS ONLY

Tomislav Marijanović

StarCraft 2: Legacy of the Void

Izдавач: Blizzard Entertainment

Developer: Blizzard Entertainment

Žanr: Real-time strategy

Datum izlaska: 10. studenoga 2015.

Tijekom svojih skoro dva desetljeća postojanja, StarCraft serijal isticao se od svog samog početka - intrigantna priča pobunjenika James Raynora, zerg kraljice Sare Kerrigan, mističnog tamnog templara Zeratula, i mnogih drugih likova, zaokupila je pažnju mnogih. Svi su, uključujući i ja, nestripljivo isčekivali zadnji dio StarCraft 2 trilogije i konkluziju, ne samo StarCraft 2 priče, već i cijelog serijala, koja je započela davne 1998. Ipak, StarCraft nije doživio masovnu popularnost zbog svoje priče, već zbog vrlo kompleksnog multiplayer aspekta koji je svoju najveću publiku pronašao u Južnoj Koreji. Je li Legacy of the Void uspio zadovoljiti fanove, unatoč visokim očekivanjima?

SINGLEPLAYER KAMPANJA

Singleplayer kampanja se ovoga puta fokusira na enigmatične protosse, gdje se u glavnoj ulozi našao Artanis, vođa ne tako davno ujedinjenih Khalai i Nerazim protossa. Iako se prvenstveno fokusira na samu priču protossa, njihovih sukova i budućnosti, Legacy of the Void nastavlja priču prethodna dva dijela koja su najavila rat s palim Xel'Nagom, Amonom i njegovim legijama zerg-protoss hibrida. Naravno, u priči će se naći i dobro poznati Raynor, Kerrigan i ostali likovi. Osim njih tu je i mnoštvo novih protoss likova, poput Vorazun ili Karaxa s kojima Artanis može razgovarati između misija.

Sama kampanja sastoji se od 25

misija koje su kvalitetne kao i prije, ali manje raznovrsne. Između misija provodit ćete vrijeme u svojem „sjedištu“, gigantskom protoss brodu, Spear of Adun. Za razliku od Hyperiona i Leviathana iz prošlih kampanja, Spear of Adun će sudjelovati u samim misijama, sa sposobnostima poput Orbital Strike ili Emergency Recall.

Osim toga, na Spear of Adunu je moguće i unaprjeđivati i birati vlastite jedinice, gdje će se i naći neki dobro poznati iz originalnog StarCraft, poput Dragoona ili Reavera, a i neki potpuno novi, kao Centurion - mračna verzija klasičnog Zealota koji posjeduje nove sposobnosti.

Nakon svake misije ćete imati priliku odlično napravljene filmiće, kojima je jedina slaba strana loš, neinspiriran dialog.

MULTIPLAYER

Novost u Legacy of the Void multiplayeru su Archon Mode i Co-op Misije. Archon Mode dopušta da dva igrača igraju zajedno, ali ne igraju svatko sa svojom bazom i vojskom, nego zajedno kontroliraju jednu. Time dopušta da zajedno rade strategije koje inače jedan igrač samostalno ne bi mogao izvesti.

Druga novost su Co-op misije – dva igrača zajedno moraju odraditi određeni cilj, kao i u singleplayer kampanji. Svaki igrač bira s kojim vođom želiigrati, npr. Raynor, Kerrigan, Vorazun, itd. Svaki vođa ima svoje posebne sposobnosti, određene jedinice i mijenja kako igrate, npr. Kerrigan sama prisustvuje u borbi, kao i u Heart of the Swarm kampanji.

Što se tiče samog običnog multiplayera, tu su se dogodile neke velike

promjene koje su ga bitno osježile. Igrači započinju s 12 umjesto s 6 radnika na početku, a svaka baza također ima manje resursa, čime se potiče brže širenje i agresivno igranje. Od novih jedinica tu su Liberator i Cyclone kod terrana, Lurker i Ravager kod zerga i Adept i Disruptor kod protossa.

Osim toga su tu i neke nove promjene već postojećih jedinica, npr. zerg Hatchery sada stvara 4 larve umjesto 3, Medivacovi mogu podići Siege Tankovi koji su već namješteni za napad itd. U konačnici, Legacy of the Void preferira micro-management, tj. da igrači kontroliraju i paze na svaku jedinicu posebnu umjesto da ih sve kontroliraju zajedno.

ZAKLJUČAK

Ono što je Legacy of the Void promjenjio, promjenio je nabolje. Ako ste već prije uživali u StarCraft 2 multiplayru, onda ćete uživati i sada, jer po reakciji fanova, u usporedbi s Heart of the Swarm, trenutačno je mnogo zabavniji. Može mu se zamjeriti samo zaplet kampanje, koji je vrlo jednostavan, ali ako pratite radnju StarCrafta od početka, definitivno vrijedi zaigrati i vidjeti kraj.

Blizzard je obećao da ovo nije kraj StarCrafta, što je već vidljivo na novom Nova Covert Ops, 9 novih singleplayer misija koje će izaći ove godine i prate lik Nove, dominionskog ghosta, i po mnogim postovima na službenim forumima o promjenama koje će doći u multiplayer.

Tina Škrljac

Subnautica

Izдавач: Unknown Worlds Entertainment

Developer: Unknown Worlds Entertainment

Žanr: Survival game, Underwater Adventure

Datum izlaska: prosinac 2014.

Unknown Worlds Entertainment tvrtka je koja se bavi razvojem video igara i nakon uspjeha s igrom Natural Selection 2 pozivaju nas da zaronimo u čarobni svijet podmorja pomoći nove igre koja je postala hit krajem 2015., a riječ je o Subnautici.

Subnautica nas uvodi u podvodni svijet gdje smo u ulozi jedinog preživjelog člana posade broda koji je eksplodirao i cilj je video igre napraviti najbolje od toga što nam podmorje pruža. Igra je napravljena tako da je igrate u prvoj osobi, tako da možete vidjeti svoje ruke dok plivate i istražujete, možete vidjeti svoje ronilačko odjelo i peraje, a upravo takvom je napravljena jer je namijenjena za Oculus Rift tako da dobijete dojam da ste upravo Vi ta preživjela osoba koja doživjava ljepote podmorskog svijeta, slušate opuštajuće zvukove mora...

Prava zabava počinje onda kada poželite imati neko stalno, sigurno mjesto za boravak, a da to nije mala kapsula koja je preživjela eksploziju broda. Kreatori igre omogućili su nam beskrajne mogućnosti gradnje podvodnih baza, tunela, podmornica, tornjeva, čega god poželite. Ovo sve zvuči idealno, opuštajući efekt mora, podmorja, algi, divnih građevinskih kreacija...međutim, kao što bi rekli Amerikanci, postoji plot twist. Gotovo svako živo stvorene će Vas pokušati ozlijediti dok tražite materijale

za izgradnju baze, seta za prvu pomoć ili pak pokušavate doći do pitke vode i hrane. Kada poželite malo više tehnološki napredovati, poželjet ćete se uputiti prema ostatcima broda, pri čemu morate biti vrlo oprezni. Naime, brod čuva velika nemam s kojom se ne želite doći u sukob. Ako i uspijete doći na brod (čestitamo ako uspijete!) morate imati posebno odijelo koje će Vas pritom štititi od radnjice. Na brodu možete naći korisne pakete s hransom, prvom pomoći, pitkom vodom, baterijama, nacrte za neke veće projekte i slično.

Zaključno, najbolje bi bilo da svakako probate zaigrati Subnauticu jer ako ste student ili bilo tko tko svakodnevno ima puno stresa u životu, igra će Vas opustiti.

Međutim, svakako toplo preporučujemo da ako ste student, nemojte je početi igrati za vrijeme ispitnih rokova. Može uzrokovati nuspojave poput ovisnosti o izgradnji što više podmorskih baza i podmornica koje izgledaju apsolutno prekrasno, kao i igrica u cijelosti. Zaplivajte u vodama ove igre kad budete imali više slobodnog vremena.

Ocjena: 9/10 – i to samo zato što izaziva ovisnost.

/Bošnjaković
/Brkić
/Butković
/Cindrić
/Časar
/Dobutović
/Džaja
/Đerek
/Filipović
/Germovšek
/Goll
/Grgić
/Jurić
/Kaselj
/Katalenić
/Kaurin
/Koić
/Kovačević
/Kranjčević
/Kujek
/Leskovar
/Lozančić
/Maganjić
/Marijanović
/Marijašević
/Marjanić
/Markan
/Milinković
/Mrkonjić
/Poljak
/Rajić
/Rebić
/Repinac
/Stantić
/Šešum
/Škrljac
/Tenko
/Završki
/Žalac

/ temat

/ prema znanosti

/ prema umjetnosti

/ okom kritike

/ carpe diem

NOTAN

Studentski e-časopis Odjela za kulturologiju u sastavu
Sveučilišta Josipa J. Strossmayera u Osijeku
God. I., br. 1., 2016.

Mrežno izdanje dostupno je u pdf formatu.

Kontakt:

Za sve informacije, upite, primjedbe i ostalo kontaktirajte nas na notan.urednistvo@gmail.com

Za studente:

Želite objaviti tekst u studentskom časopisu? Javite nam se na e-mail jer objavama imate priliku ostvariti dodatne bodove iz određenih kolegija. Osobno pridonesite stvaranju časopisa kako biste zanimljivim i aktualnim tekstovima pridonijeli imidžu Odjela, ali i obogatili studentski život.

Rad može imati više autora, a svaki autor može prijaviti jedan rad.

Osnovne tehničke upute:

MS Word, maksimalno 16 kartica teksta, font rada Times New Roman 12, prored 1,5; bilješke u radu navode se u zagradama (autor, godina: broj stranice).

Časopis izlazi dva puta godišnje.

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima izražavaju isključivo stavove autora i ne predstavljaju nužno stavove i mišljenja uredništva ili izdavača.

Uporaba materijala i sadržaja ove internetske stranice dopuštena je isključivo u ne-komercijalne svrhe uz obvezno poštivanje autorskih prava i srodnih propisa.

Dio sadržaja ove internetske stranice čine informacije preuzete iz drugih izvora. Njihov je izvor jasno naznačen te NOTAN (časopis) na njih ne polaže nikakva autorska prava.

Odjel za
kulturologiju

kulturologija.unios.hr